

LATVIJAS KULTŪRAS AKADEMIJA
**KULTŪRAS UN MĀKSLU
INSTITŪTS**

PĒTĪJUMS PAR KULTŪRAS INFRASTRUKTŪRAS UN PAKALPOJUMU PIEKĻŪSTAMĪBU LATVIJĀ

PĒTĪJUMA ZIŅOJUMS

PĒTĪJUMA ĪSTENOTĀJS:

Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūts

PĒTĪJUMA PASŪTĪTĀJS:

Latvijas Republikas Kultūras ministrija

RĪGA

2024

PĒTĪJUMA ĪSTENOTĀJS

Latvijas Kultūras akadēmijas
Kultūras un mākslu institūts

 Ludzas iela 24, Rīga, LV-1003

 <https://lka.edu.lv/lv/petnieciba/kulturas-un-makslu-instituts/>

 Kontaktpersona:
Baiba Tjarve
e-pasts: baiba.tjarve@lka.edu.lv

PROJEKTA VADĪTĀJS/-A:

Dr.art. Baiba Tjarve

PROJEKTA DALĪBNIEKI:

Dr.sc.soc. Anda Laķe
Mg.sc.soc. Gints Klāsons
Mg.art. Kristīne Freiberga
Mg.art. Dita Pfeifere
Bc.art. Egija Salaciete
Ance Bergmane

PĒTĪJUMA PASŪTĪTĀJS:

Latvijas Republikas Kultūras ministrija

 K. Valdemāra iela 11a, Rīga, LV-1364

 Kontaktpersona:
Baiba Mūrniece
e-pasts: baiba.murniece@km.gov.lv

SATURS

Saīsinājumi	4
Ievads	5
Metodoloģija.....	10
Līdzšinējie pētījumi, vadlīnijas un ārvalstu kultūras organizāciju piemēri	12
Personas ar funkcionāliem traucējumiem: kultūras piekļūstamības vajadzības un šķēršļi ..	13
Personas ar funkcionāliem traucējumiem Latvijā: raksturojums	13
Kultūras piekļūstamības šķēršļu raksturojums	15
Kultūras piekļūstamība Latvijā: cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem pieredze	17
Visām grupām kopīgas kultūras apmeklējuma vajadzības un šķēršļi	17
Cilvēku ar redzes traucējumiem pieredze	21
Cilvēku ar kustību traucējumiem pieredze.....	25
Cilvēku ar dzirdes traucējumiem pieredze.....	29
Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem pieredze	32
Kopsavilkums.....	37
Latvijas kultūras pakalpojumu un pasākumu piekļūstamība.....	41
Kultūras un radošā sektora pārstāvju kvantitatīvās aptaujas dati	41
Telpu piekļūstamība	42
Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamība	49
Izpratne par piekļūstamības specifiku	55
Tīmekļvietnes piekļūstamība	58
Šķēršļi piekļūstamības pilnveidei.....	61
Plānotie piekļūstamības uzlabojumi	64
Kopsavilkums.....	67
Kultūras nozares ekspertu interviju dati un labās prakses piemēru izpēte	70
Izpratne par mērķgrupu vajadzībām.....	70
Piekļūstamības risinājumi kultūras pakalpojumiem un pasākumiem.....	72
Informācijas piekļūstamības risinājumi	78
Dažādu organizāciju atbildība piekļūstamības veicināšanā latvijā	82
Valsts Kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas “KultūrELPA” projektu analīze.....	88
Mērķgrupas.....	89
Apstiprinātajos projektos iecerētie piekļūstamības risinājumi	89
Izpratne par mērķgrupu vajadzībām.....	90
Ieteikumi Valsts kultūrkapitāla fondam piekļūstamības veicināšanai.....	90
Galvenie pētījuma secinājumi	92
Ieteikumi	103
Pateicības	105
Anotācija	107

SAĪSINĀJUMI

- ANO** – Apvienoto Nāciju Organizācija
- “Apeirons”** – Invalīdu un viņu draugu apvienība “Apeirons”
- AST** – autiskā spektra traucējumi
- “Colorize”** – Radošā apvienība “Colorize”
- DI** – deinstitucionalizācija
- ES** – Eiropas Savienība
- FGD** – fokusgrupu diskusija
- FT** – funkcionāli traucējumi
- GRT** – garīga rakstura traucējumi
- KM** – [Latvijas Republikas] Kultūras ministrija
- LJTI** – Latvijas Jaunā teātra institūts
- LKA** – Latvijas Kultūras akadēmija
- LM** – [Latvijas Republikas] Labklājības ministrija
- LLT** – Latvijas Leļļu teātris
- LLMC** – Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs
- LNB** – Latvijas Nacionālā bibliotēka
- LNMM** – Latvijas Nacionālais mākslas muzejs
- LNT** – Latvijas Nacionālais teātris
- LTV** – Latvijas Televīzija
- NVO** – nevalstiskā organizācija
- “Redzi mani”** – Rīgas Vājredzīgo un Neredzīgo biedrība “Redzi mani”
- RIGA IFF** – Rīgas Starptautiskais kino festivāls
- RMM** – Rakstniecības un mūzikas muzejs
- “Sustento”** – Latvijas cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija “Sustento”
- VDEĀVK** – Veselības un darbības ekspertīzes ārstu valsts komisija
- VKKF** – Valsts kultūrkapitāla fonds
- VM** – Veselības ministrija

Pētījums par kultūras infrastruktūras un pakalpojumu pieklūstamību Latvijā tika īstenots pēc Latvijas Republikas Kultūras ministrijas (KM) pasūtījuma laika posmā no 2023. gada 21. septembra līdz 2024. gada 1. martam. Tā mērķis ir izstrādāt pētījumu par Latvijas kultūras pakalpojumu pieklūstamību saskaņā šādiem darba uzdevumiem:

1. Mērķauditorijas kultūras pieklūstamības vajadzību izpēte.
2. Kultūras pakalpojumu pieklūstamības izpēte.
3. Risinājumu identificēšana kultūras pieklūstamības uzlabošanai.

Pētījumu īstenoja Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA) Kultūras un mākslu institūts.

Pētījuma aktualitāte

Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem (FT) tiesības pilnvērtīgi piedalīties kultūras dzīvē izriet no cilvēka pamatiesībām, kas cita starpā iekļauj arī kultūras tiesības: "Katram cilvēkam ir tiesības brīvi piedalīties sabiedrības kultūras dzīvē, baudīt mākslu, piedalīties zinātnes progresā un izmantot tā labumus"¹. Šīs tiesības ir precizētas Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām², proti, veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai personas ar invaliditāti varētu pilnībā un vienlīdzīgi ar citiem izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, veicināt personas cieņas ievērošanu, kā arī veikt pasākumus invaliditātes izraisīto seku mazināšanai.

Latvija ir noteikusi skaidru virzību invaliditātes politikas attīstībā³ – no medicīniskā modeļa (centrā slimība) uz cilvēktiesību pieeju (kādas ir cilvēka funkcionēšanas spējas, neraugoties uz slimības esamību), kurā uzsvars ir likts uz personas aktīvu iesaisti sabiedriskajos procesos, dzīvojot patstāvīgu un neatkarīgu dzīvi. Šī apņemšanās ir nostiprināta konkrētās aktivitātēs Labklājības ministrijas (LM) izstrādātajā "Plānā personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju veicināšanai 2021.–2023. gadam"; rīcības virziens "Vides un pakalpojumu pieklūstamības nodrošināšana" paredz pasākumus, kas sekmē vides un pakalpojumu pieklūstamību. LM virzītā un ar Eiropas Savienības (ES) atbalstu īstenotā deinstitucionalizācijas (DI) procesa⁴ (2015–2023) sociālo pakalpojumu ietvaros tika paredzēts integrēt arī kultūras pakalpojumus. DI process tika vērsts uz trīs mērķgrupām, no kurām divas ir cilvēki ar FT (kas ir arī šī pētījuma fokusā): cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem (GRT) un bērni ar FT.

Pamatojums pētījuma par kultūras pakalpojumu pieklūstamību nepieciešamībai rodams arī galvenajā vidēja termiņa kultūras attīstības plānošanas dokumentā "Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027.gadam „Kultūrvalsts”"⁵. Pirmais rīcības virziens "Kultūras piedāvājuma pieejamība sabiedrībai" cita starpā paredz šādus uzdevumus: "Nodrošināt kultūras pieklūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem" (1.5.) un "Nodrošināt kultūras piedāvājuma pieejamību un pieklūstamību digitālajā vidē" (1.6.), lai veicinātu kultūras infrastruktūras un piedāvājuma pieklūstamību cilvēkiem ar FT.

¹ Apvienoto Nāciju organizācija, 1948. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieejams: https://www.ohchr.org/en/UDHR/Documents/UDHR_Translations/lat.pdf

² Likums "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām". Latvijas Vēstnesis, 27, 17.02.2010. <https://likumi.lv/ta/id/205248>

³ Ministru kabineta 2021. gada 17. augusta rīkojums Nr. 577 "Par Plānu personu ar invaliditāti vienlīdzīgu iespēju veicināšanai 2021.–2023. gadam". Latvijas Vēstnesis, 160, 20.08.2021. <https://likumi.lv/ta/id/325492>

⁴ <https://www.lm.gov.lv/lv/deinstitucionalizācijas-process>

⁵ Ministru kabineta 2022. gada 1. marta rīkojums Nr. 143 "Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam "Kultūrvalsts"". Latvijas Vēstnesis, 45, 04.03.2022. <https://likumi.lv/ta/id/330444>

Kultūras piekļūstamības aktualizēšana ir saistīta ar ne tikai ar cilvēktiesību un kultūras tiesību jautājumiem, kas nosaka ikvienam tiesības uz pieeju un piekļuvi kultūras pakalpojumiem un aktivitātēm, bet arī ar tādiem mūsdienu starptautiskās kultūrpolitikas arēnā aktuāliem jautājumiem kā sociālā iekļaušana, auditorijas attīstība, sabiedrības līdzdalība, kultūras demokrātija u. c.⁶.

Dialogā iesaistītās organizācijas

Pētījuma tēmas aktualitāti ir veicinājušas arī vairāku kultūras organizāciju aktivitātes un pievēršanās piekļūstamības risinājumiem; publiskās diskusijas, konferences un dalīšanās pieredzes stāstos; kā arī aktīva cilvēku ar FT iestāšanās par savām tiesībām un dažādu aktivitāšu īstenošana, lai skaidrotu piekļūstamības jautājumus un risinājumus un veidotu dialogu ar kultūras organizācijām.

Nodibinājums "Invalīdu un viņu draugu apvienība "Apeirons"⁷, viena no vadošajām interešu aizstāvības organizācijām, izveidojis vietni⁸, kurā iespējams atrast personām ar dažāda veida FT piekļūstamus apskates objektus un atpūtas vietas Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un Somijā un izlasīt to piekļūstamības aprakstus. Tajā iekļautas arī kultūras organizācijas. "Apeirons" arī piedāvā konsultēt ar apmācītiem vides un informācijas piekļūstamības ekspertiem, lai nodrošinātu būvētās un digitālās vides piekļūstamību.

Biedrība "Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija "Sustento"⁹ apvieno 55 cilvēku ar invaliditāti organizācijas, tādējādi veidojot tiešu vairāk nekā 50 000 cilvēku ar invaliditāti vai/un hroniskām saslimšanām pārstāvniecību. "Sustento" arī aktīvi darbojas interešu aizstāvībā ES līmenī, veicinot cilvēktiesību ievērošanu atbilstoši starptautiskajiem tiesību aktiem. Biedrība piedāvā apmācības, konsultācijas, piedalās likumdošanas aktu izstrādē, kā arī dibināja biedrību "Vieglās valodas aģentūra"¹⁰, kas popularizē vieglo valodu kā iespēju pieejamas informācijas saņemšanai.

Cilvēku ar redzes traucējumiem intereses pārstāv vairākas organizācijas. Latvijas Neredzīgo biedrība¹¹ ir lielākā nevalstiskā organizācija Latvijā, kurā apvienojušies cilvēki ar redzes traucējumiem, juridiskie biedri un atbalstītāji. Biedrības aktīvi piedalās valsts politikas veidošanā. Savukārt Rīgas Vājredzīgo un Neredzīgo biedrība "Redzi mani"¹² radās, apvienojot spēkus aktīviem cilvēkiem ar redzes traucējumiem un viņu atbalstītājiem, ar kopēju mērķi veicināt cilvēku ar redzes traucējumiem iekļaušanos sabiedrībā un viņu dzīves kvalitātes uzlabošanu Rīgā.

Arī cilvēku ar dzirdes traucējumiem jomā darbojas vairākas organizācijas. Latvijas Nedzirdīgo savienība¹³ ir lielākā nedzirdīgo cilvēku organizācija Latvijā. Biedrībā darbojas gan nedzirdīgi, gan dzirdīgi cilvēki, kas pārvalda latviešu zīmju valodu un aktīvi iesaistās biedrības aktivitātēs, lai sekmētu sabiedrības informētību, sapratni un atsaucību personu ar dzirdes traucējumiem problēmu risināšanā. Latvijas vājdzirdīgo atbalsta asociācija "Sadzirdi.lv"¹⁴ aizstāv vājdzirdīgo cilvēku intereses un sekmē viņu iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē.

Nodibinājums "Radošā apvienība "Colorize"¹⁵ darbojas kā iekļaujošas mākslas un kultūras vides veicinātāji Latvijā, īstenojot savus projektus un iniciatīvas, kā arī sadarbojoties ar nozares interešu aizstāvības organizācijām un dažādām laikmetīgās mākslas organizācijām, piemēram, Latvijas Laikmetīgās mākslas centru (LLMC), Latvijas Jaunā teātra institūtu (LJTI) un citām organizācijām,

⁶ Pfeifere, Dita, Tjarve, Baiba. Kultūras pieejamības un piekļūstamības jēdzienu izpratnes problemātika. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Zinātniskie Raksti 2023, 11, pp. 365-381. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1345982.html>

⁷ <https://www.apeirons.lv/>

⁸ <https://mapeirons.eu/>

⁹ <https://www.sustento.lv/>

¹⁰ <https://www.vieglavaloda.lv/>

¹¹ <https://www.lnbiedriba.lv/>

¹² <https://redzimani.mozello.lv/par-mums/>

¹³ <https://www.lns.lv/lat/>

¹⁴ <http://www.sadzirdi.lv/>

¹⁵ <http://www.colorize.lv/>

lai veidotu ikvienam pieejamu kultūras vidi. Nodibinājuma vadītāja Lība Bērziņa sniedz konsultācijas, iesaistās apmācību projektos kā arī blogā publicē pieredzes stāstus par kultūras pasākumu apmeklējumu.

Fonds “Nāc līdzās!”¹⁶ darbojas jau vairāk nekā 20 gadus, atbalstot bērnu ar īpašām vajadzībām talantus un veidojot iekļaujošo sabiedrību ar mākslas palīdzību. Fonda darbība plašākai sabiedrībai saistās ar tās vadītāju Sarmu Freibergu un viņas ilggadēji rīkoto Integratīvās mākslas festivālu “Nāc līdzās!”.

Būtisku darbu dara dažādas organizācijas, kas iestājas par cilvēku ar GRT interešu aizstāvību, piemēram, Resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem “Zelda”¹⁷, biedrība “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi”¹⁸, Latvijas Autisma apvienība¹⁹ u.c.

Liela loma cilvēku ar FT iekļaušanai kultūras dzīvē ir arī dažādiem sociālo pakalpojumu sniedzējiem, tai skaitā dienas centriem un dienas aprūpes centriem, un izglītības iestādēm, kurās mācās bērni un jaunieši ar FT.

Digitālās piekļūstamības eksperts un IT uzņēmuma “Turn Digital” vadītājs Pēteris Jurčenko izveidojis SIA “Pieklustamība.lv” un mājas lapu²⁰ un sniedz konsultācijas par digitālās vides piekļūstamību. Savukārt LM veidotās kampaņas un izglītojošie materiāli “Cilvēks, nevis diagnoze”²¹ palīdz izprast cilvēkus ar FT, tai skaitā ar GRT.

Šīs ir tikai dažas no iniciatīvām, kas tuvina kultūras organizācijas labākai izpratnei par piekļūstamības jautājumiem.

Jēdzienu lietojuma problemātika

Lai arī terminoloģijas jautājumi nav šī pētījuma mērķis un tie prasītu papildu izpēti un konsultācijas gan ar politikas veidotājiem no dažādām nozarēm, gan ar nevalstisko sektoru, kas pārstāv mērķgrupas, īsi raksturosim šajā pētījumā lietotos jēdzienus un ar to saistīto problemātiku.

Līdz šim kultūras politikas dokumentos un ikdienas praksē biežāk lietots jēdziens “pieejamība”; tomēr pakāpeniski likumdošanā un pēc Valsts valodas centra ieteikuma tiek **nošķirti jēdzieni “pieejamība” un “piekļūstamība”**²².

Jēdziens “piekļūstamība” tiek nostiprināts arī Eiropas Parlamenta un padomes direktīvas par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām²³ un šo prasību īstenošanai pieņemtajā likumā “Preču un pakalpojumu piekļūstamības likums”²⁴ (likums stāsies spēkā no 2025. gada 28. jūnijā).

Gan saskaņā ar KM formulēto uzdevumu šī pētījuma ietvaros, gan saskaņā ar rekomendēto jēdzienu lietojumu, šī pētījuma ietvaros lietosim jēdzienu **“piekļūstamība”, ar to saprotot dažādu mērķgrupu iespējas piekļūt kultūras pakalpojumiem un pasākumiem. Savukārt ar jēdzienu “pieejamību” saprotam, ka pasākumi vai pakalpojumi tiek vispār piedāvāti.**²⁵

¹⁶ <https://www.naclidzas.lv/>

¹⁷ <https://zelda.org.lv/>

¹⁸ <https://www.lkndz.lv/>

¹⁹ <https://www.autisms.lv/>

²⁰ <https://www.pieklustamiba.lv/>

²¹ <https://cilveksnevisdiagnoze.lv/>

²² <https://termini.gov.lv/kolekcijas/3/skirklis/131>

²³ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/882 (2019. gada 17. aprīlis) par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj/?locale=LV>

²⁴ Preču un pakalpojumu piekļūstamības likums. Latvijas Vēstnesis, 62, 28.03.2023. <https://likumi.lv/ta/id/340554>

²⁵ Abi jēdzieni un to lietojums plašāk apskatīts: Pfeifere, Dita, Tjarve, Baiba. Kultūras pieejamības un piekļūstamības jēdzienu izpratnes problemātika. Latvijas Nacionālā bibliotēka. Zinātniskie Raksti 2023, 11, pp. 365-381. <https://dom.lndb.lv/data/obj/1345982.html>

Dažādos kontekstos tiek izmantoti arī citi jēdzieni, lai raksturotu cilvēku ar FT iespējas saņemt pakalpojumus, tai skaitā piedalīties kultūras dzīvē. "Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām"²⁶ definē jēdzienu "**universālais dizains**" – kas nozīmē "tādu produktu, vides, programmu un pakalpojumu dizainu, kurus, cik vien iespējams, visi cilvēki var izmantot bez pielāgošanas vai īpaša dizaina nepieciešamības. "Universālais dizains" ietver arī noteiktām personu ar invaliditāti grupām paredzētas atbalsta ierīces, ja tās ir nepieciešamas".

LM virzītajā politikā²⁷, kā arī ārvalstu pētījumos piekļūstamība tiek skatīta arī **sociālās iekļaušanas** kontekstā, lietojot jēdzienus "**iekļaujoša sabiedrība**"²⁸, "**iekļaujoša izglītība**", "**iekļaujošs dizains**"²⁹, "**iekļaujoša kultūra**" u.tml. Lietojot šo vārdu salikumu, 2022. gadā notika LKA un Rīgas Starptautiskā kino festivāla rīkotais seminārs "Iekļaujoša kultūra – normalitāte vai privilēģija"³⁰.

Otrs problemātisks jēdziens ir "**personas ar funkcionāliem traucējumiem**" un šīs grupas detalizētāks iedalījums. Normatīvajos aktos tiek izmantoti jēdzieni "funkcionāli traucējumi" un "funkcionēšanas ierobežojumi" (kas nozīmē, kādā mērā/pakāpē cilvēks ar FT ir ierobežots noteiktu aktivitāšu veikšanā). LM veidotajā mājas lapā "Cilvēks, nevis diagnoze" tiek paskaidrots jēdziens "funkcionāli traucējumi"³¹: "Funkcionālie traucējumi ir apgrūtināta spēja rūpēties par sevi vai veikt ikdienas darbības. Tie var būt, piemēram, redzes, dzirdes vai kustību traucējumi, augšanas, uzvedības, valodas attīstības vai fiziskās un garīgās attīstības traucējumi. FT var būt iedzimti vai iegūti skeleta, muskuļu, saistaudu vai ķirurģisku slimību vai dažādu traumu rezultātā. FT var ietekmēt mājas soli un pašaprūpi, pārvietošanos, iekļaušanos darba tirgū un sabiedrībā. Taču, saņemot atbilstošu sabiedrības atbalstu un sociālos pakalpojumus, piemēram, pielāgotas infrastruktūras veidā, cilvēki ar FT var dzīvot pilnvērtīgu un patstāvīgu dzīvi – strādāt, nodarboties ar hobijiem un doties sabiedrībā."

Lai gan **funkcionāli traucējumi var būt situatīvi (apstākļu radīti), pārejoši (trauma, operācija u.tml.) un pastāvīgi**³², tomēr normatīvajos aktos tie galvenokārt tiek sasaistīti ar **invaliditātes jēdzienu** – šis apzīmējums, savukārt, tiek uztverts neviennozīmīgi, reizēm pat aizvainojoši, cilvēku, kam ir FT, vidē un parasti netiek lietots ikdienas sarunās. "**Persona ar invaliditāti**" ir **statuss**, ko nosaka ekspertīzes kārtībā Veselības un darbības ekspertīzes ārstu valsts komisija (VDEĀK), un tā piešķiršanas pamats ir ilgstoši slimības izraisītie funkcionēšanas ierobežojumi (persona ir nepārtraukti ārstējusies vismaz sešus mēnešus pirms ekspertīzes veikšanas dienas un ja šo problēmu dēļ ir radušies stabili funkcionēšanas traucējumi)³³.

LM attīstības plānošanas dokumentos ir izmantots jēdziens "personas ar funkcionāliem traucējumiem", atbilstoši tiek arī uzkrāti dati par invaliditāti (VDEĀK, LM), iedalot četrās grupās: **personas ar kustību traucējumiem, personas ar dzirdes traucējumiem, personas ar redzes traucējumiem un personas ar GRT**, kā arī papildus norādot datus par pārējiem traucējumiem, nenorādot konkrēto traucējuma veidu. Grupa "personas ar GRT" ietver divas apakšgrupas – psihiski un uzvedības traucējumi. Pētījuma autori apzinās, ka apzīmējums "personas ar GRT" ir sensitīvs un

²⁶ Likums "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām". Latvijas Vēstnesis, 27, 17.02.2010. <https://likumi.lv/ta/id/205248>

²⁷ Ministru kabineta 2021. gada 1. septembra rīkojums Nr. 616 "Par Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam". Latvijas Vēstnesis, 171, 06.09.2021. <https://likumi.lv/ta/id/325828>

²⁸ <https://termini.gov.lv/kolekcijas/3/skirklis/3782>

²⁹ <https://videvieno.lv/>

³⁰ Seminārs notika Erasmus+ projekta "Audio Description Against Exclusion" ietvaros 2022. gada 17. oktobrī LKA teātra mājā "Zirgu pasts", semināra ieraksts pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=f3YEyg2-EUM&ab_channel=LKAKademija

³¹ <https://cilveksnevisdiagnoze.lv/kas-ir-funkcional-i-traucejumi/>

³² <https://www.pieklustamiba.lv/>

³³ Invaliditātes noteikšanas kārtību reglamentē Invaliditātes likums un Ministru kabineta 2014. gada 23. decembra noteikumi Nr. 805 "Prognozējamas invaliditātes, invaliditātes un darbības zaudējuma noteikšanas un invaliditāti apliecināša dokumenta izsniegšanas noteikumi".

tas iekļauj daudzveidīgas cilvēku grupas, kā arī to, ka tiek izmantoti arī citi jēdzieni, tostarp **cilvēki ar attīstības traucējumiem, neirodažādi cilvēki, cilvēki ar psihiska rakstura traucējumiem, cilvēki ar sensoriem traucējumiem jeb vajadzībām**. Veselības ministrija (VM) lieto jēdzienu **“garīgā veselība”** un **“personas ar īpašām vajadzībām (cilvēki ar garīga rakstura, redzes un dzirdes traucējumiem)”**³⁴.

Atbilstoši LM iedalījumam un statistikas uzkrāšanas principiem, **pētījumā lietojam jēdzienus: “personas ar funkcionāliem traucējumiem”** vai **“cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem”** un iedalījumu četrās apakšgrupās: personas ar redzes, dzirdes, kustību traucējumiem un personas ar GRT, kas ietver ļoti daudzveidīgas vajadzības un attiecas uz dažādām mērķgrupām.

Kultūras piedāvājuma piekļūstamības izpēte

Pētījuma ietvaros analizējam kultūras piedāvājuma (kultūras infrastruktūra un pasākumi) piekļūstamību Latvijā. Analīzē ietveram gan publisko sektoru (valsts un pašvaldības institūcijas), gan privāto sektoru (nevalstiskais sektors un komercsektors) – dažādus kultūras pakalpojumu sniedzējus (bibliotēkas, muzeji, arhīvi u.tml.) un pasākumu organizatorus (koncertorganizācijas, teātri, kultūras centri, pasākumu organizatori u.tml.). Kultūras piekļūstamības novērtēšanai, risinājumu identificēšanai un ieteikumu formulēšanai izzinājām dažādu pušu viedokļus – gan cilvēku ar FT pieredzi un skatījumu, gan kultūras un radošā sektora organizāciju viedokļus un apkopojumu par Latvijas kultūras organizācijās pieejamajiem un plānotajiem risinājumiem. Tāpat esam sagatavojuši (kā atsevišķus pielikumus) informāciju ar ārvalstu kultūras organizāciju piemēriem, raksturojot piekļūstamības risinājumus dažādās kultūras apakšnozarēs, un Latvijā un ārvalstīs apkopotās vadlīnijas un ieteikumus par dažādām piekļūstamības praksēm.

Pētījuma autori cer, ka risinājumi, kas apkopoti šajā pētījumā, rosinās kultūras organizācijas domāt plašāk, paverot jaunas iespējas un uzrunājot dažādas sabiedrības grupas. Daudzi ierosinājumi piemēroti ne tikai vienai konkrētai mērķgrupai – cilvēkiem ar pastāvīgiem FT vai arī tai sabiedrības daļai, kas ir ieguvusi invaliditātes statusu un par kuriem kā konkrētu mērķauditoriju varam runāt, balstoties apkopotajos statistikas datos. Risinājumi, kas ir piemēroti cilvēkiem ar kustību traucējumiem, vienlīdz svarīgi būs arī tiem, kas ir guvuši īslaicīgu traumu, vecāka gadagājuma cilvēkiem, jaunām ģimenēm ar bērnu ratiņiem u.c.. Līdzīgi arī var runāt par pārējām grupām – bieži vien dzirdes traucējumi ir daudziem gados vecākiem cilvēkiem, bet vieglās valodas principi vai skaidras norādes var palīdzēt dažādām sabiedrības grupām justies drošāk un pārliecinošāk, apmeklējot kultūras organizācijas.

“Būtiski dažiem, noderīgi visiem” – secina mājas lapas <https://www.pieklustamiba.lv/> veidotāji, pievēršoties digitālās piekļūstamības jautājumiem, bet to pašu varam attiecināt arī uz dažādu kultūras pakalpojumu un pasākumu piemērošanu cilvēkiem ar visdažādākajiem FT, neatkarīgi no šo traucējumu pakāpes.

Šajā pētījumā izejas punkts ir tās sabiedrības grupas un tie risinājumi, kas ir “būtiski dažiem”, bet esam pārliecināti, ka risinājumi būs “noderīgi visiem”.

Pētījuma komandas vārdā,

Baiba Tjarve

³⁴ Ministru kabineta 2022. gada 26. maija rīkojums Nr. 359 "Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam". Latvijas Vēstnesis, 105, 01.06.2022. <https://likumi.lv/ta/id/332751>

Pētījums īstenots laikā no 2023. gada 21. septembra līdz 2024. gada 1. martam.

Pētījumā izmantota jauktu metožu (kvantitatīvu un kvalitatīvu) pētījuma stratēģija. Galvenās pētījuma mērķa grupas ir personas ar FT (dzirdes, redzes, kustību un GRT); Latvijas kultūras un radošā sektora organizācijas (pakalpojumu sniedzēji, pasākumu organizatori). Pētījumā iegūta informācija pētāmo tēmu – kultūras infrastruktūras un pakalpojumu piekļūstamību Latvijā no vairākiem aspektiem: raksturots konteksts (aktualitāte, jēdzienu lietojuma problemātika, galvenās iesaistītās organizācijas, ārvalstu pieredze un līdz šim izstrādātie pētījumu un vadlīnijas); sniegts raksturojums par personām ar FT (statistikas dati) un viņu viedokļu izpēte; sniegts raksturojums par Latvijas kultūras un radošā sektora organizāciju, to sniegto pakalpojumu un organizēto pasākumu dažādiem piekļūstamības aspektiem, tai skaitā šo organizāciju pārstāvju pašnovērtējumu un viedokļiem par turpmāk īstenojamajām aktivitātēm un nepieciešamo atbalstu. Noslēgumā apkopoti secinājumi un rekomendācijas.

Pētījumā izmantoti šādi datu ieguves veidi un metodes.

1. Personu ar FT viedokļu un pieredzes izzināšanai tika izmantotas šādas metodes:

1.1. Kvalitatīvo datu ieguves metode – ekspertu intervijas. No 2023. gada decembra līdz 2024. gada februārim tika īstenotas astoņas padziļinātās, daļēji strukturētās intervijas ar ekspertiem un nevalstisko organizāciju (NVO) pārstāvjiem. Tika izvēlētas organizācijas, kas pārstāv kādu no mērķgrupām (cilvēki ar FT), darbojas interešu aizstāvības jomā vai aktīvi līdzdarbojas argumentācijas veidošanā par kultūras pakalpojumu piekļūstamību konkrētām mērķgrupām. Informanti pārstāvēja sekojošas organizācijas: Latvijas cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizāciju "Sustento" ("Sustento"); Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons" ("Apeirons"); Rīgas Vājredzīgo un Neredzīgo biedrību "Redzi mani" ("Redzi mani"); Radošo apvienību "Colorize" ("Colorize"); Fondu "Nāc līdzās"; Vieglās Valodas aģentūru; Latvijas Epilepsijas slimnieku asociāciju.

1.2. Kvalitatīvo datu ieguves metode – fokusgrupu diskusija (FGD). Tika īstenotas sešas FGD: ar cilvēkiem ar redzes traucējumiem (18.10.2023., n=7); ar cilvēkiem ar kustību traucējumiem (30.10.2023., n=5), ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (nedzirdīgiem un vājdzirdīgiem cilvēkiem, kuri ikdienā sazinās zīmju valodā) (19.12.2023., n=5), ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (cilvēki ar viegliem dzirdes traucējumiem) (21.01.2024; n=4), ar cilvēkiem ar vidēji smagiem GRT (15.02.2024., n=7; Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" klientiem un pēc diskusijas papildu saruna ar trīs centra darbiniecēm), ar bērnu ar autiskā spektra traucējumiem (AST) vecākiem (16.02. 2024., n=3). FGD tika organizētas LKA finansēta pētniecības projekta "Ceļā uz iekļaujošu kultūru" (2023.–2024.; projekta vadītāja Kristīne Freiberga) ietvaros. Pētījuma par kultūras infrastruktūras un pakalpojumu piekļūstamību Latvijā ietvaros tie tika izmantoti kā sekundārie dati.

2. Lai iegūtu informāciju par **Latvijas kultūras un radošā sektora organizāciju (pakalpojumu sniedzēju un pasākumu rīkotāju) kultūras piekļūstamību dažādām grupām ar FT un iegūtu viedokļus** par galvenajiem šķēršļiem, darbinieku izpratni, kā arī identificētu risinājumus, tika veiktas sekojošas aktivitātes:

2.1. Kvantitatīvo datu ieguves metode – aptauja, datu ieguves tehnika – elektroniskā (interneta) aptauja. Aptaujas lauka darbs notika 2024. gada februārī, aptauju īstenojot paš aizpildāmas internetā programmētas anketas veidā. Aptaujā tika sasniegta izlase 421 respondenta apjomā. Aptaujā tika lūgti piedalīties to organizāciju/ iestāžu/ uzņēmumu pārstāvji, kuru darbs ir tiešā veidā saistīts ar klātienē auditoriju (pasākumu apmeklētāji, aktivitāšu dalībnieki, iestādes apmeklētāji, pakalpojumu saņēmēji u.tml.): arhīvi, bibliotēkas, kino, koncertorganizācijas, kultūras centri,

kultūrvēsturiskās vietas, mākslas galerijas, muzeji, pasākumu norišu vietas, radošās rezidences, teātri.

2.2. Kvalitatīvo datu ieguves metode – ekspertu intervijas. No 2023. gada decembra līdz 2024. gada janvārim tika veiktas 11 padziļinātas, daļēji strukturētas intervijas ar 15 kultūras nozares profesionāļiem. Informanti izvēlēti, lai veidotu pēc iespējas plašāku un daudzveidīgāku pārklājumu starp kultūras apakšnozarēm, kā arī izvēlēti kā labās prakses piemēri, kas vai nu realizējuši projektus VKKF mērķprogrammā “KultūrELPA”, minēti kā pozitīvie piemēri piekļūstamības risinājumu ieviešanā, tai skaitā FGD laikā. Pētījumā pārstāvētas organizācijas: Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB), biedrība “Sajūtu teātris”, Rakstniecības un mūzikas muzejs (RMM), Latvijas Nacionālais teātris (LNT), koncertzāle “Lielais dzintars”, Latvijas Leļļu teātris (LLT), Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs (LLMC), Latvijas Nacionālais mākslas muzejs (LNMM), Rīgas cirks, Latvijas Televīzija (LTV) un Rīgas Starptautiskais kino festivāls (RIGA IFF), kā arī individuāls režisors, kas piedalījies piekļūstamu kultūras pasākumu veidošanā.

2.3. Valsts Kultūrkapitāla fonda (VKKF) mērķprogrammas “KultūrELPA” 2021. gadā atbalstīto projektu pieteikumu un atskaišu analīze. Kā analīzes vienības tika izvēlēti "KultūrELPA" finansētie projekti, kuru pamata mērķis ietvēra jauna kultūras piedāvājuma radīšanu vai jau esošu kultūras produktu pielāgošanu cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Kopā 51 atbalstīts projekts ar piešķirto finansējumu kopsummā 680 817 eiro.

3. Lai iegūtu **papildu informāciju un izstrādātu rekomendācijas**, tika izmantoti vēl šādi sekundārie datu avoti:

3.1. Statistikas dati un līdzšinējo pētījumu dati.

3.2. Ārvalstu labās prakses piemēri un vadlīnijas, kas izstrādātas gan Latvijā, gan ārvalstīs un var kalpot par tālāku izziņas avotu kultūras organizācijām Latvijā. Šī informācija ir apkopota atsevišķos pielikumos, kā arī galvenās atziņas integrētas secinājumu un rekomendāciju sadaļā.

LĪDŽINĒJIE PĒTĪJUMI, VADLĪNIJAS UN ĀRVALSTU KULTŪRAS ORGANIZĀCIJU PIEMĒRI

Šajā nodaļā apkopoti pēdējo piecu gadu laikā īstenotie pētījumi, kuros apskatīti piekļūstamības jautājumi kultūras jomā Latvijā.

Atsevišķos pielikumos apkopoti (pieejami: <https://lka.edu.lv/lv/petnieciba/petijumu-projekti/lietiskie-petijumi/>):

- Piekļūstamības risinājumi ārvalstu kultūras organizācijās.
- Piekļūstamības vadlīnijas kultūras organizācijām un pasākumu rīkotājiem.

1. tabula. Pētījumi par pieejamību un piekļūstamību kultūras jomā Latvijā, 2017.–2023.

Nosaukums	Autors	Gads	Apraksts
Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums	Pretendentu apvienība: Latvijas Kultūras akadēmija, Pētījumu centrs "SKDS", biedrība "Culturelab".	2018	Ziņojumā iekļauta nodaļa "Kultūras reģionālā pieejamība".
Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums	Personu apvienība, ko veido Latvijas Kultūras akadēmija, SIA "Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija" un SIA "SKDS"	2020	Ziņojumā iekļauta nodaļa "Kultūras pakalpojumu pieejamība personām ar funkcionēšanas ierobežojumiem" un analizētas galvenās pieejamības problēmas cilvēku ar īpašām vajadzībām skatījumā.
Kultūras pieejamība Latvijā: faktori un iespējamie risinājumi	Biedrība "Laikmetīgās kultūras nevalstisko organizāciju asociācija", domnīca "Providus", biedrība "Ascendum"	2020	Pētījuma mērķis iegūt papildu informāciju par šķēršļiem kultūras pieejamībai, kā arī veiksmīgākajiem risinājumiem kultūras pieejamības uzlabošanai.
Analīze par vides pieejamības pašnovērtējumu valsts un pašvaldību iestādēs	SIA "Projektu un kvalitātes vadība"	2021	Pētījuma ietvaros 2020.gadā tika apkopota informācija par valsts un pašvaldību iestāžu ēku infrastruktūras pieejamību. Novērtējums balstās pašvērtējumā.
Jauniešu ar ierobežotām iespējām sociālās iekļaušanas esošās situācijas kartējums	Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūts	2022	Kartējumā sniegts pārskats par jauniešu ar ierobežotām iespējām mērķgrupām un to statistiskajiem rādītājiem, kā arī analizēta informācija par mērķgrupu sociālās iekļaušanas barjerām un līdzšinējo darbu ar mērķgrupām.
Latgales iedzīvotāju ar ierobežotām iespējām iesaiste kultūras norisēs	Gints Klāsons, Anna Selecka, Agnese Hermane	2022	Pētījuma uzdevumi: (1) Sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju mērķgrupu raksturojums (Daugavpils pilsētas un arī Latgales reģiona iedzīvotāji kā Daugavpils pilsētas kultūras pakalpojumu un aktivitāšu piedāvājuma izmantotāji). (2) Esošā kultūras pakalpojumu un aktivitāšu piedāvājuma pieejamība mērķgrupām. (3) Pastāvošās barjeras un ierobežojumi kultūras pakalpojumu un aktivitāšu izmantošanā. (4) Iespējamie risinājumi un labās prakses piemēri mērķgrupu pilnvērtīgai iesaistei.
Kultūras aktivitātes barometrs 2022	Personu apvienība, ko veido Latvijas Kultūras akadēmija un SIA Pētījumu centrs SKDS	2022	Pētījumā iekļauta nodaļa "Kultūras pakalpojumu reģionālā un sociālā pieejamība". Tajā sniegta pieejamības un piekļūstamības definējums, raksturots kultūrpolitiskais konteksts, mērķgrupu definējums un raksturojums, sniegta informācija par Latvijas kultūras un mākslas organizāciju pieredzi darbā ar cilvēkiem ar ierobežotām iespējām, kā arī raksturoti kultūras pieejamības un piekļūstamības šķēršļi un iespējamie risinājumi.

PERSONAS AR FUNKCIONĀLIEM TRAUCĒJUMIEM: KULTŪRAS PIEKĻŪSTAMĪBAS VAJADZĪBAS UN ŠĶĒRŠĻI

PERSONAS AR FUNKCIONĀLIEM TRAUCĒJUMIEM LATVIJĀ: RAKSTUROJUMS

Saskaņā ar VDEĀK datiem³⁵, 2023. gada septembrī Latvijā bija kopumā 202 800 personas ar invaliditāti. No tām 26,4 tūkst. ir personas ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem, 39,9 tūkst. personas ar kustību traucējumiem, 9,9 tūkst. personas ar redzes traucējumiem, 2,2 tūkst. personas ar dzirdes traucējumiem, bet kopumā 126,6 tūkst. personas ar cita veida traucējumiem.

No kopumā 202,8 tūkst. personu ar invaliditāti 86,4 tūkst. piešķirta 3. invaliditātes grupa, 91,3 tūkst. 2. invaliditātes grupa, bet 28,3 tūkst. 1. invaliditātes grupa.

2. tabula. Personu ar funkcionāliem traucējumiem skaits (dati uz 2023. g. septembri).

	Pilngadīgās personas ar invaliditāti kopā	Personas ar 1. invaliditātes grupu	Personas ar 2. invaliditātes grupu	Personas ar 3. invaliditātes grupu
Pilngadīgās personas ar invaliditāti kopā	202 800	28 292	91 324	86 416
Psihiskie un uzvedības traucējumi	26 428	5 646	18 871	1 942
Kustību traucējumi	39 866	2 615	14 721	22 647
Redzes traucējumi	9 955	2 730	2 699	4 546
Dzirdes traucējumi	2 206	2	63	2 141
Pārējie traucējumi vai traucējumu veids nav norādīts	126 604	17 358	55 230	55 754

Vecumgrupu dalījumā mērķgrupās novērojama atšķirīga situācija. Personu ar GRT mērķgrupā 36% no visiem ir vecumā līdz 44 gadiem, kamēr pārējās mērķgrupās 45 un vecākas personas pārstāvētas izteikti vairāk. Personu ar kustību traucējumiem mērķgrupā 40% no visiem ir vecumā virs 65 gadiem, un vēl 35% vecumā no 55 līdz 64 gadiem.

3. tabula. Personu ar funkcionāliem traucējumiem skaits vecumgrupās (dati uz 2023. g. septembri).

	Psihiskie un uzvedības traucējumi	Kustību traucējumi	Redzes traucējumi	Dzirdes traucējumi
Kopā	26428	39866	9955	2206
18-29	3091	600	445	313
30-44	6414	2811	972	452
45-54	4925	6275	1002	438
55-64	5276	14078	1724	468
>=65	6722	16102	5812	535

Vērtējot pēdējo sešu gadu laika periodā, novērojams izteikts personu ar invaliditāti skaita pieaugums – šādu personu kopskaits ir palielinājies par kopumā 19,2 tūkst. jeb 10,5%. Visizteiktākais skaita pieaugums bijis personu ar kustību traucējumiem mērķgrupā (+23,1% jeb 7,5 tūkst. personu).

³⁵ Latvijas Atvērto datu portāls: <https://data.gov.lv/dati/lv/group/6c65a496-cf64-4af1-8259-fcb73cc180fb?organization=veselibas-un-darbspeju-ekspertizes-arstu-valsts-komisija>

4. tabula. Personu ar funkcionāliem traucējumiem skaita izmaiņas, 2018.–2023.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023, IX	2023/2018, skaits	2023/2018, %
Pilngadīgās personas ar invaliditāti kopā*	183610	187868	193154	193292	197397	202800	19190	10,5
Redzes traucējumi	9277	9521	9656	9481	9643	9955	678	7,3
Dzirdes traucējumi	2026	2060	2099	2122	2151	2206	180	8,9
Kustību traucējumi	32383	33717	35306	36432	38091	39866	7483	23,1
Psihiskie un uzvedības traucējumi	24137	24610	25208	25194	25724	26428	2291	9,5
Pārējie traucējumi vai traucējumu veids nav norādīts	115900	118084	121036	120221	121956	126604	10704	9,2

*Vienai personai pārskata periodā var būt vairāki funkcionālo traucējumu veidi, tāpēc summa, saskaitot pa traucējumu veidiem, ir lielāka nekā unikālo personu skaits.

Jāuzsver, ka šeit sniegtie dati attiecas tikai uz tām personām, kurām ir piešķirta invaliditāte, nevis visiem, kas saskaras ar konkrētajiem FT. Tādēļ kopējais tādu iedzīvotāju skaits, kam ir dažādas pakāpes redzes, dzirdes, kustību traucējumi vai GRT, ir lielāks. Nedaudz precīzāki dati ir pieejami tikai par personām ar GRT – Slimību profilakses un kontroles centra statistika³⁶ liecina, ka uzskaitē ar psihisko un uzvedības traucējumu diagnozēm ir kopumā 94,8 tūkst. personu (invaliditātes statuss piešķirts tikai 26,4 tūkst.). Par pārējiem traucējumu veidiem šādus konkrētākus datus šobrīd nav iespējams iegūt. Pasaules veselības organizācija norāda, ka no visiem pasaules iedzīvotājiem vairāk nekā 5% ir dažādas pakāpes dzirdes traucējumi³⁷, 28% dažādas pakāpes redzes traucējumi³⁸, 21% kustību traucējumi³⁹, savukārt aptuveni 12% saskaras ar dažādiem garīga rakstura traucējumiem⁴⁰. Tātad kopējais tādu personu skaits, kas saskaras ar dažādas pakāpes un veida FT ir būtiski lielāks, nekā invaliditātes statusu ieguvušo personu skaits.

³⁶ Pacienti ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem pēc diagnožu grupas:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VES_VS_VSS/VSS410/table/tableViewLayout1/

³⁷ Deafness and hearing loss: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/deafness-and-hearing-loss>

³⁸ Blindness and vision impairment: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

³⁹ Musculoskeletal health: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/musculoskeletal-conditions>

⁴⁰ Mental disorders: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-disorders>

KULTŪRAS PIEKĻŪSTAMĪBAS ŠĶĒRŠĻU RAKSTUROJUMS

Pētījumā esam ņēmuši vērā sekojošus piekļūstamības aspektus, kas kavē kultūras līdzdalību cilvēkiem ar FT:

1. fiziskā piekļūstamība, ar to saprotot gan teritoriālo, gan transporta, gan apkārtējās vides, ēku, telpu u. c. piekļūstamību;
2. finansiālā piekļūstamība, ar to saprotot spēju iegādāties biļetes vai samaksāt par pakalpojumiem, kā arī segt citas ar kultūras apmeklējumu saistītās izmaksas;
3. sociālā piekļūstamība, ar to saprotot sociālo barjeru pārvarēšanu, kas var būt saistītas ar sabiedrības neiecietību vai neizpratni, zemu pašnovērtējumu un bailēm iekļauties sabiedrībā u.tml.;
4. informācijas piekļūstamība, ar to saprotot gan piekļūstamu informāciju konkrētām mērķgrupām, gan informāciju par piekļūstamību⁴¹.

Izpētē ieguvām informāciju par katrai no četrām pētījumā apskatītajām grupām (cilvēki ar redzes, dzirdes, kustību un GRT) raksturīgākajiem šķēršļiem, kas traucē līdzdalībai kultūras aktivitātēs, šis apkopojums un līdzšinējā kultūras pieredze ir aprakstīta nākamajās nodaļās, kas apkopo cilvēku ar FT viedokļus.

Būtiski uzsvērt, ka nozīmīgākie šķēršļi, kas attur cilvēkus ar FT no kultūras organizāciju un pasākumu apmeklējuma, ir **vispārēji**, nesaistīti ar konkrēto kultūras organizāciju piekļūstamību. Jo īpaši tas attiecas uz personām ar invaliditāti, jo parasti viņu funkcionālie ierobežojumi ir nozīmīgi un traucē iekļauties sabiedrības dzīvē. Šie šķēršļi ir vispirms **ekonomiska rakstura**: ir vairākkārt uzsvērts, ka Latvijā cilvēki ar invaliditāti ir viena no augstākajām riska grupām ar nepietiekamu sociālo aizsardzību, norādot, ka personu ar invaliditāti, kuras apdraud nabadzības vai sociālās atstumtības risks, īpatsvars 2020. gadā Latvijā ir 39,3 %, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem ES⁴².

Šie cilvēki bieži ir pakļauti arī **sociālās atstumtības** riskam, kas ir “nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ”⁴³. Cilvēku ar FT sociālo atstumtību bieži veicina **sabiedrības aizspriedumi un atstumšana**. DI procesa ietvaros ir iegūti Latvijas iedzīvotāju viedokļi par attieksmi pret cilvēkiem ar GRT. Saskaņā ar 2022. gadā veiktās Latvijas iedzīvotāju aptaujas datiem, tikai 38% Latvijas iedzīvotāju pilnībā atbalsta cilvēku ar GRT iekļaušanu sabiedrībā, dzīvi ārpus aprūpes institūcijām. Vēl 32% novērtē, ka drīzāk atbalsta. Neatbalsta – 20%.⁴⁴

Būtisks faktors ir **vides piekļūstamības barjeras**. Viņu pārvietošanās iespējas ierobežo: nepiemērots mājoklis un nesakārtota apkārtējā vide, kas liedz iziet no mājas, asistentu trūkums, nepiemērots transports vai tā trūkums, nesakārtoti, netīrīti ceļi un ielas, kas neļauj nokļūt līdz kultūras organizācijai. Tāpat ne visiem ir pieejamas **informācijas un sakaru tehnoloģijas un sistēmas** (iemesli var būt dažādi: finansiāli ierobežojumi, specifiskiem traucējumiem nepiemērotas tehnoloģijas, neprasme izmantot u.tml.).

⁴¹ CESCR. General comment No. 21. The Right of everyone to take part in cultural life. Art. 15, para. 1a of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. 21.12., 2009. Available: <https://www.refworld.org/docid/4ed35bae2.html>

⁴² European Semester 2022-2023 country fiche on disability equality: Latvia. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1540&langId=en>

⁴³ <https://www.lm.gov.lv/lv/situacijas-raksturojums-0>

⁴⁴ Latvijas Fakti, 2022. Iedzīvotāju informētība un izpratne par deinstitutionalizācijas procesu. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/deinstitutionalizacija>

Šie ir nozīmīgi piekļūstamības aspekti, kurus nevar ne būtiski ietekmēt, ne risināt kultūras pakalpojumu sniedzēji. Pētījuma ietvaros esam pamatā analizējuši tos šķēršļus, ko var risināt vai mazināt kultūras organizācijas un to dibinātāji.

KULTŪRAS PIEKĻŪSTAMĪBA LATVIJĀ: CIVĒKU AR FUNKCIONĀLIEM TRAUCĒJUMIEM PIEREDZE

Šajā nodaļā raksturosim iegūtos datus no sarunām ar cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem (FT). Intervijās (8) un fokusgrupu diskusijās (FGD) (6) ar ekspertiem un cilvēkiem ar redzes, dzirdes, kustību traucējumiem un garīga rakstura traucējumiem (GRT) ieguvām viedokļus par viņu līdzšinējo pieredzi, galvenajiem šķēršļiem un nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem viņu līdzdalības kultūras procesos veicināšanai.

Intervijām tika izvēlētas organizācijas, kas pārstāv kādu no mērķgrupām (cilvēki ar FT), darbojas interešu aizstāvības jomā vai aktīvi līdzdarbojas argumentācijas veidošanā par kultūras pakalpojumu piekļūstamību konkrētām mērķgrupām. Informanti pārstāvēja sekojošas organizācijas: Latvijas cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizāciju "Sustento"; Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons"; Rīgas Vājredzīgo un Neredzīgo biedrību "Redzi mani"; Radošo apvienību "Colorize"; Fondu "Nāc līdzās"; Viegļās Valodas aģentūru; Latvijas Epilepsijas slimnieku asociāciju.

Tika īstenotas kopā sešas FGD: ar cilvēkiem ar redzes traucējumiem; ar cilvēkiem ar kustību traucējumiem, ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (nedzirdīgiem un vājdzirdīgiem cilvēkiem, kuri ikdienā sazinās zīmju valodā), ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (cilvēki ar viegliem dzirdes traucējumiem), ar cilvēkiem ar vidēji smagiem GRT (Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" klientiem un pēc diskusijas papildu saruna ar trīs centra darbiniecēm), ar bērnu ar autiskā spektra traucējumiem (AST) vecākiem. FGD tika organizētas LKA finansēta pētniecības projekta "Ceļā uz iekļaujošu kultūru" (2023.–2024.) ietvaros. Šajā pētījumā tie izmantoti kā sekundārie dati.

Papildu informācija par lauka darba norises laikiem un informantu skaitu pieejama nodaļā "Metodoloģija".

Vispirms raksturosim visām grupām ar FT kopīgās kultūras apmeklējuma vajadzības un piekļūstamības šķēršļus, pēc tam raksturosim katras grupas ar FT (redzes, kustību, dzirdes traucējumi un GRT) specifiskās vajadzības, tās strukturējot tematiski: fiziskā, finansiālā, sociālā un informācijas piekļūstamība, kā arī noslēgumā sniedzot ierosinājumus, kā uzlabot kultūras piekļūstamību.

Visām grupām kopīgas kultūras apmeklējuma vajadzības un šķēršļi

Visām grupām kopīgu problemātiku un piekļūstamības aspektus pamatā raksturoja eksperti, NVO pārstāvji. Ekspertu intervijās biežāk nekā FGD tika izcelta sociālās piekļūstamības problemātika. Tas skaidrojams ar to, ka paši mērķgrupu pārstāvji ne vienmēr jūtas ērti stāstīt par nepatīkamām pieredzēm, savukārt mērķgrupu interešu aizstāvība ir NVO ikdiena un viena no pamatfunkcijām, tādēļ šādi jautājumi ir tie, par ko visbiežāk šie pārstāvji izsakās publiskajā telpā.

Viena no informantēm uzsvēra, ka piekļūstamības jautājumos ne vienmēr mērķgrupas un to vajadzības būs iespējams skaidri nošķirt, jo bieži **vienam cilvēkam var būt vairāki no FT veidiem vienlaicīgi**, attiecīgi arī risinājumu ieviešanā jāspēj skatīties plašāk un starpdisciplinārāk. Tam lieti noder, piemēram, "Apeirona" aktīvi atbalstītā un popularizētā **universālā dizaina pieeja**, kuras pamatideja ir ieviest tādas piekļūstamības risinājumus (pamatā – fiziskās piekļūstamības kontekstā), kas būtu atbalstoši ne tikai vienai specifiskai mērķgrupai, bet plašākai sabiedrībai. Šo pašu pieeju "Apeirona" eksperti izmanto tad, kad organizācijas pie viņiem vēršas pēc padoma par labāko piekļūstamības risinājumu izvēli – jo universālā dizaina risinājumi (piemēram, uzbrauktuve pacēlāja vietā) būs noderīgi gan senioriem, gan vecākiem ar bērnu ratiņiem, ne tikai cilvēkiem ratiņkrēslos. Arī citi eksperti norāda, ka kultūras piekļūstamības nozīme ir vērtējama daudz plašāk, ne tikai cilvēku ar FT kontekstā.

Uzbrauktuve ir vajadzīga cilvēkam ratiņkrēslā, bet tā ir noderīga arī tad, ja cilvēks ir salauzis kāju un pārvietojas uz kruķiem, rokturis viņam ir vajadzīgs arī tad, ja vairs nejutās stabili, tas var būt gan traumas, gan insulta dēļ (...). Mēs bieži skatāmies šauri – mums pagastā nav neviena cilvēka ratiņkrēslā, tātad tas nav aktuāli, bet vajadzētu skatīties plašāk. Cilvēkiem tā vajadzība var rasties dzīves laikā – mazi bērni, seniori, var gadīties traumas.

Lūgti raksturot kultūras piekļūstamības situāciju Latvijā kopumā, vairāki respondenti atzīst, ka atsevišķās jomās uzlabojumi ir jūtami, tomēr ļoti daudz vēl ir jādara, lai sasniegtu valsts kultūrpolitikas dokumentos izvirzītos mērķus. Vairāki respondenti norāda uz to, ka ļoti bieži iniciatīva nāk no cilvēku ar invaliditāti interešu aizstāvības NVO un atsevišķām kultūras organizācijām, kuras izprot kultūras piekļūstamības jautājumu risināšanas nozīmi, tomēr **pietrūkst vienotu, sistēmisku risinājumu** un vēlmes virzīt procesus tieši valsts un pašvaldību līmenī.

Runājot par līdzšinējo valsts kultūrpolitikas īstenošanu kultūras piekļūstamības uzlabošanas jomā, respondenti no vairāki informanti kā veiksmīgu piemēru minēja VKKF 2021. gadā īstenoto **mērķprogrammu “KultūrELPA”**, kuras viens no atbalsta virzieniem bija tieši kultūras piekļūstamības veicināšana. Viņi norādīja, ka būtu nepieciešams **iestrādāt piekļūstamības kritērijus ikvienā projektu konkursa nolikumā** – gan VKKF, gan pašvaldībās, velkot paralēles ar ES programmu konkursos iestrādātajiem vērtēšanas kritērijiem un pamatprincipiem, ka ar Eiropas fondu naudu nedrīkst veidot jaunas barjeras.

Fiziskās piekļūstamības aspektā visām grupām aktuāls ir jautājums par to, lai no jauna būvētajās vai rekonstruētajās ēkās vai publiskajā vidē **projektēšanas un izstrādes laikā tiktu pieaicināti piekļūstamības eksperti**. Informanti atzīst, ka kultūras nozarē gribētos sagaidīt lielāku iniciatīvu, īpaši no tām kultūras būvēm, kas šobrīd ir renovācijas procesā. Informanti norāda, ka no trīs teātriem, kas tika rekonstruēti pēdējā laikā (Latvijas Leļļu teātris, Jaunais Rīgas teātris, Valmieras Drāmas teātris), tikai vienā gadījumā ir bijušas konsultācijas, taču ne sistemātiskas.

Tāpat informantiem ir kategoriska attieksme pret dažāda veida formāli ieviestiem piekļūstamības risinājumiem, un prasa, lai **risinājumi būtu jēgpilni**. Informanti liecina, ka bieži esošie risinājumi nestrādā vai, redzot, ka tie tiek izmantoti reti, netiek uzturēti kārtībā, vai tiem tiek izmantoti alternatīvi pielietojumi (piemēram, labierīcībās personām ar invaliditāti tiek izveidotas noliktavas – formāli šādas labierīcības ir nodrošinātas, bet brīžos, kad tās ir reāli nepieciešamas, to izmantošana nav iespējama vai rada necienīgus apstākļus).

Tāpat NVO pārstāvji uzsver, ka jebkuram fiziskās piekļūstamības risinājumam ir jābūt tādām, ko **persona ar FT var izmantot patstāvīgi**. Ja tas nav iespējams, jāmeklē veidi, kā risinājumu uzlabot (piemēram, nevis poga pie ārdurvīm, pēc kuras piespiešanas tiek izsaukts darbinieks, bet gan poga, kas atver automātiskās durvis un ļauj patstāvīgi iekļūt ēkā).

Finansiālās piekļūstamības aspektā, informanti izceļ to, ka Latvijā biežāk **atlaides** uz kultūras notikumiem tiek piedāvātas tikai personām ar **1. un 2. grupas invaliditāti**. NVO pārstāvji kopumā atbalsta to, ka cilvēkiem ar invaliditāti nebūtu pilnīgi viss kultūras saturs jānodrošina bez maksas, bet gan jāpiedāvā ar atlaidēm, lai tādējādi radītu lielāku atbildības sajūtu pret saturu, ko patērēt. Tomēr kopumā atbalstam un finansiālai motivācijai atlaides veidā ir jābūt, ņemot vērā samazinātās iespējas iesaistīties darba tirgū vai augstāk atalgotos amatos.

Kā minēts iepriekš, tieši **sociālās piekļūstamības aspekti** ir tie, par ko NVO pārstāvji intervijās runā visvairāk, izceļot **zemo izpratni sabiedrībā**, kas bieži vien noved pie atklātas vai slēptas diskriminācijas gadījumiem. Runājot jau konkrētāk, intervijās izskan divi galvenie iemesli sociālās piekļūstamības riskiem – zināšanu un izpratnes trūkums, un attieksmes problēmas.

Informanti kritizē gan dažādu ministriju pārstāvju, gan būvniecības projektu pasūtītāju, gan arī arhitektu zināšanu trūkumu. Tiek raksturotas situācijas, kad atbildīgajiem par piekļūstamības

risinājumu ieviešanu pietrūkst elementāru zināšanu par šādu risinājumu tehniskajām iespējām un variācijām. Tāpat tiek uzsvērts sadarbības trūkums dažādu lietotāju vajadzību apzināšanā, kam būtu jābūt pirmajai prioritātei, domājot par publisku ēku un pakalpojumu piekļūstamību:

Lai cilvēks ratiņkrēslā nokļūtu Rīgas pilī, ir vismaz trīs vai četriem cilvēkiem jānes no noliktavas tāda milzīga uzbrauktuve, kas nobloķē visiem ceļu, izskatās drausmīgi, uzreiz visi pievērš uzmanību: "Re, kur invalīds iet!" (..) Neieklausāties cilvēkos un bieži vien neiedomājamies, kā tas cilvēks varētu justies.

Informanti uzsver, ka izpratni, īpaši par fiziskās piekļūstamības risinājumu ieviešanu, pakāpeniski izdodas mainīt un uzlabot, bet sarežģītākais ir izmainīt attieksmi. Informanti dalās pieredzē, ka bērnu vidū nav sastopami tik daudz aizspriedumu, kā pieaugušo vidē. Tomēr kopumā attieksmes maiņa sabiedrībā ir vislēnākais no procesiem piekļūstamības uzlabošanā.

Intervijās izskan dažādi piemēri par to, kā varbūt ēkā fiziskā piekļūstamība ir nodrošināta, taču tas tik un tā personai ar FT neliek justies gaidītai, jo **izrūkst sociālās piekļūstamības – laipnas, draudzīgas, pozitīvi uzņemošas attieksmes**. Viens no informantiem uzsver to, ka **fiziskā un sociālā piekļūstamība ir savstarpēji cieši saistītas** – ja būs problēmas fiziskajā piekļūstamībā (piemēram, personas darbavietā), tad nepieciešamība nepārtraukti lūgt palīdzību radīs arī sociālās iekļaušanas riskus, izmaiņas personībā, pašapziņas problēmas. Kolīdz fiziskā piekļūstamība tiek sakārtota, un persona ar FT tiek līdzvērtīgi integrēta konkrētajā vidē, šos funkcionālos traucējumus apkārtējie vairs neizjūt kā apgrūtinājumu.

Informanti uzsver, ka **sociālās piekļūstamības ziņā proaktivitāte ir jāizrāda tieši pašiem kultūras produktu un pakalpojumu sniedzējiem**, ņemot vērā, ka personas ar FT ilgus gadus nav tikušas gaidītas publiskajā vidē, un saņēmušas dažāda veida atraidījumus un negatīvu attieksmi – lai šo barjeru lauztu, tieši kultūras organizācijām ir pašiem jāuzmeklē šī auditorijas daļa, jāatver organizāciju durvis un jāaicina. Tiek uzsvērts, ka ir jāmaina mīts par to, ka "mūsu novadā šādu cilvēku nav", jo statistikas dati uzrāda, ka šādi cilvēki ir visur, vien publiskajā telpā neredzami.

Informanti dalās pieredzē ar gadījumiem, kad pasākuma organizatori apzināti vai neapzināti var radīt situācijas, kas var būt diskriminējošas pret personu ar FT. Piemēram, informants stāsta par pasākumu, kurā tika nodrošināti visa veida fiziskās piekļūstamības risinājumi, bet konkrētā persona ar FT tika nosēdināta pie atsevišķa galda, pie kura nepievienojas neviens cits. Šādā veidā tiek radīta izolējoša attieksme, un persona šo pasākumu apkārtējo attieksmes dēļ drīz vien pameta. Tāpēc organizatoriem rūpīgi jāpievērš uzmanība, lai šāda veida situācijas neveidotos. Labākas sociālās piekļūstamības nodrošināšanai kā vienkāršākais risinājums no informantiem izskan – vienkārši jautāt "kā es tev varu palīdzēt?", un atbilstoši reaģēt atkarībā no tā, ko cilvēks ir atbildējis.

Informācijas piekļūstamība ir būtiska visām grupām. Divām grupām – personām ar redzes traucējumiem un personām ar GRT – tas attieksies uz **alternatīvu kultūras satura atveidi**. Pirmās mērķgrupas gadījumā tas būs par vizuāla satura atveidojumu audio vai taktilā formātā, ko informanti uzsver kā ļoti būtisku. Savukārt otrajai mērķgrupai šajā piekļūstamības aspektā – personām ar GRT – svarīga ir informācijas nodošana saprotamā veidā. Komunicējot ar šo mērķa grupu saziņai vēlams izmantot **vieglo valodu**. Tas nozīmē – piedomājot pie runas ātruma, pie valodas sarežģītības, izvairīšanās no specifiskas terminoloģijas lietošanas u.tml. Runas ātrums ir būtisks arī ar personām ar dzirdes traucējumiem – par šo ir jādomā tad, ja nodoto informāciju ir paredzēts tulkot zīmju valodā. Arī, izstrādājot dažādus komunikācijas un informatīvos materiālus, šīm mērķa grupām būtu vēlams izmantot vieglo valodu.

Informācijas piekļūstamības aspektā tiek norādīts uz nepieciešamību kultūras **iestādēm mājaslapās un informatīvajos materiālos atspoguļot piekļūstamības informāciju** – gan piekļūstamība un risinājumi ēkai (infrastrukturai), gan dažāda veida priekšnosacījumi un kairinātāji konkrētā kultūras pasākuma saturā vai formātā. Tas ir īpaši svarīgi tādai mērķgrupai kā epilepsijas

slimnieki, kuriem nav redzamu FT, bet kuru kultūras pieredzi var negatīvi ietekmēt atsevišķi izrādes vai filmas elementi, kas var izsaukt lēkmes. Tas nozīmē, ka organizācijām rūpīgi jāparedz, kāda veida informācija jāapkopo pirms skatītāju uzņemšanas (piemēram, stroboskopa izmantojums, jebkāda veida gaismas ņirboņa, ritmiskas, straujas gaismu maiņas un raustīšanās, spalgas skaņas u.tml.). Līdzīgas vajadzības ir arī daļai cilvēku ar GRT. Savlaicīgi pabrīdinot apmeklētāju un nodrošinot šāda veida informāciju, ir iespējams, vai nu pieņemt lēmumu konkrēto pasākumu neapmeklēt, vai arī tam pienācīgi sagatavoties (zāļu lietojums, saulesbrīļi, skaņu slāpējošu austiņu paņemšana līdzī vai tml.).

Interviju noslēgumā informantiem tika jautāts, kas un kādā veidā var veicināt piekļūstamības uzlabošanu kultūras nozarē Latvijā. Tika izceltas vairāku līmeņu organizācijas.

NVO ir būtiska loma personu ar FT interešu aizstāvībā. Tiek izcelti dažādi pieredzes stāsti ar interešu pārstāvniecību gan tiesībsarga līmenī, gan tiesvedības procesos ("Apeironam" ir lielāka pieredze šajos jautājumos, iesūdzot tiesā organizācijas, kas neievieš vai formāli ievieš fiziskās piekļūstamības risinājumus). Tā kā šobrīd arī dažāda veida starptautiskie normatīvie akti nosaka un garantē personu ar FT tiesības, NVO saskata savu "sargsuņu" lomu šo tiesību ievērošanā.

Tāpat NVO pilda būtisku funkciju ekspertīzes sniegšanā un konsultācijās, organizējot seminārus, apmācības, apsekojot organizācijas, tai skaitā tās, kas vēl ir būvniecības procesā un kurās vēl ir iespēja iestrādāt piekļūstamības risinājumus.

Tiek uzsvērtā **izglītības iestāžu loma**, kā piemēru pieminot Rīgas Tehniskās universitātes atbildību par arhitektu apmācību, iekļaujot mācību procesā informāciju par fiziskās piekļūstamības risinājumiem un to nepieciešamību. Informanti uzsver, ka izpratne par fiziskās piekļūstamības risinājumiem jaunbūvju vai rekonstrukciju projektos ir kritiska, fiziskās piekļūstamības risinājumi tiek ieviesti, ievērojot vien minimālās prasības un formālā veidā.

Kultūras ministrijas atbildība pēc informantu domām ir, pirmkārt, rādīt piemēru un būt paraugam piekļūstamības risinājumu ieviešanā. NVO pārstāvji uzsver, ka pati KM ēka šobrīd ir nepiekļūstama personām ratiņkrēslā, un attiecīgi ir grūti runāt par mērķgrupas interešu pārstāvniecību KM darba grupās, ja pārstāvjiem nav iespējams līdzvērtīgi šajās darba grupās pievienoties klātienē. Otrkārt, KM tiek ieteikts aktīvāk veidot nozares politiku, ieviest vienotus risinājumus, ko likt ievērot visām padotības iestādēm (piemēram, vienotas atlaižu politikas pārraudzība personām ar FT un viņu asistentiem). Treškārt, KM ir jādomā par iespējām deleģēt NVO sektoram funkcijas, kas būtu saistītas vai nu ar apmācību organizēšanu, vai izpratnes veicināšanu par piekļūstamības jautājumiem, iekļaujot šo funkciju veikšanai arī atbilstošu valsts finansējumu. Ceturtkārt, NVO ierosina KM veidot valstiska līmeņa apbalvojumu kultūras organizācijām par veiksmīgākajiem piekļūstamības risinājumiem, tādējādi izceļot pozitīvās motivēšanas nozīmi.

Informanti izceļ arī **Rīgas domes atbildību** piekļūstamības uzlabošanā. Pašreiz Rīgas dome un tās dažādie departamenti tiek minēti kā viena no neatsaucīgākajām institūcijām, kas bremzē praktisku piekļūstamības risinājumu ieviešanu; nereti tās birokrātiskajā sistēmā jautājumi tiek pārsūtīti no viena departamenta citam, bet reālu problēmas risinājumu var gaidīt ilgstoši.

Valsts kultūrkapitāla fondam tiek rosināts iestrādāt projektu konkursu nolikumos būtiskākos kultūras piekļūstamības kritērijus, kā arī apsvērt iespēju aktualizēt mērķprogrammu "KultūrELPA" kā specifisku atbalsta programmu kultūras piekļūstamības risinājumu ieviešanai kultūras organizācijās.

Informanti izteica cerību, ka pakāpeniski uzlabosies kultūras piekļūstamība un izpratne par to, lai visi publiskie pasākumi un ēkas jau pēc noklusējuma būtu pieejami un piekļūstami visiem.

Cilvēku ar redzes traucējumiem pieredze

Pieredzē par šīs mērķgrupas vajadzībām dalījās cilvēki ar dažāda spektra redzes traucējumiem, tādējādi iezīmējot atšķirīgās mērķgrupas vajadzības.

Vērtējot **fizisko piekļūstamību**, diskusijas dalībnieki kā būtiskāko izceļ vajadzību pēc **drošas, saprotamas apkārtējās vides, kurā ir viegli orientēties** – ir pieejami marķējumi (trepēm, pakāpieniem, margām, stāviem, šķēršļiem, rindām, sēdvietām utt.), kontrastu izmantošana (norādēm, apzīmējumiem, arī durvju krāsām, lai tās atšķirtu no sienu krāsas), lieli uzraksti, informācija izvietota atbilstošā augstumā, nevis pārāk zemu (piemēram, muzejā vai izstāžu zālē pie mākslas darbiem), piemērota apgaismojuma izvēle – tā, lai tas nav par spilgtu un neapžilbina (piemēram, izrādes laikā prožektoru gaisma skaītītājiem acīs), un vienlaikus arī gaitenā nav par tumšu. Kā apgrūtināošs dizaina risinājums tiek izcelts pašlaik aktuālais minimālisma stila izmantojums ar atturīgi pelēkajām krāsām telpu dizainā – tā ir visgrūtāk uztveramā krāsa personām ar redzes traucējumiem, un mērķgrupas pārstāvji publiskās iestādēs aicina no tās pēc iespējas izvairīties. Faktiski visi diskusijas dalībnieki atbalsta universālā dizaina principu izmantojumu, kas atvieglo dzīvi gan personām ar redzes traucējumiem, gan noder jebkuram kultūras organizācijas apmeklētājam, īpaši gadījumos, kad konkrēto organizāciju apmeklē pirmo reizi, tajā ir daudz cilvēku vai kādu citu iemeslu dēļ ir grūtāk orientēties telpā. Ideālā variantā fiziskā vide, tās iekārtojums, norādes, marķējumi u.tml. ir izvietoti tik veiksmīgi, lai persona ar redzes traucējumiem spētu **neatkarīgi un patstāvīgi telpās orientēties un pārvietoties**. Tomēr kopumā informanti kultūras organizāciju fiziskās piekļūstamības risinājumus cilvēkiem ar redzes traucējumiem vērtē kā nepietiekamus un reti izmantotus.

Tā kā šie fiziskās piekļūstamības risinājumi joprojām ir nepilnīgi gan kultūras iestādēs, gan arī citur publiskajā telpā, kā būtiskāko atbalstu fiziskās piekļūstamības uzlabošanai diskusijas dalībnieki uzsver **asistenta** pakalpojumu. Asistents ir tas, kas var palīdzēt pārvarēt fiziskos šķēršļus, palīdzēt orientēties telpā, kā arī būt audioaprakstītājs brīdī, kad jāpalīdz skaidrot kultūras produkta saturs, kas pamatā uztverams tikai vizuāli (piemēram, muzejos, izstādēs, teātra izrādēs u.tml.). Papildus loma asistentam ir lielākos masu pasākumos: *“ja nav asistents pie rokas, tu vari pazust un zaudēt orientāciju”*.

Kā nākamais akūti nepieciešamais piekļūstamības risinājums tiek izcelta vizuālās informācijas atslogošana citā – **audio vai taktilā – formātā**. Tie varētu būtu audiogidi muzejos vai izstādēs (t.sk. QR kodi ar audio informāciju pie konkrētiem eksponātiem), audioapraksti filmām vai izrādēm, kā arī dažāda veida taktila informācija – gan Braila rakstā, gan speciāli veidotas kopijas un atdarinājumi, piemēram, mākslas darbiem (gleznām, tēlniecības darbiem), arhitektūras objektiem u.tml. Informanti dalās pieredzē ar ierobežojumiem muzeju apmeklējumā:

Es neapmeklēju muzejus, gleznu izstādes, jo tur parasti nav nekādi audioapraksti, un gleznas arī aptaustīt nevar, un daudz kur vispār muzejos nevar neko taustīt.

Es arī biju Portugālē vienā muzejā, kur bija izstādes par jūrniecības tematiku, un tur bija daudz kas aiz stikla, bet arī varēja kaut ko aptaustīt. Un arī bija klāt pievienotas tādas metāla plāksnītes ar uzrakstu Braila rakstā. Vienīgā problēma, ka tas bija portugāļu valodā, es neko nesapratu.

Diskusijas laikā dalībnieki vairākkārt uzsver Braila raksta nozīmi informācijas uztveršanā un marķējumos, tomēr tas nav universāls risinājums, īpaši starptautiskā vidē.

No audiāli aprakstītas informācijas Latvijā līdz šim biežāk sastopami ir **audiogidi**. Kā labākais piemērs diskusijā tiek izcelts LNB audiogids. Arī filmu nozarē 2022./2023. gada sezonā divām filmām tapuši audioapraksti latviešu valodā – Lindas Oltes spēlfilmā “Māsas” (pēc Rīgas Starptautiskā kino festivāla inciatīvas) un LKA studentu veidotai īsmetrāžas spēlfilmā “Slima suņa murgu” (režisore Justīne Silakaktiņa). Ja pirmo aprakstu veidoja Rīgas Starptautiskā kino festivāla Filmu tulkojumu

departamenta vadītāja Laura Ziemele, apgūstot audioapraksta veidošanas prasmes vairākās starptautiskās meistardarbnīcās ERASMUS+ projekta “Audio description against exclusion” laikā, otrais apraksts tapis kā pilnīga studentu pašiniciatīva bez iepriekšējām zināšanām. Diskutējot par audioaprakstu kultūras paplašināšanu Latvijā, atšķiras diskusijas dalībnieku viedokļi. Vieni to uzskata par nereālu iespēju, un uzsver, ka drošais ceļš ir turpināt apmācīt asistentus, kas nepieciešamības gadījumā var pasākuma laikā ausī čukstēt vizuāli aprakstošo informāciju (tā ir bijusi līdz šim ierastākā prakse). Otra daļa savukārt tieši pretēji uzsver, ka visām, ne tikai kultūras iestādēm būtu jātiecas uz to, lai personas ar redzes traucējumiem var apmeklēt jebkuru iestādi vai notikumu pilnīgi patstāvīgi, tai skaitā neatkarīgi baudīt, piemēram, teātra izrādi vai filmas seansu. Tāpat tiek uzsvērts, ka audioapraksti būtu nepieciešami ne tikai katrai jaunai latviešu filmai, bet arī jau vecām, klasiskām filmām.

Nu, labi, ir asistents, bet man, piemēram, pašai traucē, ja man priekšā visu laiku cilvēki viens otram lien klāt un kaut ko runā. Nu, man tas nepatīk, man tas traucē.

Mana visciešākā pārliecība ir tā, ka cilvēkiem ar redzes problēmām galvenais tomēr būs asistents. (...) Man asistents var klusiņām pie auss pateikt: “Zini, tur aizmugurē viņi ākstās un mēdās, un tur skatuves fonā viens ir izģērbies!” Un te nevarēs palīdzēt neviens cits. Jo es neticu, ka mums būs austiņās audio apraksts, kas notiek teātra izrādē tad, kad nerunā aktieri. Man šķiet, mums viens no galvenajiem uzdevumiem ir sagatavot labus asistentus, bet tas neattiecas [tikai] uz kultūru.

Vienlaikus jāatgādina, ka, lai arī divām filmām audioapraksti ir tapuši, audioaprakstu veidotājiem vēl tāls ceļš ejams līdz patiešām augstas kvalitātes aprakstiem. Tāpat arī jāseko līdzi tehniskajam nodrošinājumam filmu izrādīšanas vietās, lai labi iecerētais piekļūstamības risinājums nekļūtu par nebaudāmu pieredzi.

Bet, jā, un es arī biju filmu “Māsas”, kur arī bija audio apraksts. Tas ir brīnišķīgi, ka to nodrošina, bet man jāsaprot, ka ne visu varēs simtprocentīgi audio aprakstīt. (...) Tajā pašā filmā bija epizode, kad pēkšņi zālē sāk smieties, es dzirdu, bet es nesaprotu, kāpēc, jo audio apraksti ir tikai tad, kad nerunā.

Kā vēl viena līdzīga pieredze audioaprakstiem diskusijā tiek pieminēta mobilo lietotņu izmantošana audiālas informācijas saņemšanai, šāds pakalpojums ir pieejams kaimiņvalstīs, lai klausītos audioaprakstus televīzijas pārraidēm.

Līdzīga veida lietotnes kultūras organizācijās var izmantot gan personas ar dzirdes traucējumiem, gan personas ar redzes traucējumiem. Diskusijas dalībnieki piemin lietotni “OPERA. Titri”, ko izmanto Latvijas Nacionālā opera un balets, kurā sākotnēji bija iespējams, izmantojot ekrānlasīšanas programmu telefonā un pievienojot austiņas, titru informāciju noklausīties arī audiālā formātā. Tiesa šobrīd FGD dalībniekiem ir pretrunīga informācija par šīs funkcionalitātes pieejamību.

Skatuves mākslas nozarē pastāv vēl viens žanrs, kas paplašina personu ar redzes traucējumiem iespējas uztvert un izbaudīt izrādes – tas ir **sajūtu (sensory) teātris**. Latvijā šāda veida izrādes veidojusi režisore Liena Šmukste (piemēram, “Grāmata Zīme”). Līdzīgā veidā savās izrādēs “Labra nams” darbojas arī mākslinieku apvienība IevaKrish (Ieva Gaurilčikaite-Sants un Krišjānis Sants). Abos minētajos skatuves mākslas darbos visiem skatītājiem tiek aizsietas acis, tādējādi veidojot iekļaujošu kultūras un mākslas pieredzi. Arī FGD dalībnieki ir apmeklējuši šīs izrādes, un tās vērtē atzinīgi.

Vēl viens fiziskās piekļūstamības aspekts ir organizatoru rūpes par **pasākuma detaļām**. Kā piemērs tiek izcelts banketa galds – balti trauki uz balta galdauta apgrūtina patstāvīgu ēdiena uzlikšanu vai dzēriena ieliešanu krūzē, tāpat arī zviedru galda risinājums ar pašapkalpošanos rada sarežģījumus un riskus personām ar redzes traucējumiem. Šajā gadījumā nepieciešams vai nu piedomāt par kontrastējošām trauku un galdautu krāsām, vai parūpēties, lai pasākumā būtu viesmīlis.

Gadījumos, kad fiziskās piekļūstamības risinājumus telpās nav iespējams pilnvērtīgi ieviest, kā nozīmīgs atbalsts tiek minēti **atsaucīgi darbinieki**, kas ir pamanāmi un var palīdzēt, piemēram, atrast zālē sēdvietu. Līdzīgi kā kultūras organizācijas mēdz pasākumu laikā nodrošināt bērnu pieskatīšanas pakalpojumus, personas ar redzes traucējumiem aktualizē nepieciešamību pasākuma laikā **drošā vietā pieskatīšanai atstāt savu suni-pavadoni**.

Man, piemēram, ļoti patīktu, ja būtu tāda iespēja kā lidostās, ka tu vari pirms izrādes piezvanīt un pieteikt sevi kā cilvēku ar redzes problēmām. Tad būs kāds, kas pavadīs, sagaidīs, aizvedīs, parādīs. Kaut vai tas būtu par maksu, (..) bet lai var justies droši, lai nav pirms tam jāstreso, kā es tur atradīšu vietu, kā es tur...

Raksturojot kultūras organizāciju un pasākumu **finansiālo piekļūstamību**, diskusijas dalībnieki izceļ vairākus problēmjautājumus. Viens no tiem skar biļešu cenas: tad, ja uz pasākumu nepieciešams iegādāties **divas biļetes – sev un asistentam – kopējās izmaksas ir lielas**. Dalībnieki skaidro situāciju, ka valsts nodrošinātā asistenta pakalpojums ir pieejams 10 stundas nedēļā, un lielākoties tas ir paredzēts darba laikā, lai palīdzētu personai ar redzes traucējumiem darbā vai mācībās, nevis vakarā, brīvajā laikā, apmeklējot pasākumu. Šādos gadījumos, pat ja asistentu izdodas pierunāt kopā apmeklēt kultūras pasākumu, biļetes izdevumus sedz pati persona, kurai šis asistents ir nepieciešams. Diskusijas dalībnieki atzīst, ka ļoti novērtē kultūras organizāciju pretimnākšanu un atbalstu, piedāvājot ielūgumus uz pasākumiem. Šie **ielūgumi** lielākoties tiek izplatīti ar NVO palīdzību. Diskusijas dalībnieki skaidro, ka pamatā šīs NVO proaktīvi izrāda vēlmi konkrētas kultūras iestādes apmeklēt, tāpēc katra gada sākumā sagatavo kultūras organizācijām vēstuli ar aicinājumu iespēju robežās piedāvāt ielūgumus vai atlaides uz kultūras norisēm. Kā atsaucīgākās organizācijas, kas regulāri piešķir ielūgumus, tiek minētas Dailes teātris, Latvijas Nacionālais teātris, Ģertrūdes ielas teātris, Latvijas Nacionālā opera un balets, Jaunais Rīgas teātris, Mihaila Čehova Rīgas krievu teātris. Biedrības pašas rūpējas par biļešu izplatīšanu, grupu komplektēšanu un organizē kopīgus kultūras iestāžu apmeklējumus. Līdzīgi kā arī citās mērķgrupās, tie, kas nav aktīvi iesaistīti biedrību darbībā, diemžēl par šādu ielūgumu vai atlaižu iespējām nemaz neuzzina.

Kopumā diskusijas dalībnieki atzīst, ka ir gana **daudz kultūras norišu, kas ir pieejamas ar atmaidem vai pat bez maksas**. Līdz ar to kopumā dalībnieki atzīst, ka, ja ir vēlme, ir iespēja kultūras saturu patērēt. Tiesa gan, šeit jāizceļ divi apstākļi – daļai no personām ar invaliditāti, kas nestrādā algotu darbu, bet saņem tikai pabalstu, finansiālā situācija nav spīdoša, un faktiski bezmaksas vai ar būtisku atlaidi izmantojams kultūras saturs arī ir vienīgais piekļūstamais. Ja ir vēlme baudīt elitārāku kultūru vai, piemēram, pasaules klases mākslinieku uzstāšanos, finansiālā piekļūstamība būtiski sarūk.

Diskusijas laikā izskan viedokļi par to, ka ir **kultūras pasākumi, kas netiek izpārdoti**, un uz tiem paliek brīvas vietas, rosinot kultūras organizācijas dažas dienas pirms pasākuma norises biļetes piedāvāt par samazinātām biļešu cenām vai bez maksas sociāli mazāk aizsargātām sabiedrības grupām. Tiesa, atsevišķi informanti norāda, ka cilvēkiem ar redzes traucējumiem ir ļoti būtiski sēdēt pēc iespējas tuvāk skatuvei.

Diskusijas laikā varēja novērot, ka **sociālās piekļūstamības** aspekts dalībniekiem ir ļoti būtisks, jo skar jūtīgas tēmas, kas saistītas ar iekļaušanu un piederības sajūtu. Sarunā tiek minēts, ka tieši redzes zaudējums ir viens no smagākajiem funkcionālajiem zaudējumiem cilvēkam, jo sabiedrībā dominē vizuālā informācija, un pilnīga redzes zaudējuma gadījumā cilvēks zaudē piekļuvi aptuveni 70%–90% informācijas. Šāda veida satricinājums personu var strauji novest arī pie mentālās veselības problēmām, tāpēc piederības un iekļaušanas sajūtas veicināšana ārkārtīgi svarīgs nevalstisko organizāciju darbs.

FGD dalībnieki pozitīvi vērtēja kultūras jomas ieinteresētību piedāvājuma veidošanā cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Tomēr diskusijas dalībnieki iezīmēja vairākus problemātiskus aspektus, ar ko

saskaras personas ar redzes traucējumiem. Viens no tiem – **ne visa veida redzes traucējumi apkārtējiem cilvēkiem ir uzreiz vizuāli pamanāmi**, tādējādi nereti cilvēkiem, kam ir redzes traucējumi, pašiem nākas iet klāt svešiem cilvēkiem un jautāt palīdzību, kas ne visiem ir ērti un pieņemami. Reizēm apkārtējie cilvēki uz pavisam vienkāršiem, bet būtiskiem jautājumiem (piemēram, “vai jūs esat pēdējais rindā?”) pretī raida neizpratnes pilnus skatienus un replikas, neapzinoties, ka šo jautājumu uzdod persona ar redzes traucējumiem. Tiesa, šāda veida attieksmi diskusijas dalībnieki vairāk sajutuši no citiem kultūras pasākumu apmeklētājiem, ne no personāla. No personāla biežāk ir sanācis saņemt aizrādījumus muzejos, izstāžu zālēs un citās līdzīga veida kultūras vietās brīžos, kad persona ar redzes traucējumiem pēc savas vai asistenta iniciatīvas nolēmusi atklāti vai paslepus aptaustīt kādu no eksponātiem vai objektiem. Tādos gadījumos personāls izrāda neapmierinātību un lielākoties sadusmojas, līdz viņam/-ai tiek paskaidrots, ka šī ir persona ar redzes traucējumiem, kam taktila pieredze palīdz labāk uztvert konkrēto saturu. Šī situācija, protams, ir neviennozīmīgi vērtējama, tomēr šādas situācijas vēlreiz apliecina akūto vajadzību pēc dažāda veida **taktilem risinājumiem** vietās, kur informācija ir pamatā vizuāla. Diskusijas dalībnieki gan uzsver, ka ar šāda veida negatīvām pieredzēm un personāla aizrādījumiem nācies saskarties tikai tad, kad iestādes apmeklējums iepļānots individuāli un iepriekš nepiesakoties. Pamatā, ja muzejam, izstāžu zālei vai zooloģiskajam dārzam iepriekš piesaka grupu, kurā būs personas ar redzes traucējumiem, darbinieki parasti uzņem ļoti laipni, sirsnīgi un lielākoties ir sagatavojuši kādus speciālus rekvizītus un objektus (vai piešķir baltos cimduņus), kas ir speciāli paredzēti aptaustīšanai un taktilai izpētei.

Kā vēl vienu specifisku sociālās piekļūstamības situāciju viena no diskusijas dalībniecēm raksturoja savu pieredzi nevis kultūras patērētāja lomā, bet **līdzdarbojoties kultūrā** – apmeklējot kori. Tā kā viņa šajā konkrētajā kolektīvā bija vienīgā persona ar redzes traucējumiem, diriģentam nebija pieredzes, kā strādāt ar šāda veida kolektīva dalībnieku, kādus pamatprincipus ievērot, lai pieredze būtu pozitīva visām iesaistītajām pusēm:

Būtu jāizstrādā ieteikumi kora diriģentiem, kā rīkoties situācijās, kad korī ir neredzīgs cilvēks, un arī ieteikumi cilvēkiem, kas neredz, ja viņi vēlas dziedāt parastā korī. Šķēršļi, ar kuriem es, dziedot korī, saskāros, bija repertuāra apguve, jo visi lasa no notīm un bieži (..) neizdzied atsevišķi katru balsi. (..) Diriģents variē ar tempu, bet es kā neredzīgs cilvēks neredzu diriģenta rokas, tāpēc kordiriģentiem ieteikums būtu vismaz iedziedoties nevariēt ar tempu.

Kopumā diskusijas dalībnieki uzsver, ka no sociālās piekļūstamības viedokļa viņiem neinteresē tāds kultūras saturs, kas veidots tikai un vienīgi specifiski personām ar redzes traucējumiem. Pamata mērķis ir apmeklēt kultūras pasākumus kopā ar savu ģimeni, radiem, draugiem – tādiem cilvēkiem, kam, iespējams, nav nekāda veida FT. Tādējādi **kultūras pasākumu organizatoriem jā rūpējas par saturu un formu, kas būtu interesanta un piekļūstama pilnīgi visām sabiedrības grupām vienlaicīgi**, nevis specifiski nodalīta atsevišķām mērķgrupām.

Runājot par **informācijas piekļūstamību**, diskusijas dalībnieki kā pozitīvu virzību izceļ Eiropas Parlamenta un padomes direktīvu par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām, kas no 2025. gada 28. jūnija kā jauns likums stāsies spēkā arī Latvijā. Tas nozīmē, ka Latvijā, tāpat kā visā ES noteiktās jomās varēs izplatīt un sniegt tikai piekļūstamas preces un pakalpojumus (t.i., lietojami vairāk kā ar vienu sensoro kanālu), un līdz ar to jācer, ka būtiski uzlabosies informācijas piekļūstamības aspekti arī personām ar redzes traucējumiem, jo **informācijas atspoguļojums citā, ne tikai vizuālā formātā** (piemēram, bankomātos, biļešu tirdzniecības automātos, mājaslapās, mobilajās lietotnēs u.tml.), kļūs par obligātu prasību, nevis ekstru.

Tā kā personas ar redzes traucējumiem var salīdzinoši veiksmīgi izmantot **ekrānlasīšanas programmas un lietotnes**, diskusijas dalībnieki kopumā ir apmierināti ar informācijas piekļūstamību, vērtējot tieši piekļūstamību saturam. Tieši tāpat kā jebkurš, personas ar redzes

traucējumiem var izvēlēties, piemēram, sociālajos tīklos sekot tām kultūras organizācijām, kas viņus interesē, sekot līdzī aktualitātēm un pieņemt lēmumu par vēlamo pasākumu apmeklēšanu. Vienīgais būtiskais sarežģījums saistībā ar informācijas piekļūstamību, ko izceļ diskusijas dalībnieki, ir **biļešu iegāde**. Vairāki no dalībniekiem atzīst, ka internetā paši parasti biļetes nepērk, bet uztic to darīt kādam, kam nav redzes traucējumu, vai arī izvēlas doties klātienē uz biļešu kasi.

Jā, man ir bijuši mulsinoši brīži ar biļešu iegādi (..) es ne vienmēr varu saprast, ja ir vizuāli jānovērtē, kurā vietā tu zālē gribi sēdēt. (..) Tad uz to pirkuma soli jāsauc kāds ir palīgā, arī kādā no norēķināšanās posmiem var būt sarežģījumi, jo tas ir saistīts ar finanšu pakalpojumu pieejamību.

Tāpat šobrīd sabiedrībā valda stereotips, ka piekļūstamību personām ar redzes traucējumiem nodrošinās apzīmējumi Braila rakstā. Tehnoloģiju ietekmē informācijas piekļūstamības uzlabošanai šodien jau ir virkne citu, **daudz efektīvāku tehnoloģisku risinājumu**.

FGD dalībniekiem tika jautāts **par piekļūstamības uzlabojumiem** kultūras institūcijās un pasākumos Latvijā. Diskusijas dalībnieki īpaši izceļ fiziskās piekļūstamības aspektus šai mērķgrupai. Rosinot meklēt risinājumus Latvijā kopumā, piemēram, piesaistot ES struktūrfondu līdzekļus **dažādu tehnisko risinājumu (norāžu, marķējumu utt.) ieviešanai visās publiskajās telpās**, lai uzturēšanos un pārvietošanos šajās telpās personām ar redzes traucējumiem padarītu drošu.

Tāpat informanti rosināja domāt par **sistēmiskiem risinājumiem** valsts līmenī, lai prioritizētu audioaprakstu veidošanu kā vienu no būtiskākajiem fiziskās piekļūstamības veicināšanas risinājumiem personām ar redzes traucējumiem.

Cilvēku ar kustību traucējumiem pieredze

Pieredzē dalījās cilvēki ratiņkrēslos, līdz ar to iegūtā informācija pamatā attiecas uz šī veida kustību traucējumiem.

Fiziskās piekļūstamības aspekts šai mērķgrupai ir visbūtiskākais. Mērķgrupas lielākie izaicinājumi skar tādas ierobežojumus kā **viena sliekšņa vai viena pakāpiena problēmu** (piemēram, kopumā ēka ir piekļūstama, taču ir nelieli šķēršļi, ko persona ratiņkrēslā pati saviem spēkiem tomēr nevar pārvarēt), tāpat joprojām būtiska problēma ir uzbrauktuves, kas netiek veidotas pareizos izmēros un pareizos leņķos. Kā vēl viena būtiska pieredze, kas attur no kultūras iestāžu apmeklējuma un bieži sniedzas ārpus pašas iestādes kompetences, īpaši Rīgā, ir **autostāvvietu trūkums** un maksas stāvvietu noteikumi. Pirmkārt, ne vienmēr ir skaidrs, vai un kur ir pieejamas stāvvietas cilvēkiem ar kustību traucējumiem, otrkārt, Rīgā nav skaidrs, vai un kad par šo stāvvietu ir jāmaksā. Treškārt, brīvās autostāvvietas bieži vien atrodas tālu no konkrētās iestādes. Kā negatīvs piemērs tiek izcelts Dailes teātris, kura priekšā šobrīd vairs neesot pieejamas autostāvvietas cilvēkiem ar invaliditāti. Šis aspekts bieži attur šos cilvēkus no iestādes apmeklējuma kopumā.

Vienlaikus jāatzīmē, ka fiziskās piekļūstamības jautājumu risināšana prasa tehniskas darbības un ieguldījumus, bet tie neprasa ilgtermiņa darbu sabiedrības izpratnes vai attieksmes maiņā. NVO sektora pārstāvji uzsver, ka tas ir mīts, ka fiziskās piekļūstamības risinājumi vienmēr prasa lielus papildu līdzekļus. **leviest piekļūstamus, universālus risinājumus rekonstrukcijas projektos**, kam jau ir piešķirts finansējums, ir pamatā izpratnes un attieksmes jautājums. Kā negatīvs piemērs tiek minēta tualetes cilvēkiem ar invaliditāti izbūve Uzvaras parkā, kas bija nepiekļūstama cilvēkiem ratiņkrēslos; turklāt līdzīgi risinājumi tika atkārtoti vairākās Rīgas vietās.

Informanti uzsver, ka, pielāgojot infrastruktūras fiziskās piekļūstamības risinājumus, īpaši kultūras organizācijās un jebkurā telpā, kurā ir skatuve (piemēram, izglītības iestādēs), jāatceras, ka **piekļūstamības risinājumi ir nepieciešami ne tikai skatītāju daļā, bet arī uz skatuves un aizskatuvē** (īpaši domājot par cilvēkiem ratiņkrēslos). Arī personas ar FT var būt mākslinieki un uzstāties uz skatuves, viņiem var būt nepieciešamība izmantot grimētavas un citas aizskatuves

telpas. Tāpat šī vajadzība var būt, piemēram, sakot uzrunas, uzstājoties konferencē vai izlaidumā, uz skatuves saņemot diplomu. Ja par piekļūstamību skatītāju zonā jaunajos vai renovētajos infrastruktūras objektos lielākoties (tiesa, bieži vien formāli) vēl tiek padomāts, tad pētījuma gaitā tika nosauktas daudzas organizācijas, kur uz skatuves un aizskatuvē piekļūstamība nav nodrošināta.

Vēl viena nozīmīga problēma ir **nestrādājoši lifti**. Īpaši renovētās ēkās šobrīd daudzviet mēdz būt lifti, taču tos atslēdz, lai taupītu elektrību (īpaši tad, ja konkrēto iestādi salīdzinoši reti apmeklē personas ratiņkrēslos). Un tad, kad ierodas cilvēks ratiņkrēslā, darbinieki liftu vai nu neprot ieslēgt, vai tas vairs nedarbojas. Turklāt bieži šo liftu apkalpojošā personāla darba laiks ir limitēts, un tas var nesakrist ar pasākuma (konkrētā apmeklējuma) norises laiku. Tādējādi pozitīvs piekļūstamības risinājums paliek neizmantots, un cilvēkam nav iespējas konkrēto iestādi apmeklēt.

Svarīgs fiziskās jeb vides piekļūstamības aspekts ir **konkrētā vieta zālē vai brīvdabas pasākumā**, kurā tiek sēdināti cilvēki ratiņkrēslos. Nereti tā ir viena konkrēta sēdvietu zālē, vienā pusē. Piemēram, *“Latvijas Nacionālā opera un balets nav pieejama vairākiem riteņkrēslu lietotājiem vienlaicīgi, jo zāles iekārtojums to neaļauj.”* Arī kinoteātros vieta ratiņkrēslam nereti ir paredzēta pirmajā rindā, kas ir lietotājam vismazāk draudzīgais variants. Brīvdabas pasākumos jāpiedomā, lai cilvēki ratiņkrēslos atrastos uz kāda paaugstinājuma, nevis pūlī ar citiem apmeklētājiem. Piemēram, risinājums Mežaparka lielajā estrādē Dziesmu svētku koncertos tiek minēts kā negatīvais piemērs, kad cilvēkiem ratiņkrēslos bija jāsež slīpumā.

Salīdzinoši neliela, bet būtiska nianse ir **spoguļi**, kas izvietoti labierīcībās personām ar invaliditāti – FGD dalībnieki īpaši novērtē iestādes, kurās ir piedomāts par lieliem spoguļiem piemērotā augstumā (ideāli, ja tiem var mainīt leņķi), nevis nelieliem un augstu novietotiem spoguļiem.

FGD dalībnieki dzīvo dažādās pilsētās, līdz ar to viņiem ir atšķirīga pieredze. Kā īpaši labvēlīga un cilvēkiem ratiņkrēslā piemērota pilsēta tika izcelta Ventspils, kurā ir veiksmīgi pielāgota gan ikdienā nepieciešamā infrastruktūra, gan arī kultūras iestādes. Tāpat arī Olaine un Rēzekne tiek pieminētas kā vietas, kur ir daudz piekļūstamu iestāžu un vietu.

Viens no FGD dalībniekiem uzskata, ka kopumā kultūras iestādes Latvijā ir piekļūstamas. Ja kaut kas nav piekļūstams, tad apsargi un dežuranti vienmēr ir izpalīdzējuši. Kā visbiežāk apmeklētās (tātad pozitīvie piemēri no fiziskās piekļūstamības aspekta) informanti piemin šādas kultūras un izklaides vietas: Arēna “Rīga”, Ventspils zinātnes centrs “Vizium”, Daugavas stadions, Dzintaru koncertzāle, Dailes teātra Lielā zāle, Mihaila Čehova Rīgas krievu teātris, VEF kultūras pils, Latvijas Okupācijas muzejs. Informanti gan uzsver, ka iestādes, kas vienam ir piekļūstamas, citam tādas var nebūt, tas atkarīgs no daudziem aspektiem, t.sk. no roku spēka patstāvīgi tikt augšā pa uzbrauktuvi (tika īpaši pieminēta VEF kultūras pils un Dailes teātra uzbrauktuve 1. stāvā, lai tiktu uz labierīcībām personām ar invaliditāti).

Kā problemātiskākās un fiziski sarežģītāk piekļūstamās kultūras organizācijas diskusijā izskanēja – Mazā Ģilde, Rīgas Latviešu Biedrības nams, Latvijas Nacionālais teātris. Būtībā – organizācijas, kas atrodas vēsturiskās ēkās ar sliktiem vides piekļūstamības risinājumiem.

Diskutējot par **finansiālo piekļūstamību**, fokusgrupas dalībnieki atzīst, ka šeit rodas diezgan daudz neskaidrību, jo **nav konsekventas un vienotas pieejas biļešu cenu politikā starp dažādām iestādēm**. Faktiski katra iestāde pati nosaka biļešu cenu politiku personai ratiņkrēslā un viņa asistentam, citreiz ir atšķirīga cena cilvēkam ar invaliditāti un cilvēkam ratiņkrēslā. Ja pārsvarā personām ar invaliditāti biļetēm tiek piešķirta atlaide, tad jautājumus rada asistenta biļetes cena. Tā kā arī šo biļeti pamatā iegādājas pati persona ar invaliditāti, kam šis asistents ir nepieciešams, nedraudzīgas biļešu politikas rezultātā kultūras organizācijas apmeklējums var sanākt dārgs.

Jautājums par to, kā uzzināt informāciju par pieejamajām atlaidēm vai vietām personām ratiņkrēslos, protams, vairāk saistās ar informācijas piekļūstamības aspektu, tomēr **informācija**, piemēram,

biļešu tirdzniecības vietnē www.bilesuparadize.lv pie lielākajām kultūras iestādēm **atspoguļota nepilnīgi**, nav saprotams, kur zālē atrodas vietas personām ratiņkrēslos. Lielākoties, lai noskaidrotu, kāda tieši atlaide tiks piemērota personai ratiņkrēslā un viņa asistentam, informācija jāmeklē mājaslapās un visbiežāk apmeklējums īpaši jāpiesaka, zvanot kādam no iestādes darbiniekiem. Tas nozīmē, ka zināmā mērā pat pie tik vienkāršas darbības kā biļešu iegāde, personai ratiņkrēslā jāsaskaras ar specifiskām zināšanām par konkrēto iestādi un jāveic rūpīga priekšizpēte, lai vispār saprastu, kā, kur un par kādu cenu iegādāties biļeti. Nereti personām ratiņkrēslos zālē paredzētas tikai specifiski ierādītas sēdvietas, kas ir vienas no dārgākajām biļetēm.

Var būt tā, ka jāpērk pilnas cenas biļetes, citreiz pat netiek normāla vieta ratiņkrēslam ierādīta ar visu to, ka biļete ir dārga. (..) Parasti ir jāzvana, jājautā organizētājiem. Tad viņi kaut kā risina, vai nu tad vienu biļeti uz diviem, vai ielūgumu, vai par naudu, vai ar atlaidi, kā nu kurš.

Tāpat apjukumu arī rada **autostāvvietu apmaksā** personām ar invaliditāti – ja mazpilsētās (reģionos) šīs stāvvietas ir bez maksas, tad Rīgā nē, turklāt *Mobilly* apmaksas sistēma nestrādā tad, ja persona lieto “podziņu” telefonu, savukārt apmaksas automāts ne vienmēr ir tuvu stāvvietai un viegli sasniedzams. Tādējādi Rīgas kultūras iestāžu apmeklējumam pilsētas (publisko) autostāvvietu nosacījumi rada papildu apgrūtinājumus.

Diskusijas dalībnieki uzsver un atgādina, ka ļoti daudzi cilvēki ar invaliditāti nestrādā. Diskusijā izskan viedokļi par to, ka kultūras pasākumi personām ar invaliditāti nav obligāti jānodrošina par brīvu, tomēr pašreizējās biļešu cenas kopumā ir par augstu.

Paši diskusijas dalībnieki norāda, ja nevar atļauties biļetes uz izrādēm vai koncertiem, jādodas uz muzejiem, jo ieejas maksa ir krietni lētāka. Turklāt pieredze rāda, ka atsevišķos gadījumos darbinieki ir tik pretimnākoši, ka biļetes ar atlaidi vietā cilvēku ratiņkrēslā muzejā ielaiž vispār bez maksas. Tā noticis, piemēram, Valmierā; arī ārvalstu ceļojumos ir bijusi līdzīga pieredze.

Vērtējot **sociālās piekļūstamības aspektu**, FGD dalībnieki kopumā uzskata, ka gadu gaitā cilvēku attieksme ir mainījusies, **apkalpojošais personāls ir kļuvis laipnāks un saprotošāks**, lielākoties situācijās, kurās cilvēkam ratiņkrēslā ir nepieciešama palīdzība, personāls to arī pamana un piedāvā. Kā trūkums atsevišķos gadījumos (piemēram, vienai dalībniecei “Prāta Vētras” koncertā) tiek minēta līdzcilvēku attieksme, kad cilvēks ratiņkrēslā netiek pamanīts, vai arī apmeklētāji vienkārši neiedomājas, kā jūtas cilvēks ratiņkrēslā lielākā pūlī. Citi FGD dalībnieki gan oponē, ka parasti brīvdabas koncertos (t.sk. “Prāta Vētras” koncertos) organizatori ir parūpējušies par speciālu **podestu**, kas paredzēts cilvēkiem ratiņkrēslos, tādējādi šeit drīzāk ir komunikācijas kļūda vai neprecīza informācijas nodošana pie biļešu iegādes vai ienākot pasākuma teritorijā. Koncertorganizators “FBI” tiek izcelts kā labais piemērs, kur apsargi parasti pavada personu ratiņkrēslā līdz paredzētajai vietai, kā arī pieskata, vai citi apmeklētāji nenostājas priekšā.

Kā ļoti būtisku trūkumu mērķgrupas pārstāvji izceļ **nepieciešamību iepriekš zvanīt uz konkrēto organizāciju un pieteikt apmeklējumu**, nevis iegādāties biļeti, kā to dara citi apmeklētāji. Pilnīgai integrācijai un sociālai piekļūstamībai cilvēki ratiņkrēslos gribētu sajusties tieši tāpat kā jebkurš cilvēks – konkrētajā dienā spontāni izdomāt, ka vēlas doties uz kino, un doties; vai atvērt biļešu tirdzniecības lapu, izvērtēt cilvēku ratiņkrēslā biļešu pieejamību, un patstāvīgi iegādāties biļetes. Šāda kultūras (un ne tikai) iestāžu prasība bieži vien attur no iestādes apmeklējuma kopumā.

Gadās arī, ka lifti vai nu saplīsuši, vai darbinieki nezina, kā viņu ieslēgt vispār. Nu, visādi gadās. Un tad tu iekšēji uzreiz pasaki: “Uz šejieni vairāk nebraukšu!” Un visiem pārējiem ieteikšu: “Uz šejieni nebrauciet!” Un jūs zaudējat cilvēkus, klientus. (..) Mums ir tāds klusais telefons savā starpā. Mēs jau viens otru daudzus gadus pazīstam. Tie, kas ir jauni, un kontaktu nav, nu, viņiem ir ar pārsteigumiem jādzīvo.

Informanti izceļ, ka arī personām ar FT, apmeklējot kultūras pasākumu, būtu **jānodrošina iespējas sēdvietu izvēlē**, respektējot cilvēku dažādību un katra atšķirīgās vēlmes un vajadzības.

Informācijas piekļūstamību cilvēki ratiņkrēslos izceļ kā otru nozīmīgāko no piekļūstamības veidiem. Katras iestādes pirmreizējais apmeklējums vispirms sākas mājās, rūpīgi ievācot informāciju par konkrēto ēku un tās fizisko piekļūstamību. Un šeit liela nozīme ir tam, (1) cik detalizēti un rūpīgi konkrētā organizācija paši savā mājaslapā ir ievietojuši informāciju par piekļūstamību (kā īpaši svarīga un vajadzīga tiek uzsvērtā **informācija vizuālā – foto un video – formātā**), (2) kādas ir līdzšinējās personu ar kustību traucējumiem **atsauksmes** dažādās slēgtās grupās un forumos. Var secināt, ka personām ar kustību traucējumiem šis priekšizpētes aspekts ir ārkārtīgi nozīmīgs. Ja radīsies šaubas par to, ka iestādē būs sarežģīti iekļūt, visticamāk, to neapmeklēs nemaz. Tādā veidā nostiprinās katram savs individuāli pārbaudīts iecienītāko kultūras un izklaides iestāžu loks, kas, pirmkārt, apmierina ar satura piedāvājumu, otrkārt – ir piekļūstams. Protams, ja personai ratiņkrēslā uz pasākumu līdzī dodas asistents, situācija ir vienkāršāka, tomēr šim asistentam jābūt fiziski spēcīgam, lai vajadzības gadījumā varētu palīdzēt pārvarēt sliekšņus vai pakāpienus. Kā organizācijas, kam izsmeloši norādīta informācija mājaslapā, tiek izcelta Rīgas lidosta. Savukārt organizācijas, kurām informācija mājaslapās ir nepietiekama un kas ir atturējies respondentus no iestādes apmeklējuma, tika minētas Latvijas Nacionālā opera un balets, Dailes teātris.

Detalizētas informācijas ievietošana mājaslapā ir salīdzinoši vienkāršs ieguldījums piekļūstamības uzlabošanai, kas neprasa īpaši daudz papildu resursu un līdzekļu, un būtu rekomendējams katrai kultūras institūcijai, īpaši pievēršot uzmanību arī atšķirīgo mērķgrupu vajadzībām. Ratiņkrēslu lietotājiem būtu būtiski atspoguļot informāciju, sākot no autostāvvietas, iekļūšanas ēkā, pārvietošanās ceļu pa ēku, uz garderobi, labierīcībām, līdz pat sēdvietai zālē.

Pārsvarā jau ir tā – ir uzrakstīts vienkārši “ir pieejams cilvēkiem ratiņkrēslos”, un vairāk nekādas informācijas nav. Bet, kā ir pieejams? (...) Vairākos gadījumos bijis tā, ka aizbraucu, un izrādās, ka īstenībā nav pieejams. Par tām pašām uzbrauktuvēm, kuras ir gandrīz vai vertikālas. Nebūtu slikti, ja būtu vizuāls materiāls, teiksim, fotogrāfijas vai kaut kādi video klipīni ielikti.

Kā atzīst FGD dalībnieki – ja informācija mājaslapā ir nepilnīga, var organizācijai zvanīt un iztaujāt, tomēr ne visiem tas ir ērti, un tieši tāpat, kā personas ar kustību traucējumiem vēlas neatkarību un iepriekš nepieteikt savu kultūras iestādes apmeklējumu, tikpat svarīgi būtu arī spēt patstāvīgi atrast mājaslapā visu nepieciešamo informāciju. Kopumā respondenti norāda, ka internetā ir pieejams gana daudz apkopotas informācijas par dažādu ēku piekļūstamību – tādas ir gan starptautiski (piemēram, “Wheelmap.org”, kas darbojas pēc līdzīga principa kā “Google Maps”), gan Latvijā veidotas (piemēram, biedrības “Apeirons” veidotā karte “Mapeirons.eu”). Tomēr atsauksmes par tām ir dažādas – “Wheelmap” var labi lietot visā Eiropā, un tā ir ļoti noderīga ceļošanai, savukārt par Latvijas organizācijām šajā vietnē informācija ir nepilnīga. Abās minētajās vietnēs paši lietotāji var pievienot informāciju par konkrētu ēku vai objektu vides piekļūstamību. Pārbaudot informāciju abās vietnēs par, piemēram, Latvijas Nacionālo operu un baletu, katrā tās piekļūstamība aprakstīta atšķirīgi (vienā – kā pilnībā piekļūstama, otrā – kā daļēji piekļūstama).

Vēl viens papildu aspekts (īpaši teātriem, kam ir **vairākas zāles**) – **jānorāda piekļūstamības informācija katrā no tām**.

FGD noslēgumā dalībniekiem tika jautāts par **piekļūstamības uzlabojumiem** kultūras institūcijās un pasākumos Latvijā. Diskusijas dalībnieki atzīst, ka atbildība būtu jādala starp vairākiem spēlētājiem.

Kultūras ministrijai kā atbildīgajai par kultūras iestādēm būtu cieši **jāsadarbojas** risinājumu ieviešanā **ar Labklājības ministriju**. Kultūras ministrijai būtu arī jāuzņemas atbildība par **savas pakļautības iestādēm un jākontrolē piekļūstamības risinājumu ieviešana tajās**. Līdzīgā veidā

atbildība par savas pakļautības kultūras iestādēm būtu jāuzņemas arī **pašvaldībām**, īpaši to būvvaldēm. Nepieciešamība uzraudzīt piekļūstamības risinājumu jēgpilnu ieviešanu būvniecības procesā ir viena no svarīgākajām rekomendācijām šai grupai.

Svarīgākais darbs, kas jāveic kopīgi ministrijām, NVO, arī augstskolām – **jāinformē pasākumu organizatori** par to, kā rīkot piekļūstamākus pasākumus. Vienlaikus būtu arī **jāveicina pašu kultūras iestāžu vēlme pieņemt dažādus apmeklētājus**, dažādas mērķgrupas. Kamēr piekļūstamības risinājumi nav organiski integrēti organizācijas darbībā, tie rada papildu darbu (rūpes) un, iespējams, apgrūtinājumus kultūras iestāžu darbiniekiem. Diskusijas dalībnieki aicina kultūras pasākumu organizatorus neaizmirst par **attālinātu / digitālu pasākumu iespējām**. Lai arī tā nav identiska pieredze klātienē apmeklējumam, bet atsevišķās situācijās var būt vienīgā iespēja, kā persona ar kustību traucējumiem var iepazīt kultūras dzīves norises.

Lai gan FGD dalībnieki uzskata, ka pašiem cilvēkiem ar kustību traucējumiem būtu jābūt aktīvākiem, jāizrāda interese par kultūras iestāžu un pasākumu apmeklēšanu un jācīnās par savām tiesībām, interešu pārstāvji atzīst, ka paši jau jūtas noguruši no nemitīgās cīņas par savām tiesībām, tāpēc ir svarīgi, ka par piekļūstamības jautājumiem **runā plašāks cilvēku loks**.

Diskusijas noslēgumā dalībnieki paši iezīmē problēmu loku, ko **nevar atrisināt kultūras organizācijas**: daudzi cilvēki ar kustību traucējumiem netiek ārā no saviem dzīvokļiem, jo nav pacēlāju vai uzbrauktuvju. Īpaši ziemas situācija rada daudz apgrūtinājumu ar netīrītām ielām, uzbrauktuvēm u.tml. Piekļūstamas kultūras iestādes ir mazāk aktuālas nekā piekļūstamas ārstniecības iestādes vai valsts/pašvaldību pakalpojumu sniegšanas vietas. Līdz ar to joprojām aktīvi jā rūpējas par cilvēku pamatvajadzībām.

Diskusijas dalībnieki arī norāda uz **cilvēku dažādajām interesēm un citiem faktoriem, kas ietekmē kultūras apmeklējumu**. Jo plašāks skaits iestāžu un pasākumu būs piekļūstams un būs lielākas izvēles iespējas, jo mazāk cilvēku ratiņkrēslā dosies uz konkrētu pasākumu, jo kultūras patērētāju loks ir šaurš, kā arī vienmēr būs virkne blakus faktoru, kas ietekmēs apmeklējumu, piemēram, pasākuma beigu laiks, sabiedriskā transporta kursēšanas grafiki un piepildījums vai privātā transporta pieejamība, asistenta tikšanās iespējas utt.

Cilvēku ar dzirdes traucējumiem pieredze

Pieredzē dalījās gan personas ar smagiem dzirdes zudumiem jeb nedzirdīgie, gan personas ar viegliem dzirdes traucējumiem jeb vājdzirdīgie, tādējādi iezīmējot atšķirīgās mērķgrupas vajadzības.

Vērtējot **fizisko piekļūstamību**, diskusijas dalībnieki kā būtiskāko izceļ vajadzību pēc **vizuālās informācijas, kas ļautu viegli orientēties un pārvietoties** – ir pieejamas norādes (ieejas durvīm, auditorijām, stāviem, rindām, sēdvietām, utt.), **alternatīvi paziņojumi veidi**, kas ļautu uzzināt, ka šobrīd tiek atskaņots skaņas paziņojums, piemēram, kultūras iestādēs izmantotā zvana signālu atskaņošana, kas brīdina par izrādes sākumu. Kā arī FGD dalībnieki norādīja to, ka tas ir attiecināms arī par ieejas durvju zvaniem, kad durvju atvēršanai nepieciešams piespiest pogu un attiecīgi atskan signāls, kas informē par tās atvēršanu, bet personas ar dzirdes traucējumiem nevar sadzirdēt šos pieklusinātos skaņas signālus un neizprot, kurā brīdī durvis var atvērt.

Kā nākamais nepieciešamais piekļūstamības risinājums tiek izcelta **audiālās informācijas atspoguļošana citā – tekstuālā vai video (zīmju valodas tulkojuma) – formātā**. Tie būtu videogidi muzejos vai izstādēs (t.sk. QR kodi ar video informāciju pie konkrētiem eksponātiem), subtitri filmām (informanti īpaši uzsver interesi par latviešu filmām), vai izrādēm. Kā labākais un pagaidām vienīgais piemērs tiek izcelts Latvijas Nacionālajā bibliotēkā pieejamais videogids, kurā ir nodrošināts zīmju valodas tulkojums divās valodās – latviešu zīmju valodā un starptautiskajā zīmju valodā.

Diskusijā arī tika vērtēts **titru ekrāna novietojums** teātra izrādēs, akcentējot, ka tas bieži ir novietots nepiemērotā augstumā, jo vienlaikus nepieciešams uztvert gan uz skatuves notiekošo, gan izlasīt titrus. Daļai no informantiem ir būtiski sēdēt salīdzinoši tuvu, lai varētu labi redzēt aktieru sejas.

Vājdzirdīgo mērķgrupas pārstāvji dalījās pieredzē par pieredzi vairākās kultūras institūcijās, kurās ir uzstādītas indukcijas (akustiskās) cilpas, kuras ir savienojamas ar dzirdes aparātiem, lai nodrošinātu skaņas uztveri. Tika norādīts, ka ne vienmēr risinājums var sniegt atbalstu, ja pasākuma laikā notiek diskusijas, kurās runā vairāki runātāji, jo tad tiek uztverta tikai skaļākā balss.

Cik es esmu lietojusi, ja viens cilvēks runā, tad tiešām ļoti labi var saprast.

Tas ir ārprāts. Tas nozīmē, ka teātra izrādi arī ar visu cilpu es nevarēšu baudīt, jo tur jau nerunā pa vienam, tur varbūt pēkšņi runā desmit cilvēki.

Kopumā FGD dalībnieki atzīst, ka personām ar dzirdes traucējumiem ir salīdzinoši maz prasību par fiziskās piekļūstamības risinājumiem.

Vērtējot **finansiālo piekļūstamību**, diskusijas dalībnieki min biļešu cenas, kuras nereti ir par dārgu, saskaņā ar FGD izskanējušo informāciju personām ar smagiem dzirdes traucējumiem ir noteikta 3. invaliditātes grupa, kurai **netiek piešķirti atvieglojumi** daļā kultūras iestāžu (atlaides ir tikai 1. un 2.grupas pārstāvjiem). Personām ar viegliem dzirdes traucējumiem nereti nemaz netiek noteikta invaliditāte, līdz ar to arī nevar pretendēt uz atvieglojumiem. Interesu aizstāvības NVO plāno vērsties Kultūras ministrijā, lai risinātu finansiālās piekļūstamības jautājumus.

Daļa no informantiem, īpaši grupā ar smagiem dzirdes zudumiem, atzīst, ka finansiālas izvēles bieži nosliecas par labu citām, pirmās nepieciešamības jomām. Īpaši tādēļ, ka jau bērnībā nav izveidojušās kultūras patēriņa prakses:

Nedzirdīgajiem jau no bērnības ir tāds kā pieradums dzīvot bez kultūras, līdz ar to viņi to neuztver kā primāro vajadzību, neizprot, kādēļ par to vēl ir jāmaksā. (...) Toties, ja būtu atlaides, tad tas varētu motivēt aiziet, izmēģināt.

Savukārt personām ar viegliem dzirdes traucējumiem kultūra ir svarīga dzīves daļa, un viņi ir gatavi maksāt arī pilnu biļetes cenu, ja vien tiktu nodrošināta satura pieejamība, piemēram, ar titriem.

Toties abu FGD dalībnieki uzsvēra, ka kultūras pasākumu apmeklēšanu ietekmē **augstās biļešu cenas konkrētajās vietās**, no kurām var redzēt titrus un skatuvi. Līdz ar to biļešu cenas atlaides veicinātu kultūras patēriņu šajā mērķgrupā.

FGD dalībniekiem ir personīga pieredze, apmeklējot teātrus. Kā pozitīvos piemērus attiecībā uz biļešu cenu atlaidēm min Jauno Rīgas teātri un Latvijas Nacionālo teātri, piebilstot, ka LNT ir apmeklētas izrādes bez titriem.

Diskusijas dalībnieki atzīst, ka ļoti novērtē kultūras organizāciju pretimnākšanu un atbalstu, piedāvājot ielūgumus uz pasākumiem. Šie ielūgumi lielākoties tiek izplatīti ar NVO palīdzību, līdz ar to var nesasniegt daļu no mērķauditorijas, jo šīs personas nav nevalstisko organizāciju biedrībās.

Sociālās piekļūstamības jautājums diskusijas dalībniekiem ir viens no svarīgākajiem aspektiem tieši iekļaušanas un piederības sajūtas veicināšanai. Jāmin, ka šajā jautājumā arī dalījās viedokļi par situāciju nedzirdīgo un vājdzirdīgo vidē. Nedzirdīgie informanti akcentēja, ka sabiedrības attieksme ir uzlabojusies un tā ir kļuvusi pieņemošāka. Savukārt vājdzirdīgie norādīja, ka sabiedrībai vēl nav izpratne, kā rīkoties un uzvesties komunikācijā ar personām ar dzirdes traucējumiem, minot to, ka daļa sabiedrība vēl aizvien uzskata, ka viņu klātbūtnē ir jāklie dz, lai gan tas nav nepieciešams, kā arī norādīja uz sabiedrības neiecietību, ja sakāmo nepieciešams atkārtot.

Paceļ skaļāk balsi, klie dz, tā kliegšana. Tas jau nepalīdz dzirdēt. (...) Jā, skaidrāk jārunā. Lēnāk un skaidrāk.

Nedzirdīgie ļoti novērtē to, ka vairākās augstākās izglītības iestādēs (Latvijas Kultūras akadēmijā, Latvijas Kristīgajā akadēmijā, Rīgas Stradiņa universitātē, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā) **tiek veidoti izvēles (C) daļas kursi, kuros tiek mācīta latviešu zīmju valoda** un veicināta izpratne par nedzirdīgo sabiedrību. Kā to atzīst arī viens no diskusijas dalībniekiem, ka tas ir jūtams arī ikdienas gaitās, piemēram, kafējnīcā, kad pārdevējs spēj sasveicināties, piedāvāt kafiju vai tēju un atvadīties zīmju valodā.

Runājot par **informācijas piekļūstamību**, diskusijas dalībnieki uzsvēra šo kā vienu no būtiskākajiem no piekļūstamības veidiem, jo, viņuprāt, šajā jomā ir nepieciešams vislielākais ieguldījums, lai šī mērķgrupa justos informēta, iekļauta un līdzvērtīga ar pārējo sabiedrību.

Tieši tāpat kā jebkurš, personas ar dzirdes traucējumiem var izvēlēties, piemēram, sociālajos tīklos sekot tām kultūras organizācijām, kas viņus interesē, sekot līdzī aktualitātēm un pieņemt lēmumu par vēlamo pasākumu apmeklēšanu. Tomēr diskusijas dalībnieki uzsver, ka kultūras organizācijām nepieciešams savā informācijas apritē izmantot **apzīmējumus/simbolus**, kas informē, vai tiks nodrošināts zīmju valodas tulkojums (simbols ar divām rokām), vai titri (simbols ar "T" burtu). Kā pozitīvais piemērs tiek minēts Starptautiskais Jaunā teātra festivāls "Homo Novus", kas savās programmās lieto šo simbolu apzīmējumus. NVO pārstāvis uzsver, ka festivāla darbinieki konsultējās ar Latvijas Nedzirdīgo savienību, lai noskaidrotu, kā veicināt šo mērķgrupu iesaisti.

Informanti novērojuši, ka daudzās mājaslapās tiek lietoti **maldinoši apzīmējumi**, kas liecina par pakalpojumu pieejamību cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, bet, atverot šo mājaslapas sadaļu, tiek konstatēts, ka informācija attiecas tikai uz vienu funkcionālo traucējumu grupu – visbiežāk tās ir personas ar kustību traucējumiem.

Piemēram, vairākās teātru mājaslapās ir norādīts "cilvēkiem ar īpašām vajadzībām". Bet tas ir galvenokārt tiem, kuriem ir kustību traucējumi. (...) Es būtu priecīga, ja norādītu "cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem būs tādas un tādas izrādes ar subtitriem tajos un tajos datumos".

Informanti dalījās ar pieredzi, ka vairākos Latvijas teātros (Dailes teātris, Nacionālais teātris) tiek piedāvātas teātra izrādes ar **titriem, bet tie ir angļu valodā**, lai veicinātu tūristu piesaisti Latvijas teātriem. Šādā veidā tiek izolēta Latvijas auditorija, ieskaitot personas ar dzirdes traucējumiem, jo apmeklētājiem ir jāzina angļu valodā, lai spētu lasīt titrus šajās teātra izrādes.

Dalībnieki akcentēja arī **vieglās valodas lietojumu**, jo, kā norāda nedzirdīgo mērķgrupas pārstāvji, šiem cilvēkiem pirmā valoda ir zīmju valoda, kurai ir savi gramatikas nosacījumi, kas atšķiras no latviešu valodas. Latviešu valoda viņiem ir otrā valoda, tādēļ reizēm ir grūti pilnībā izprast sarežģītu informāciju. Viņi norāda uz nepieciešamību veidot informācijas bukletus un aprakstus gan literārajā valodā, gan vieglajā valodā, kā piemēru minot Latvijas Nacionālo mākslas muzeju, kurš veido informācijas materiālus pēc šāda principa. Taču jānorāda, ka diskusijas dalībnieki, kuriem ir viegli dzirdes traucējumi, šo neuzskatīja par nepieciešamību, jo ikdienā sazinās verbāli, līdz ar to ir attīstīta latviešu valoda.

Abu FGD dalībnieki atzīst, ka visa nepieciešamā informācija par kultūras norisēm nonāk līdz mērķgrupai, pateicoties **nevalstiskajām organizācijām**, kas informāciju par piekļūstamiem kultūras pasākumiem izvieto gan savās mājaslapās, gan sociālajos tīklos, gan iekšējos saziņas līdzekļos.

Fokusgrupas diskusijas noslēgumā dalībniekiem tika jautāts **par piekļūstamības uzlabojumiem** kultūras institūcijās un pasākumos Latvijā. Diskusijas dalībnieki izcēla vairākus būtiskus faktoros. Pirmkārt, personām ar dzirdes traucējumiem ir dažādas dzirdes zuduma pakāpes un dažādi saziņas veidi un līdzekļi, jo nedzirdīgie ikdienā sazinās zīmju valodā, bet vārdzirdīgie ikdienā lieto dzirdes aparātus un spēj sazināties verbāli, līdz ar to uz abām grupām nevar attiecināt vienādus piekļūstamības risinājumus. Otrkārt, informanti uzsvēra titru nozīmi kultūras pasākumu piekļūstamības nodrošināšanā, aicinot īpaši kino un teātra nozares pārstāvjus domāt par šo

piekļūstamības aspektu. Treškārt, informācija par kultūras norisēm ir jānodrošina gan literārajā valodā, gan vieglajā valodā. Un visbeidzot, informanti aicināja kultūras pasākumu organizatorus aktīvāk sadarboties ar personām ar dzirdes traucējumiem, lai dalītos pieredzē un zināšanās.

Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem pieredze

Ar savu pieredzi dalījās Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" klienti un šīs organizācijas personāla pārstāvji, kā arī pārstāvji no ģimenēm, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir autiskā spektra traucējumi (AST), tādējādi iezīmējot šo konkrēto mērķgrupas vajadzības.

Pētījuma autori apzinās, ka šī mērķgrupa, kuras vienotam apzīmējumam LM politikas plānošanas dokumentos ir izmantots jēdziens "cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem" (GRT), ietver ļoti plašu psihisku un uzvedības traucējumu (angļu val. *mental and behavioural disorders*) spektru, kā arī būtiskas atšķirības rada traucējumu smaguma pakāpe. Līdz ar to pētījuma autori nepretendē uz izsmelošu visu spektru traucējumu piekļūstamības barjeru un risinājumu izklāstu. Pētījuma ietvaros tika izzināta tikai daļa no problēmām un identificēti atsevišķi risinājumi. Respektējot FGD, kurā piedalījās pārstāvji no ģimenēm ar AST, informantu viedokli, šajā ziņojuma apakšnodaļā attiecībā uz cilvēkiem ar AST tiks lietots jēdziens "neirodažādi cilvēki" nevis jēdziens "cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem".

Vērtējot **fizisko piekļūstamību**, AST FGD informanti kā pirmo akcentēja nepieciešamību pēc **saprotamas, drošas un atbalstošas apkārtējās vides**, par kuru svarīgi saņemt pēc iespējas **vieglāk uztveramu skaidrojošu papildinformāciju**. Cilvēkiem ar AST ir ļoti svarīgi iepazīt konkrēto telpu, vidi, lai spētu tajā orientēties, justies drošāk. Diskusijas dalībnieki norāda, ka ļoti svarīgs ir vizuālais atbalsts – viegli uztverams **telpu plāns-shēma**, ar kuru var iepazīties gan mājaslapā pirms apmeklējuma, gan saņemt, esot uz vietas kultūras iestādē. Būtiska ir **stāvu un telpu numerācija**, skaidri saprotamas **virzienu norādes**, kur atrodama garderobe, lifts, kase, tualete utt. Svarīgi, lai norādes ir labi redzamas, apzīmējumi un vizuālie risinājumi ir saprotami un viegli uztverami, par ko bieži vien nav padomāts.

Diskusijas dalībnieki uzsver, ka lielai daļai cilvēku ar AST ir ļoti svarīgi saprast, kāda būs konkrētā vieta jau pirms apmeklējuma, lai labāk sagatavotos apmeklējumam un justos drošāk. Pēc respondentu domām ļoti palīdzīga varētu būt organizācijas **mājas lapā ievietota aprakstoša informācija** viegli uztveramā, pārskatāmā veidā, vai, vislabāk – video formātā, kuru vecāki kopā ar bērnu varētu pirms apmeklējuma noskatīties un sagatavoties apmeklējumam, kā tas tiek praktizēts ārvalstu kultūras organizācijās.

Ļoti svarīgi, lai jau pirms apmeklējuma būtu iespēja iepazīt telpas, būt gatavam, saprast, kādā secībā kas notiek, kāds ir tas algoritms, kā šajā vietā jāuzvedas.

Pēc diskusijas dalībnieku domām šāda veida informācija un video materiāli ļoti palīdzētu ne tikai cilvēkiem ar GRT/neirodažādiem cilvēkiem, bet arī cilvēkiem ar kustību traucējumiem, cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem, kā arī cilvēkiem, kuri pirmo reizi apmeklē konkrēto kultūras organizāciju un vēlas iegūt papildus informāciju par dažādiem **praktiskiem apmeklējuma aspektiem**, piemēram, par auto stāvvietu pieejamību cilvēkiem ar invaliditāti, iekļūšanas iespējām un pārvietošanās iespējām ēkā, labierīcību pieejamību un izvietojumu cilvēkiem ar FT, bērnu pārtināmā galdīņa un novietnes bērnu ratiņiem pieejamību (vai kultūrvieta ir draudzīga ģimenēm ar maziem bērniem), par iespējām ņemt līdzī skaņu slāpējošas austiņas, savu ūdens pudeli vai speciālu pārtiku, kas nepieciešama medicīnisku vai citu pamatotu apsvērumu dēļ u.tml. Respondenti norāda, ka šāda veida praktiska informācija, kas kultūras organizācijas personālam un regulārajiem apmeklētājiem var šķist pašsaprotama, cilvēkiem, kas gatavojas pirmajam apmeklējumam, ir ļoti būtiska un palīdz labāk sagatavoties un/vai pieņemt lēmumu, vai to vispār darīt.

Vēl runājot par vides piekļūstamību, informanti atzīst, ka viens no ļoti traucējošiem ārējās vides faktoriem ir **drūzma, daudz cilvēku**, tas, ka neviļus var nākties ar kādu saskarties, kāds var fiziski pieskarties, kaut ko aizrādīt. Uz šo faktoru norādīja abu FGD dalībnieki, paskaidrojot, ka drūzma, ilgstoša stāvēšana rindā pēc biļetēm u.tml. rada viņos trauksmi un stresu. Tādēļ būtu svarīgi, lai cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti tiktu dota **iespēja iegādāties biļetes atsevišķi**, nestāvot kopējā rindā, kā arī, lai iekļūtu konkrētajā kultūrvietā vai pasākumā, viņi tiktu novirzīti pa **atsevišķu prioritāro ieeju**, kas dotu iespēju izvairīties no nokļūšanas pūlī un/vai ilgstošas stāvēšanas kopējā rindā. Šāda prakse tiek piemērota daudzviet pasaulē un būtu vēlams to pārņemt arī Latvijā.

Atšķirīgi viedokļi informantiem bija par tādu ārējās vides faktoru kā skaņa, gaisma un smarža ietekmi. Ņemot vērā to, ka cilvēkiem ar AST ir **izteikts sensors jutīgums** – pastiprināta reakcija uz skaņu, gaismu, pieskārienu un garšu, tad to kā ļoti būtisku vides piekļūstamības izaicinājumu uzsvēra AST FGD informanti. Diskusijas dalībnieki norādīja, ka, ja ir zināms, ka kādā vietā muzejā, izstāžu zālē, teātra izrādē vai kādā citā pasākumā būs ļoti skaļi, būtu par to jāinformē iepriekš, jo tad var paņemt līdzi skaņu slāpējošas austiņas un uzlikt nepieciešamajos brīžos. Ļoti svarīgi ir pēc iespējas šādu informāciju saņemt jau pirms pasākuma/kultūrvietas apmeklējuma, vai vismaz apmeklējuma sākumā kultūras institūcijā uz vietas. Par sensoriem kairinājumiem pieredzē dalījās vairāki informanti.

Es nesen biju Helsinkos un apmeklēju Nacionālo galeriju, tur pie konferenču zāles durvīm redzamā vietā ir novietota shēma ar informāciju par skaļuma intensitāti, par to, kā zāle tiek apskaņota – kura būs klusākā daļa, kura skaļākā daļa. Un tas uzreiz palīdz cilvēkam noorientēties, kur viņam labāk sēdēt. Tas ir lielisks informatīvais un vizuālais atbalsts, lai es uzreiz iegūtu priekšstatu par to, kas man nepieciešams.

Autiska spektra cilvēka smadzenes ļoti slikti filtrē trokšņus – kuri ir galvenie, kuri pavadošie. Līdz ar to smadzenes visu laiku apstrādā visu notiekošo troksni un ļoti nogurst. Piemēram, pūlī, kafejnīcā, restorānā, kur visu laiku ir dažādi fona trokšņi, var rasties sensorā pārslodze, kas var izraisīt panikas lēkmes, cilvēks var nojūbt, ja viņam nav iespēja atpūsties kādā klusā vietā.

Viena no AST FGD informantēm akcentēja, ka arī spēcīgas smaržas var būt liels izaicinājums cilvēkam ar AST, kā rezultātā var rasties sensorā pārslodze.

Savukārt, FGD dalībnieki no Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" atzina, ka viņus tik būtiski neietekmē skaņas intensitāte, piemēram, kinoteātrī, koncertā vai citos pasākumos, tomēr vairāki informanti atzina, ka vēlas, lai cilvēki neuzvedas skaļi un ievēro sabiedriskās kārtības noteikumus, ka traucējoši ir arī, ja teātrī vai koncertā kāds blakus skaļi sarunājas un komentē notiekošo.

Kā pozitīvu piemēru informanti minēja t.s. "māmiņu seansus", ko agrāk piedāvāja vairāki kinoteātri, jo tajos tika pielāgota klusināta skaņa un piemērots apgaismojums.

Abās FGD tika akcentēta kultūras organizāciju **personāla loma** attiecībā uz vides piekļūstamību šai mērķgrupai, norādot, ka ļoti būtiski, lai būtu atbalstošs personāls, pie kura var droši vērsties ar jautājumiem, kas laipni palīdzēs atrast pareizo virzienu, vajadzīgo telpu, sēdvietu zālē, kam var lūgt palīdzību problēmsituācijās u.tml. Svarīgi, lai personāls būtu apmācīts saskarsmei ar mērķgrupu – pārzinātu vieglās valodas lietošanu, nebaidītos no komunikācijas ar neirodažādiem cilvēkiem un zinātu, kā reaģēt situācijās, kad nepieciešams sniegt atbalstu. Kultūras organizācijās būtu ieteicams ierīkot kādu **telpu**, kur cilvēks, kam bijusi sensorā pārslodze, var iet atpūsties un nomierināties, lai pēc tam varētu atgriezties zālē un baudīt koncertu, teātra izrādi vai, piemēram, turpināt muzeja apskati.

Raksturojot kultūras organizāciju un pasākumu **finansiālo piekļūstamību**, abu diskusiju dalībnieki izceļ vairākus problēmjautājumus. Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" klienti un personāla pārstāvji salīdzinoši **augstās biļešu cenas** definē kā vienu no būtiskākajiem šķēršļiem,

kas attiecināms uz kultūras pakalpojumu piekļūvi cilvēkiem ar GRT. Kā norāda diskusijas dalībnieki, ja cenas uz kultūras pasākumiem būtu mazākas, tiktu piemērotas lielākas atlaides vai piešķirtas bezmaksas biļetes cilvēkiem ar invaliditāti, tad viņi noteikti ietu biežāk uz kultūras pasākumiem. Informanti uzsver, ka, piemēram, koncertu un teātru biļetes ir pārāk dārgas, salīdzinot ar šīs mērķa grupas iespējām, ņemot vērā, ka daudzi no viņiem nestrādā algotu darbu, līdz ar to viņi ir atkarīgi no savas ģimenes/aprūpētāju kopīgā budžeta un nelielajiem invaliditātes pabalstiem.

Diskusijas dalībnieki atzīst, ka viņiem ir izveidojusies **laba sadarbība ar vairākiem muzejiem**, īpaši ar Latvijas Nacionālo mākslas muzeju un Latvijas Nacionālo Dabas muzeju, uz kuriem regulāri dodas kopā, jo muzeji dod iespēju apmeklēt savas izstādes **bez maksas**. Kā arī regulāri tiek sekots līdzi informācijai par Rīgā notiekošajiem bezmaksas pasākumiem, kurus centra klienti varētu kopā apmeklēt. Kā norāda centra personāls, kas piedalījās FGD, iespēja apmeklēt pasākumus kopā kā grupai, ir saistīta arī ar fiziskās un sociālās piekļūstamības šķēršļu risināšanu.

Ja dodamies uz muzeju kā grupa, tad nav jādomā par fizisko pieejamību vai sociālo.

Mēs viņus pavadām, mēs aizbraucam līdz konkrētajai vietai. Nav viņiem jādomā par biļetēm, viņiem ir apliecības un pavadvēstule. Uz tā pamata mēs iekļūstam tajā iestādē kā grupa ar invaliditāti.

Vaicāti, vai apmeklē pasākumus arī paši, ārpus centra piedāvātajiem grupu apmeklējumiem, kopā ar ģimeni vai draugiem, diskusijas dalībnieki atzina, ka labprāt to dara, ja vien var atļauties nopirkt biļetes.

Savukārt AST FGD informanti pieminēja vēl vienu aspektu, kas saistīts ar kultūras pakalpojumu finansiālo piekļūstamību neirodažādiem cilvēkiem. Ejot uz pasākumu ar bērnu, kuram ir AST, ir jāreķinās, ka kādā brīdī būs jādodas mājās bērna sensorās pārslodzes dēļ. Kā risinājums tiek minēta iespēja iziet ārā un nomierināties un pēc tam atgriezties zālē, kā arī iespējas iegādāties **biļetes ar atlaidi gan bērnam, gan pavadonim**, vai vismaz vienam no viņiem, lai nerastos situācija, ka ir nopirkta dārga biļete, taču no pasākuma ir jādodas projām pēc pirmajām piecpadsmit minūtēm.

Attiecībā uz **sociālo piekļūstamību** AST FGD informanti to izcēla kā vienu no galvenajām barjerām, kas traucē kultūras piekļūstamību šai mērķgrupai un par to grupā tika diskutēts visvairāk. Varēja novērot, ka šie jautājumi diskusijas dalībniekiem ir ļoti būtiski un emocionāli sasāpējuši, jo tas skar daudz dažādus aspektus, kas ietekmē šīs mērķgrupas iekļaušanos sabiedrībā un piederības sajūtas veidošanos.

Tas smagākais, ar ko mums ikdienā nākas sadzīvot, ka daudzās vietās, iestādēs, notikumos, situācijās, kurās mēs jau tāpat jūtamies neērti, bet mums vēl norāda, atgādina, paziņo un iebaksta – jūs te traucējat, jūs te neiederaties...

Ar šo es nekad neesmu saskārusies, esot ārpus Latvijas, tas ir izteikti šeit uz vietas, ka tu visu laiku jūties kā tāds traucēklis, tāpēc, ka tu vai tavš bērns neuzvedas tā, kā ir ieplānojis tas cilvēks pretī, kam patiesībā būtu tevi jāsaņaida un jāpalīdz kultūru piedzīvot.

Kā norādīja diskusijas dalībnieki, neirodažādiem cilvēkiem, lai viņi apkārtējā vidē justos droši, ļoti svarīgi ir sajūst **atbalstošu, laipnu un draudzīgu attieksmi**, nevis aizrādījumus, ka viņš kaut ko nesaprot, nevar atrast vai dara nepareizi. AST bērniem un jauniešiem, ieraugot kaut ko jaunu, reaģējot uz kādu situāciju, var būt negaidīta verbāla reakcija vai nekontrolētu kustību reakcija. Ja šādās situācijās no kultūras organizācijas personāla tiek saņemti dažādi negatīvi aizrādījumi, tas sabiedē un atgrūž šos bērnus/jauniešus. Un arī viņu vecākiem ir demotivējoši turpināt censties bērnus radināt apmeklēt kultūras iestādes.

Ļoti svarīgas saskarsmē ar AST cilvēkiem ir daudzas detaļas, par kurām ikdienā kultūras organizāciju pārstāvji nezina vai neaizdomājas. Piemēram, ka bērns vai pusaudzis ar AST, kurš uzvilcis kapuci, to dara nevis tāpēc, ka ir nepieklājīgs, bet tāpēc, ka tā jūtas drošāk. Vai, ka mamma

uzliek savam bērnam skaņu slāpējošas austiņas pie intensīvāka skaļuma teātra izrādes vai koncerta laikā nevis tāpēc, ka izrāde bērnam nepatīk vai neinteresē, bet, lai bērnam nerastos sensorā pārslodze.

Visas šīs mazās nianšes – draudzīgā seja, kāds kuram tu vari paprasīt palīdzību, ja tev visa ir par daudz, tas, ka tu drīksti ņemt līdz austiņas, tas, ka tu zini, cik ilgi ies pasākums – tas viss palīdz bērnam šo pasākumu piedzīvot un gūt pozitīvu pieredzi.

Kā norāda FGD dalībnieki, bērni ar AST ir ļoti pamazām jāradina pie dažādām pieredzēm, jo viņi uztver un sajūt pasauli atšķirīgi, ļoti jūtīgi, taču to var izdarīt tikai tad, ja šīs jaunās viņu pieredzes un viņu izturēspēja tiek trenēta. Un to var izdarīt tikai to darot, nevis teorētiski bērnam par to stāstot.

Nevajag jaukt tos vecākus, kuri patiešām necenšas savus bērnus audzināt un kuri ir izlaisti, ar tiem, kuri cenšas pieradināt savus bērnus pie kultūras pasākumiem, grib, lai viņu bērni varētu iekļauties sabiedrībā. Es kopā ar savu autisko bērnu uz operu vai koncertu nāku kā uz darbu – es nebaudu kultūru, es tur neatpūšos. Es nepārtraukti monitorēju situāciju, lai sekotu līdz, vai mēs nevienam netraucējam, mēģinu paredzēt pēc libreta, kurā brīdī varētu būt skaļi, lai uzliktu viņai skaņu slāpējošas austiņas utt.

Viss pasākums pāriet noteiktā stresa līmenī, bet labā ziņa ir tāda, ka vairumā gadījumu ieguldītais darbs atmaksājas, pamazām, soli pa solim pieradinot bērnus pie kultūras pasākumu apmeklēšanas. Taču tas patiešām ir apzināts darbs, kas ir jāiegulda un ir ļoti būtiski, lai kultūras organizāciju pārstāvji to apzinātos, nevis nosodītu un kritizētu, bet būtu saprotoši un atbalstoši šajā procesā.

Nav jau mūsu sapnis citiem traucēt, jo mēs labi saprotam, ka citi cilvēki grib netraucēti izbaudīt kultūras iestādes apmeklējumu. Tas ir tāds kompromisa meklējums starp to, kā mūsu bērnus iekļaut un kā arī citiem netraucēt. Jo mēs redzam, ka mūsu ieguldītais darbs atmaksājas, ka arī autisku cilvēku vidū aug gan jaunie kultūras baudītāji, gan arī gana daudz fantastisku mākslinieku. Es domāju, ka viņu izslēgšana no kultūras vides – tas nav risinājums, un tā tam nebūtu jābūt.

Diskutējot par to, kā kultūras apmeklējuma pieredzi varētu uzlabot, informanti uzsvēra kultūras organizāciju **personāla attieksmes maiņu, to varētu atbalstīt ar skaidrojošo darbu un personāla apmācībām.**

Kino, teātra un muzeju darbiniekiem būtu jābūt informētiem, ka mēs esam nevis neaudzināti, bet esam dažādi. Tāpēc būtu ļoti labi, ja kultūrvietu darbinieki tiktu apmācīti, kā komunicēt ar neirodažādiem cilvēkiem un kā reaģēt dažādās situācijās.

Darbinieks patiesībā var izdarīt ļoti daudz, lai arī apkārtējie saprastu un pieņemtu. Jo, ja darbinieks ir mierīgs, ja viņš reaģē adekvāti un palīdz situāciju atrisināt, nevis saasināt un eskalēt, tas arī pārējai sabiedrībai ir signāls, ka šeit zina, ko dara, saprot un ka šie cilvēki nav jāizslēdz.

Raksturojot situāciju kopumā, arī ekspertu intervijās tika vairākkārt norādīts uz to, ka sabiedrības **izpratne un attieksme pret cilvēkiem ar GRT ir diezgan diskriminējoša**, bieži vien iemesls ir nezināšana, neizpratne un bailes no citādā. Kā papildu iemeslus informanti min arī to, ka cilvēki ar GRT reti iziet sabiedrībā, kā arī bieži ir t.s. neredzami traucējumi, kas reizumis var izpausties kā apkārtējiem neierasta uzvedība. Tomēr informanti norāda, ka izolēšana neveicinās šo cilvēku iekļaušanu sabiedrībā.

Diskutējot par to, kā šo situāciju mainīt, lai sabiedrībā veidotu lielāku izpratni un empātiju, gan diskusiju dalībnieki, gan eksperti norādīja uz nepieciešamību vairāk iesaistīt sabiedriskos medijus, veidot sabiedrību uzrunājošas informatīvas kampaņas, kurās varētu piedalīties gan mērķgrupu pārstāvji, gan sabiedrībā pazīstami cilvēki kā viedokļa veidotāji. Respondenti norādīja uz to, ka māksla un kultūra pati par sevi ir labs instruments cilvēku uzrunāšanai. Kā laba iespēja cilvēku ar GRT/neirodažādu cilvēku iesaistei kultūras procesos tika minēti dažādi brīvdabas pasākumi, kuros

nav tik ļoti jāsaucas, ka kādam traucēs. Kā pozitīvs piemērs šīs mērķgrupas iekļaušanai un sabiedrības izpratnes veidošanai tika pieminēts pasākums «Aicina Kristers», kuru jau vairākus gadus Viesturdārzā organizē Ieva Rosne un viņas dēls Kristers. Šajā pasākumā tiek aicināti piedalīties gan cilvēki ar GRT un viņu ģimenes, gan Latvijas radošie cilvēki, kas to dara brīvprātīgi, lai atbalstītu šī pasākuma ideju. Daudzu gadu garumā sabiedrības izpratnes veidošanas jomā darbojas arī biedrība "Nāc līdzās!", kuru rīkotie bērnu un jauniešu cilvēku ar FT ikgadējie koncerti ir ieguvuši plašu atpazīstamību Latvijā.

Tai vajadzētu būt normālai ikdienas praksei, ka mēs rādām medijos cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem nevis kā tādus eksponātus, bet, ka mēs tiešām viņus iekļaujam, ka tā ir norma, ka viņi ir ar mums kopā, ka arī viņi var būt aktieri, dziedātāji, žurnālisti, dārznieki...

Runājot par **informācijas piekļūstamību**, FGD un ekspertu intervijās tika iezīmēti vairāki aspekti. Kā jau tika norādīts sadaļā par vides piekļūstamību, cilvēkiem ar AST ļoti būtiski ir pirms plānotā kultūras iestādes/pasākuma apmeklējuma iepazīties ar **detalizētu informāciju par konkrēto norises vietu, telpu izvietojumu, biļešu iegādes kārtību, pasākuma ilgumu un citiem aspektiem**. Šai informācija jābūt sagatavotai viegli uztveramā veidā, ievērojot vieglās valodas pamatprincipus ar papildinošiem vizuāliem materiāliem, pēc respondentu domām visvieglāk uztverams būtu video formāts. Diskusijas dalībnieki atzina, ka šādi informējoši video materiāli varētu noderēt arī cilvēkiem ar kustību traucējumiem, un, ja tam būtu pievienoti arī subtitri, tad tas būtu atbalstošs informatīvs materiāls arī cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem.

Tāpat arī kultūras organizācijās **uz vietas būtu nepieciešami informējoši vizuālie materiāli** par telpu izvietojumu, evakuācijas ceļiem, virzienu norādes u.tml. – tas detalizētāk tika aprakstīts fiziskās piekļūstamības sadaļā. Runājot par koncertu programmām, izstāžu vai muzeju eksponātu aprakstiem, abās FGD domas dalījās, ņemot vērā to, ka kopumā šī mērķgrupa ir ļoti neviendabīga. Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" darbinieki norādīja, ka drukāts aprakstošs materiāls **vieglajā valodā** cilvēkiem ar GRT būs piemērots tad, ja šiem cilvēkiem nav intelektuālās attīstības traucējumi un viņi māk lasīt. Tika uzsvērts, ka gids cilvēku ar GRT grupai būs piemērots tikai tādā gadījumā, ja viņš ir sagatavots strādāt ar šo mērķa grupu, pārzina vieglās valodas pamatprincipus un spēj viņiem uztveramā veidā interesanti pastāstīt par izstādi vai muzeja eksponātiem. Tomēr respondenti atzina, ka šāda informācija vieglajā valodā ir nepieciešama, jo, pat, ja cilvēks ar GRT nevar to patstāvīgi izlasīt, to var izdarīt viņa pavadonis vai grupas vadītājs. Vēl kā viens no risinājumiem tika pieminēts **audio vai video gids vieglajā valodā**. Otrās FGD dalībnieki norādīja, ka cilvēkiem ar AST, kuriem nav intelektuālās attīstības traucējumi, informatīvi materiāli drukātā veidā, ko var saņemt uz vietas muzejā vai citā kultūras iestādē, ir ārkārtīgi svarīgi, jo tie palīdz labāk uztvert informāciju kopumā un sekot līdzi pasākuma norisei.

Kā jau tika norādīts iepriekš, ļoti svarīgs šai mērķgrupai ir **atbalstošs personāls** – pie kura var droši vērsties ar jautājumiem, kas palīdzēs atrast pareizo virzienu, noorientēties telpā, stāvos, atrast liftu, labierīcības vai sēdvietu zālē. Svarīgi, lai personāls būtu atsaucīgs, runātu mierīgi, vienkāršos, viegli uztveramos teikumos, nerunātu pārāk ātri, kā arī neizrādītu bailes, dusmas vai neiecietību.

Autiskam cilvēkam ir ārkārtīgi svarīgi noteikumi Mēs ļoti, ļoti tos gribam ievērot. Un mēs ļoti pārdzīvojam, ja esam tos pārkāpuši. Un, ja tajā brīdī mūs vēl ļoti norāj, tas var pamatīgi iedragāt drosmi jebkad uz to vietu atgriezties vēlreiz. Es to esmu piedzīvojusi daudzas reizes, kad neesmu zinājusi kaut kādu sociālo noteikumu, kā kaut kur ir jāuzvedas, jo mēs tiešām mēdzam tos noteikumus automātiski nenolasīt. Mums ir jāpasaka ļoti vieglā un konkrētā veidā, un tad mēs tiešām centīsimies visu ievērot. Un, ja to pasaka ar mīlestību un laipnību, tas ir ceļš, kas mums paver veselu pasauli.

Sarunā ar Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" darbiniekiem tika noskaidrots, ka būtisks atbalsts cilvēkiem ar GRT būtu **grāmatu izdošana vieglajā valodā** – pat, ja viņi paši nemāk

lasīt, tad dienas aprūpes centros, kopā ar audzinātāju viņi tās lasa kopā nodarbībās. Viegļajā valodā vairāk varētu tikt izdota gan bērnu daiļliteratūra – pasakas, stāsti, gan arī pieaugušo literatūra – daiļliteratūra, izzinoša literatūra, piemēram, grāmatas, kas palīdz gūt priekšstatu par to, kā dzīvot sabiedrībā. Gan FGD, gan ekspertu intervijās tika uzsvērts, ka pagaidām Latvijā tiek ļoti maz izdotas grāmata viegļajā valodā, un tas būtu viens no virzieniem, kas ar valsts finansiālu atbalstu būtu jāattīsta.

Informanti norādīja, ka ieviešot informācijas piekļūstamības risinājumus **viegļajā valodā**, tie būtu palīdzoši un atbalstoši ne tikai atsevišķām specifiskām mērķgrupām, kā, piemēram, cilvēkiem ar GRT vai nedzirdīgiem cilvēkiem, bet daudz plašākai sabiedrībai. Piemēram, regulāra iespēja klausīties/skatīties raidījumus viegļajā valodā var ievērojami atvieglot latviešu valodas apguvi cittautiešiem, kā arī var kalpot kā būtisks sabiedrības integrācijas instruments. Kā pozitīvs piemērs šajā ziņā tika minēta Zviedrijas pieredze, kur jau daudzu gadu garumā vieglās valodas risinājumi tiek izmantoti dažādu sabiedrības grupu iekļaušanai.

Vēl viens aspekts, ko sarunā pieminēja sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" darbinieki, attiecas uz kino apmeklēšanu. Tā kā daļa cilvēku ar GRT nemāk lasīt un nepārzina svešvalodas, tad būtisks ierobežojums kino apmeklēšanai ir tas, ka **filmas netiek ieskaņotas latviešu valodā**, bet tiek demonstrētas angļu valodā ar subtitriem. Līdz ar to, šai mērķgrupai ļoti liels atbalsts būtu, ja filmas tiktu ieskaņotas latviešu valodā, gan tās, ko demonstrē kinoteātros, gan tās, ko rāda televīzijā.

Kopsavilkums

Šajā nodaļā apkopots šis kopsavilkums par četriem kultūras piekļūstamības aspektiem – fizisko, finansiālo, sociālo un informācijas piekļūstamību mērķgrupu pārstāvju skatījumā.

Caurviju problēmas

Piekļūstamības uzlabošanā ne vienmēr būs iespējams un ir nepieciešams nošķirt mērķgrupas un to vajadzības, jo bieži vienam cilvēkam var būt vairāki no FT veidiem vienlaicīgi. Tas nozīmē, ka arī risinājumu ieviešanā kultūras organizācijām jāspēj skatīties plašāk un starpdisciplinārāk. Tam noder, piemēram, "Apeirona" aktīvi atbalstītā un popularizētā universālā dizaina pieeja, kuras pamatideja ir ieviest tādas piekļūstamības risinājumus, kas būtu atbalstoši ne tikai vienai specifiskai mērķgrupai, bet plašākai sabiedrībai ("būtiski dažiem, noderīgi daudziem").

Vairāki informanti norāda, ka lai gan valsts kultūrpolitikas dokumentu līmenī kultūras pieejamība un piekļūstamība ikvienai sabiedrības grupai definēta kā prioritāte, tomēr piekļūstamības risinājumu ieviešanā iniciatīva pārsvarā nāk no cilvēku ar invaliditāti interešu aizstāvības NVO un atsevišķām kultūras organizācijām, kuras izprot kultūras piekļūstamības jautājumu risināšanas nozīmi, taču kopumā pietrūkst vienotu, sistēmisku risinājumu valsts un pašvaldību līmenī.

Fiziskā piekļūstamība

Var secināt, ka fiziskā piekļūstamība ir nozīmīgākais piekļūstamības aspekts cilvēkiem ar kustību traucējumiem un cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Gan intervijās, gan FGD tika norādīts, ka fiziskās piekļūstamības risinājumi Latvijā kopumā un arī kultūras iestādēs joprojām akūti trūkst (uzbrauktuves, sliekšņu un pakāpienu pārvarēšanas iespējas, skaidru un precīzu marķējumu u.tml.). Šo risinājumu ieviešana var būt ārpus kultūras organizācijas kompetences (saistīta ar pilsētvidi), kā arī var prasīt infrastruktūras uzlabošanu. Tomēr informanti uzsver, ka ne vienmēr izmaiņas prasa lielus finansiālos resursus, taču kultūras organizācijām pietrūkst izpratnes un zināšanu par to, kādi šie risinājumi ir un kā tos ieviest.

Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem fiziskās piekļūstamības nodrošināšanai nepieciešama vizuālā informācija, kas ļautu viegli orientēties telpās, kā arī alternatīvi risinājumi audiālas informācijas saņemšanai.

Līdzīgas prasības par skaidri uztveramu informāciju ir cilvēkiem ar GRT/neirodažādiem cilvēkiem — viņiem fiziskās piekļūstamības aspekts ir pamatā saistīts ar nepieciešamību orientēties telpās un vidē, ko var panākt, nodrošinot viegli uztveramu skaidrojošu papildinformāciju par konkrēto vietu, kā arī sniedzot vizuālu atbalstu dažādu viegli uztveramu norāžu, apzīmējumu, shēmu un plānu veidā. Būtiski, lai šī informācija būtu pieejama gan kultūras organizāciju mājaslapās, gan uz vietas kultūras organizācijā/pasākuma norises vietā.

Ņemot vērā to, ka cilvēkiem ar AST ir izteikts sensorais jutīgums – pastiprināta reakcija uz skaņu, gaismu, pieskārienu, smaržu un garšu, tad nepieciešams nodrošināt iespēju šiem un citiem neirodažādiem cilvēkiem izvairīties no drūzmas un ilgstošas stāvēšanas rindā, atļaut lietot skaņu slāpējošas austiņas, kā arī iespēju robežās nodrošināt kādu telpu, kur cilvēks, kam bijusi sensorā pārslodze, var ieiet atpūsties un nomierināties.

Fiziskās piekļūstamības aspektā visām grupām aktuāls ir jautājums par to, lai, no jauna būvējot vai rekonstrējot ēkās publiskajā vidē, notiktu konsultācijas ar mērķgrupas pārstāvošajām NVO un piekļūstamības ekspertiem, turklāt būtiski, lai tas tiktu darīts gan projektēšanas sākumā stadijā, gan arī būvniecības projekta realizēšanas laikā.

NVO pārstāvji uzsver, ka jebkuram fiziskās piekļūstamības risinājumam ideālā gadījumā būtu jābūt tādām, ko persona ar FT var izmantot patstāvīgi, bez citu palīdzības un bez iepriekšējas specifiskas pieteikšanas.

Finansiālā piekļūstamība

Finansiālās piekļūstamības aspektu kā būtisku norāda gan NVO pārstāvji, gan visu mērķgrupu FGD informanti, uzsverot, ka, lai gan Latvijā ir pieejami diezgan daudz bezmaksas pasākumi, tomēr profesionālo teātru, operas un koncertu biļetes ir pārāk dārgas, lai viņi tās regulāri varētu atļauties iegādāties. Kā galvenais arguments tiek minēts tas, ka daudzi cilvēki ar FT nestrādā algotu darbu un invaliditātes pabalsti ir salīdzinoši nelieli.

Kopumā tiek norādīts, ka pastāv daudz neskaidrību attiecībā uz biļešu cenu un atlaižu sistēmu Latvijā, jo nav konsekventas un vienotas pieejas biļešu cenu politikā starp dažādām kultūras organizācijām un pasākumu producentiem. Nav izveidota arī vienota pieeja, vai un kurām invaliditātes grupām tiek piešķirtas atlaides. Informanti norāda, ka pārsvarā atlaides kultūras organizācijās tiek piedāvātas personām ar 1. grupas un 2. grupas invaliditāti, bet cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem lielākoties ir piešķirta 3. invaliditātes grupa, līdz ar to atlaides nepienākas. Nav arī izveidota vienota atlaižu politika attiecībā uz cilvēku ar FT asistentiem/pavadoņiem. Informantu vidū dalās viedokļi par to, vai atlaides/bezmaksas biļetes būtu piemērojamas tikai personām ar invaliditāti, vai tikai viņa asistentam/pavadonim, vai ideālā gadījumā – abiem.

Kā pozitīva prakse tiek novērtēta atsevišķu kultūras organizāciju pretimnākšana, piedāvājot bezmaksas apmeklējuma iespējas cilvēkiem ar dažāda veida FT, ja pie viņiem vēršas attiecīgās mērķgrupas NVO vai dienas centri ar iesniegumu, kurā tiek lūgts šādu iespēju nodrošināt, saskaņojot konkrētu apmeklējuma datumu un laiku.

Sociālā piekļūstamība

Sociālās piekļūstamības aspekts visizteiktāk tiek akcentēts tieši cilvēku ar GRT iekļaušanas kontekstā. Raksturojot situāciju kopumā, informanti norāda uz to, ka sabiedrības izpratne un attieksme pret cilvēkiem ar GRT var būt diskriminējoša, kam pamatā bieži vien ir nezināšana, neizpratne un bailes no citādā.

Arī pārējās mērķgrupas sociālās piekļūstamības aspektu uzsver kā ļoti būtisku, norādot uz personāla nepietiekamo izpratni un zināšanu trūkumu, kā arī uz sabiedrības attieksmi, kas ir galvenie iemesli sociālās piekļūstamības riskiem. Tiek pausts viedoklis, ka attieksmes maiņa sabiedrībā ir vislētākais no procesiem piekļūstamības uzlabošanā, ko varētu veicināt paaudžu nomaiņa, personāla apmācības, sabiedrības informēšanas kampaņas, kā arī cilvēku ar FT arvien lielāka iesaistīšana dažādos sabiedrības procesos.

Tāpat izskan viedoklis, ka fiziskā un sociālā piekļūstamība ir savstarpēji cieši saistītas – ja būs problēmas fiziskajā piekļūstamībā, tad nepieciešamība nepārtraukti lūgt palīdzību radīs arī sociālās iekļaušanas riskus, izmaiņas personībā, pašapziņas problēmas. Vai, piemēram, ja cilvēkam ratiņkrēslā tiek ierādīta speciāla vieta zālē, bet pārējai ģimenei ir jāsēž atsevišķi, tad tas ietekmē arī cilvēka labsajūtu un noskaņojumu kopumā. Kā uzsvēra kāds no informantiem – kultūras satura veidotājiem ikvienā pasākumā un norisē būtu jānodrošina tāds saturs un tāda piekļūstamība, kas būtu derīga pilnīgi visiem bez diskriminācijas un bez specifiskas konkrētās mērķgrupas izcelšanas (ir/nav piekļūstamība cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem vai tml.), jo mērķis ir apmeklēt kultūras pasākumus kopā ar savu ģimeni, radiem, draugiem.

Informācijas piekļūstamība

Informācijas piekļūstamība ir būtiska visām cilvēku ar FT grupām. Tā saistīta gan ar informācijas nodrošināšanu par piekļūstamības risinājumu esamību vai neesamību konkrētajā kultūras organizācijā vai pasākumā (galvenokārt būtiski personām ar kustību traucējumiem), gan ar informāciju par pielāgotiem kultūras satura atveides risinājumiem vairākām mērķgrupām, kas galvenokārt svarīgi cilvēkiem ar redzes (audioapraksti, audiogidi, taktili risinājumi), dzirdes (subtitri, zīmju valodas tulkojums) un GRT (vieglā valoda, sensorie risinājumi).

Gan ekspertu intervijās, gan FGD tika uzsvērts, ka, ieviešot atbilstošus informācijas piekļūstamības risinājumus, kas nepieciešami cilvēkiem ar FT, tiek sniegts atbalsts daudz plašākai sabiedrībai — senioriem, ģimenēm ar bērniem, cilvēkiem, kam nav bijusi regulāra iepriekšēja kultūras pieredze, ārvalstu viesiem, mazākumtautību pārstāvjiem utt.

Informanti kopumā uzsver, ka kultūras organizāciju mājaslapās un biļešu iegādes vietnēs ir ļoti grūti atrast viegli uztveramu, izsmeļošu informāciju par piekļūstamības risinājumiem — gan attiecībā uz ēkas fizisko piekļūstamību, gan biļešu cenu un atlaižu politiku cilvēkiem ar FT, gan par piedāvātā kultūras produkta satura piemērotību dažādām grupām ar FT.

Vairākām mērķgrupām, piemēram, cilvēkiem ar autiskā spektra traucējumiem un epilepsijas slimniekiem, ir ļoti būtiski iepriekš saņemt informāciju par to, vai konkrētajā pasākumā/kultūrvietā nebūs jāsastopas ar dažāda veida spēcīgiem sensoriem kairinājumiem (gan telpās, gan pasākuma saturā vai formātā), kā, piemēram, spilgta gaisma, straujas gaismu maiņas, ņirboņa, spalgas un skaļas skaņas, spēcīgas smaržas, dūmi, drūzma u.tml., kas var radīt sensoro pārslodzi vai izsaukt lēkmes.

Tas nozīmē, ka kultūras organizācijām ir rūpīgi jāseko līdzi, kāda veida informācija ir jāapkopo pirms skatītāju uzņemšanas un savlaicīgi jābrīdina apmeklētāji, nodrošinot šīs informācijas pieejamību, lai potenciālie apmeklētāji var pieņemt lēmumu konkrēto pasākumu neapmeklēt, vai arī tam pienācīgi sagatavoties (paņemot līdzi atbilstošus medikamentus, saulesbrilles, skaņu slāpējošas austiņas u.tml.).

Informanti uzsver vieglās valodas nozīmi komunikācijā ar mērķgrupām, piedomājot pie valodas sarežģītības, izvairīšanās no specifiskas terminoloģijas lietošanas, runas ātruma u.tml., kas īpaši būtiski saziņai ar cilvēkiem ar GRT, bet var būt atbalstoši arī citām mērķgrupām. Runas ātrums, valodas sarežģītības pakāpe rakstītajā tekstā ir būtiska arī personām ar dzirdes un redzes

traucējumiem. Arī, izstrādājot dažādus komunikācijas un informatīvos materiālus šīm mērķa grupām, būtu vēlams izmantot vieglo valodu.

Būtiskākie risinājumi kultūras satura uztveramības nodrošināšanai cilvēkiem ar redzes traucējumiem, ko norāda informanti: audiogids, taktili risinājumi (muzejā, izstāžu zālē, bibliotēkā u.c.), audiopraksts (filmām, teātra izrādēm), audiogrāmatas, grāmatas un cita informācija Braila rakstā.

Būtiskākie risinājumi kultūras satura uztveramības nodrošināšanai cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, ko norāda informanti: zīmju valodas tulkojumi, informācija un apraksti gan literārajā, gan vieglajā valodā muzejos, izstāžu zālēs un citviet, subtitri filmām, video materiāliem, teātra izrādēm, koncertiem, konferencēm, akustiskās cilpas koncertzālēs, konferenču telpās, u.c.

Būtiskākie risinājumi kultūras satura uztveramības nodrošināšanai cilvēkiem ar GRT, ko norāda informanti: grāmatas vieglajā valodā, ziņas vieglajā valodā, informācija/apraksti vieglajā valodā muzejos, izstāžu zālēs u.c., filmas ieskaņotas latviešu valodā.

LATVIJAS KULTŪRAS PAKALPOJUMU UN PASĀKUMU PIEKĻŪSTAMĪBA

KULTŪRAS UN RADOŠĀ SEKTORA PĀRSTĀVJU KVANTITATĪVĀS APTAUJAS DATI

Lai noskaidrotu, kāda ir esošā situācija ar kultūras infrastruktūras un pakalpojumu (tai skaitā pasākumu) piekļūstamību, tika īstenota kultūras un radošā sektora pārstāvju kvantitatīva aptauja. Aptaujā tika lūgti piedalīties to organizāciju/ iestāžu/ uzņēmumu pārstāvji, kuru darbs ir tiešā veidā saistīts ar klātienē auditoriju (pasākumu apmeklētāji, aktivitāšu dalībnieki, iestādes apmeklētāji, pakalpojumu saņēmēji u.tml.): arhīvi, bibliotēkas, kino, koncertorganizācijas, kultūras centri, kultūrvēsturiskās vietas, mākslas galerijas, muzeji, pasākumu norīšu vietas, radošās rezidences, teātri. Aptaujas anketā šo organizāciju pārstāvji tika lūgti sniegt informāciju par ēku un telpu, kā arī pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību dažādos tās aspektos. Papildus respondenti tika lūgti novērtēt būtiskākos šķēršļus, kā arī nacionālā un pašvaldību līmenī veicamās aktivitātes, piekļūstamības uzlabošanai. Aptaujas lauka darbs notika 2024. gada februārī, aptauju īstenojot pašreizējās internetā programmētas anketas veidā. Aptaujā tika sasniegta izlase 421 respondenta apjomā (skatīt tabulā sasniegtās izlases struktūras raksturojumu). Aptaujas rezultāti veido šīs nodaļas saturu.

5. tabula. Aptaujas izlases profils.

	Skaits	%
Juridiskais statuss		
Valsts iestāde	33	7,8
Valsts kapitālsabiedrība	7	1,7
Pašvaldības iestāde	345	81,9
Pašvaldības kapitālsabiedrība	7	1,7
Biedrība, nodibinājums	18	4,3
Komerksabiedrība	10	2,4
Pašnodarbinātais	1	0,2
Darbības veids		
Arhīvs	7	1,7
Bibliotēka	206	48,9
Kinoteātris, kino izrādīšanas vieta	2	0,5
Koncertorganizācija	6	1,4
Kultūras centrs, kultūras centra struktūrvienība	92	21,9
Kultūrizglītības iestāde	4	1,0
Muzejs	70	16,6
Kultūrvēsturiska vieta (muiža, pils, baznīca, u.tml.)	14	3,3
Pasākumu rīkotājs, producers	7	1,7
Pārvaldes institūcija	1	0,2
Radošā rezidence	2	0,5
Teātris	9	2,1
Nav norādīts	1	0,2
Darbības vieta		
Rīga	48	11,4
Cita valstspilsēta (Jūrmala, Jelgava, Liepāja, Ventspils, Daugavpils, Rēzekne, Jēkabpils, Ogre, Valmiera)	45	10,7
Pilsēta – novada administratīvais centrs	31	7,4
Mazpilsēta	46	10,9

	Skaitis	%
Pagasts/ ciems	246	58,4
Visa Latvija	5	1,2

Telpu piekļūstamība

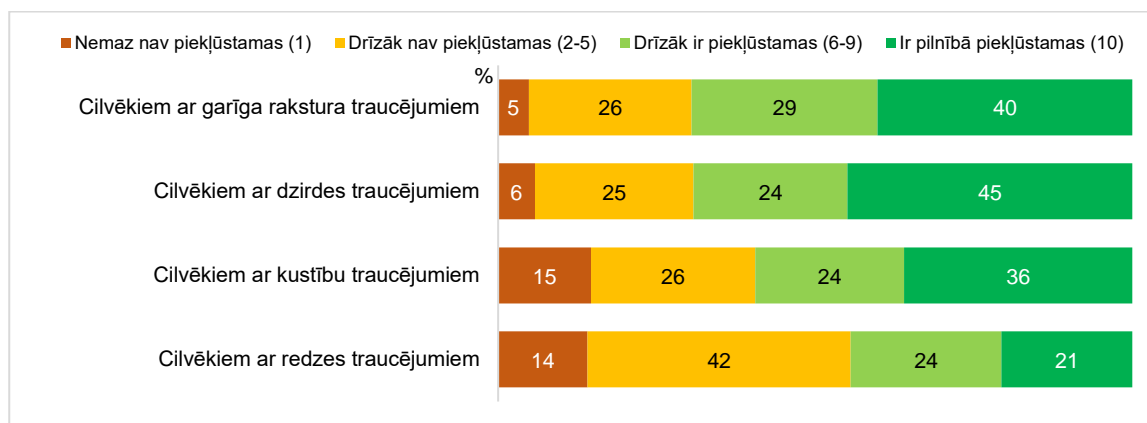
Telpu piekļūstamības pašnovērtējums

Aptaujas anketā respondenti vispirms tika lūgti novērtēt telpu, kur tiek sniegti pakalpojumi un organizēti pasākumi, piekļūstamību cilvēkiem ar FT. Piekļūstamība šī jautājuma kontekstā tiek saprasta kā cilvēku ar FT iespējas patstāvīgi iekļūt ēkā, orientēties ēkā, pārvietoties pa telpām, starp stāviem, apmeklēt labierīcības, saņemt pakalpojumus vai piedalīties pasākumos u.c.

Vispozitīvāk pašnovērtēta telpu piekļūstamība cilvēkiem ar GRT – 40% organizāciju un iestāžu novērtējušas, ka telpas ir pilnībā piekļūstamas, un vēl 29%, ka telpas ir drīzāk piekļūstamas. Tikai 5% atzinuši, ka telpas nemaz nav piekļūstamas un 26%, ka telpas drīzāk nav piekļūstamas. Līdzīgs ir vērtējums par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (kopumā 69% novērtē, ka ir piekļūstamas, un tikai 31%, ka nav piekļūstamas).

Arī par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem lielākā daļa (60%) sniedz pozitīvu novērtējumu. Tai pašā laikā 15% atzinuši, ka telpas nemaz nav piekļūstamas šai mērķgrupai. Un vēl 26% norāda, ka telpas drīzāk nav piekļūstamas.

Savukārt, viskritiskākie vērtējumi sniegti par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Tikai 21% apgalvo, ka telpas ir pilnībā piekļūstamas, un vēl 24% novērtē, ka tās ir drīzāk piekļūstamas šai mērķgrupai. Tai pašā laikā 14% atzīst, ka telpas nemaz nav piekļūstamas, un 42%, ka drīzāk nav piekļūstamas.

1. attēls. Telpu piekļūstamība kopumā.

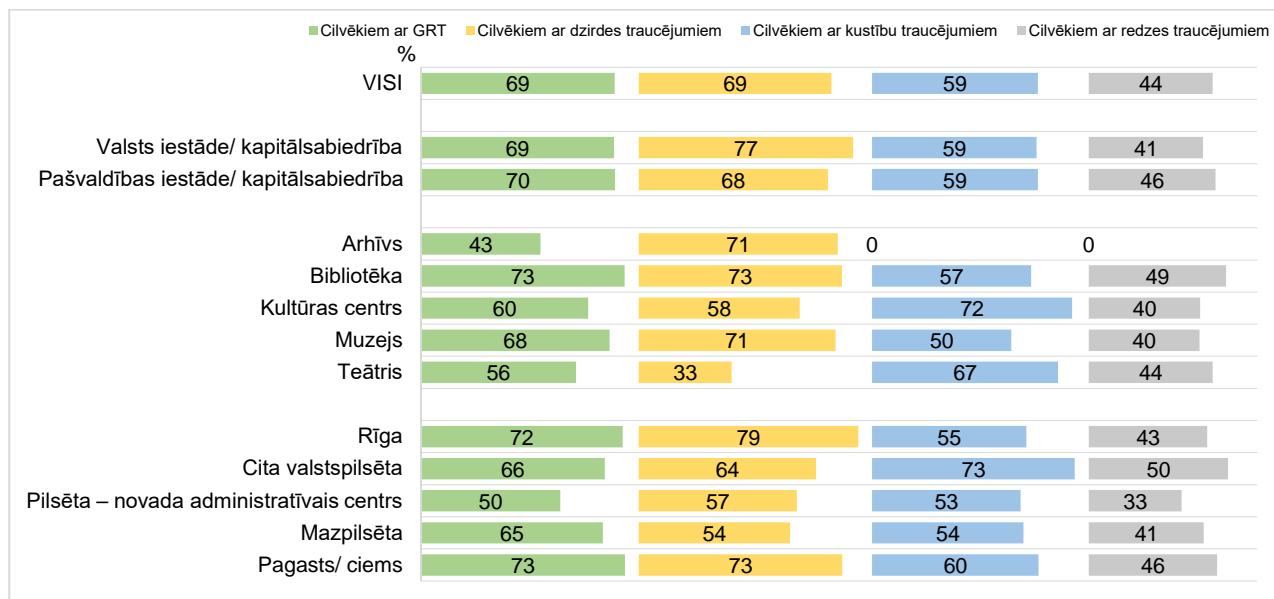
Jautājums anketā: Vispirms lūgšim Jūs novērtēt telpu, kur sniežat pakalpojumus un organizējat pasākumus, piekļūstamību cilvēkiem ar FT. Piekļūstamība šī jautājuma kontekstā tiek saprasta kā cilvēku ar FT iespējas patstāvīgi iekļūt ēkā, orientēties ēkā, pārvietoties pa telpām, starp stāviem, apmeklēt labierīcības, saņemt pakalpojumus vai piedalīties pasākumos u.c. Kā Jūs novērtētu – cik piekļūstamas kopumā ir jūsu telpas...?

Bāze: visi respondenti, n=421.

Analizējot detalizētāk, novērojams, ka kritiskākus vērtējumus par telpu piekļūstamību sniedz novadu administratīvajos centros un mazpilsētās esošās organizācijas un iestādes. Savukārt, pozitīvākus vērtējumus sniegušas organizācijas un iestādes valstspilsētās un pagastos.

Organizāciju veidu dalījumā novērojamas izteiktas atšķirības. Telpu piekļūstamību cilvēkiem ar GRT pozitīvāk vērtē bibliotēkas un muzeji, bet izteikti kritiskāk arhīvi un teātri. Piekļūstamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem pozitīvāk vērtē bibliotēkas, arhīvi un muzeji, bet izteikti kritiski teātri un salīdzinoši kritiski arī kultūras centri. Telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem izteikti pozitīvāk vērtē kultūras centri un teātri, bet kritiski – arhīvi un muzeji. Savukārt, telpu piekļūstamību

cilvēkiem ar redzes traucējumiem visas organizāciju mērķgrupas vērtējušas vienlīdz kritiski, izņemot bibliotēkas, kas nedaudz pozitīvāk novērtējušas šo aspektu. Izteikti kritiski to vērtējuši arhīvi.

2. attēls. Telpu piekļūstamība kopumā: organizāciju profila dalījumā.

Jautājums anketā: Vispirms lūgšim Jūs novērtēt telpu, kur sniežat pakalpojumus un organizējat pasākumus, piekļūstamību cilvēkiem ar FT. Piekļūstamība šī jautājuma kontekstā tiek saprasta kā cilvēku ar FT iespējas patstāvīgi iekļūt ēkā, orientēties ēkā, pārvietoties pa telpām, starp stāviem, apmeklēt labierīcības, saņemt pakalpojumus vai piedalīties pasākumos u.c. Kā Jūs novērtētu – cik piekļūstamas kopumā ir jūsu telpas...?

Piezīme: Attēlota pozitīvo atbilžu summa (telpas ir drīzāk vai pilnībā piekļūstamas).

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

Ieviestie telpu piekļūstamības risinājumi

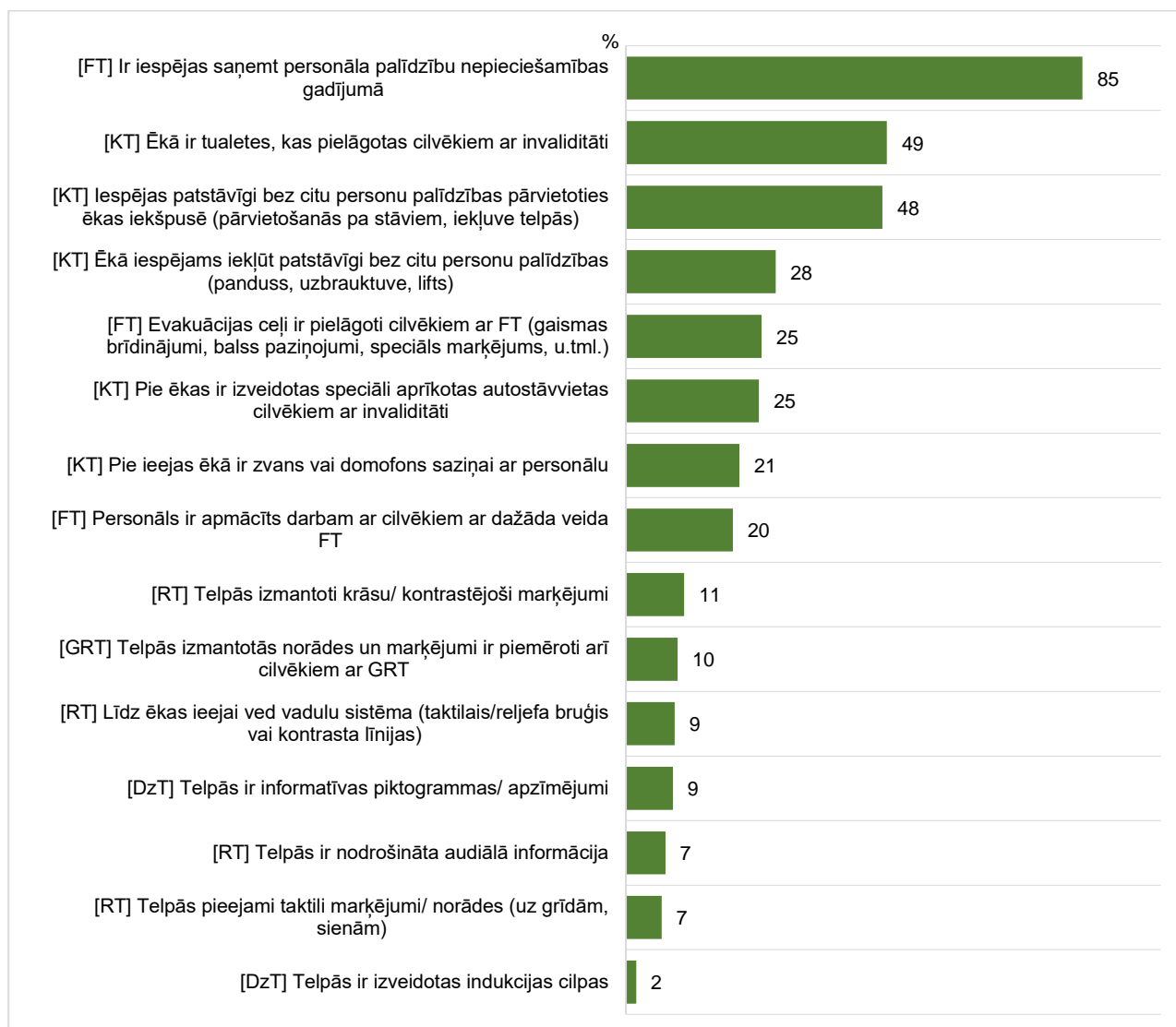
Anketā respondenti tika lūgti norādīt arī konkrētus risinājumus, kādi ieviesti piekļūstamības nodrošināšanai. Kopumā novērojams, ka tikai neliela daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus risinājumus. Absolūtais vairākums, 85%, norāda, ka ir iespējas saņemt personāla palīdzību nepieciešamības gadījumā, bet vienlaikus tikai 20% norādījuši, ka personāls ir apmācīts darbam ar cilvēkiem ar dažāda veida FT.

Aptuveni puse respondentu norāda, ka ēkās ir tualetes, kas pielāgotas cilvēkiem ar invaliditāti, kā arī ēkā ir iespējas patstāvīgi bez citu personu palīdzības pārvietoties pa stāviem, iekļūt telpās. Tai pašā laikā tikai 28% apgalvojuši, ka pašā ēkā ir iespējams iekļūt patstāvīgi bez citu personu palīdzības. Šajos gadījumos papildus tika vaicāts, vai ir nodrošināti kādi risinājumi, lai cilvēks ratiņkrēslā varētu iekļūt ēkā ar citu personu (asistentu) palīdzību. Tikai 7% nodrošina mobilos pandusus un 7% ir pieejams pārvietojamais pacelājs. Bet kopumā 63% norāda, ka nekādi papildu tehniskie risinājumi nav nepieciešami, bet tikai asistenta palīdzība.

Ne vairāk kā katrā ceturtajā organizācijā un iestādē ir ieviesti dažādi citi risinājumi: evakuācijas ceļi ir pielāgoti cilvēkiem ar FT (gaismas brīdinājuma signāli, balss paziņojumi, speciāls marķējums, taktila evakuācijas karte, u.tml.) (25%), pie ēkas ir izveidotas speciāli aprīkotas autostāvvietas cilvēkiem ar invaliditāti (25%), pie ieejas ēkā ir zvans vai domofons saziņai ar personālu (21%). Vēlreiz jāuzsver – lai gan 85% bija norādījuši, ka ir pieejama personāla palīdzība, tikai 21% ir iespēja ar personālu sazināties ar domofonu vai zvanu.

Tikai aptuveni desmitā daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus risinājumus cilvēkiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem. 11% organizāciju telpās ir izmantoti krāsu, kontrastējoši marķējumi,

10% izmantotas norādes, kas piemērotas cilvēkiem ar GRT, 9% līdz ēkas ieejai ved vadulu sistēma, 9% telpās ir informatīvas piktogrammas. Citi risinājumi ieviesti vēl retākos gadījumos.

3. attēls. Telpu piekļūstamības risinājumi.

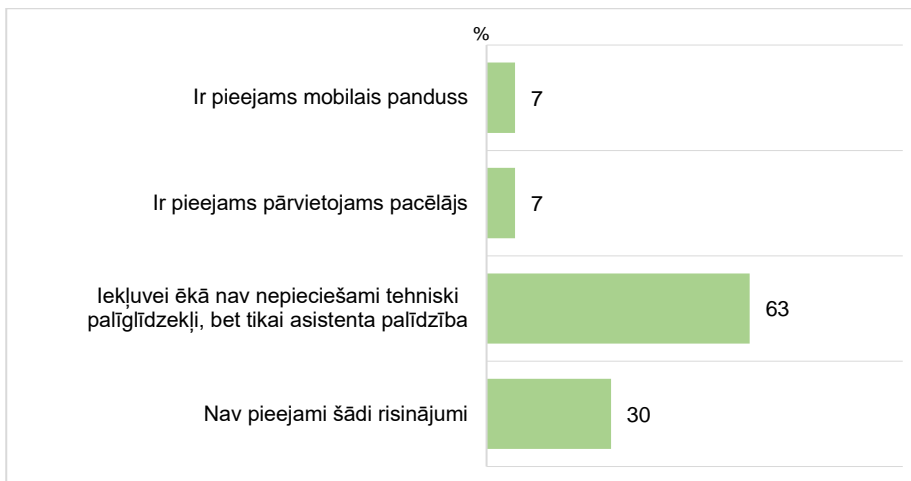
Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstamas ir jūsu pakalpojumu un pasākumu telpas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem šādos aspektos?

Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir ieviesti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421.

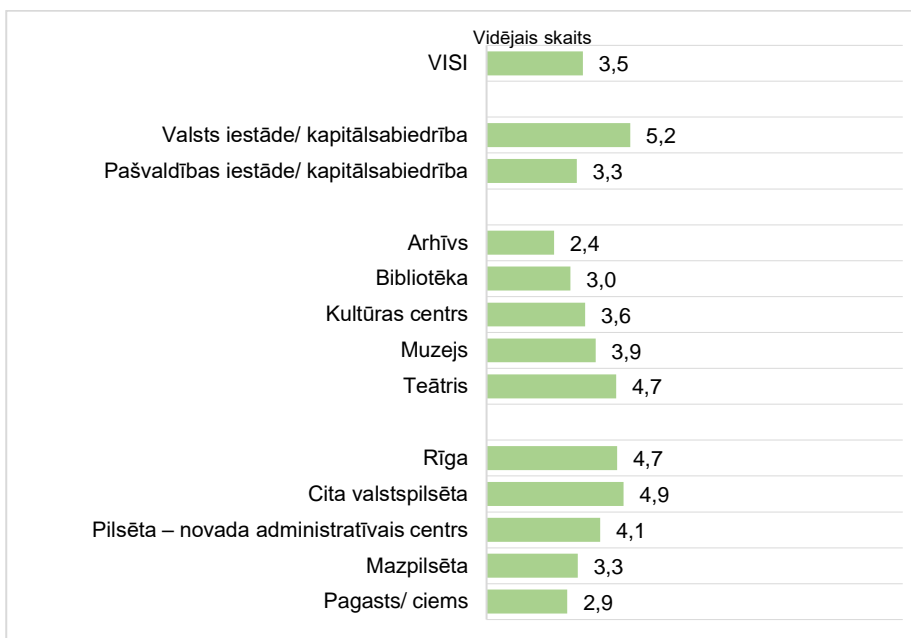

4. attēls. Vidējais ieviesto telpu piekļūstamības risinājumu skaits: organizāciju profila dalījumā.

Jautājums anketā: Ja iepriekšējā jautājumā norādījāt, ka cilvēkiem ar kustību traucējumiem ēkā nav iespējams iekļūt patstāvīgi bez citu personu palīdzības, lūdzam papildus norādīt – vai iekļūšanai ēkā ir pieejami kādi risinājumi, lai cilvēks ratiņkrēslā varētu iekļūt ēkā ar citu personu (asistentu) palīdzību.

Bāze: respondenti, kas norādīja, ka ēkā nav iespējams iekļūt patstāvīgi bez citu personu palīdzības, n=291.

Anketā kopumā bija iekļauti 15 dažādi iespējamie risinājumi. Dati liecina, ka vidēji viena organizācija ir ieviesusi tikai 3,5 no tiem. Vairāk dažādu risinājumu ir ieviesušas valsts iestādes un kapitālsabiedrības (vidēji 5,2), teātri (4,7), muzeji (3,9), Rīgā (4,7) un citās valstspilsētās (4,9) darbojošies. Savukārt, izteikti mazskaitlīgāki risinājumi ieviesti arhīvos (2,4), bibliotēkās (3,0), mazpilsētās (3,3), pagastos (2,9). Tai pašā laikā tieši pagastos esošās organizācijas un iestādes bija izteikti pozitīvāk novērtējušas, ka to telpas ir piekļūstamas dažādām cilvēku ar FT mērķgrupām (skatīt iepriekšējo nodaļu).

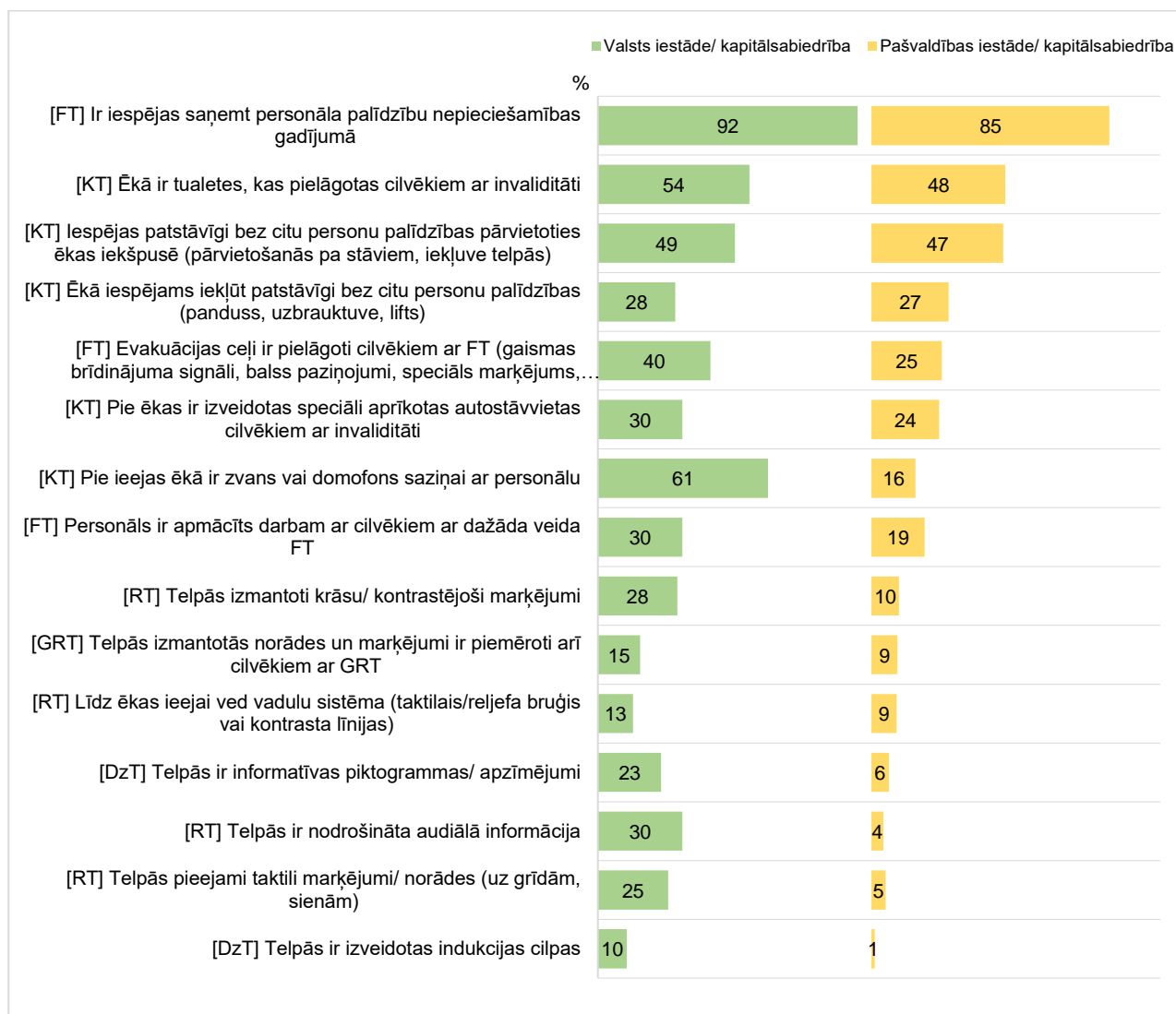
5. attēls. Vidējais ieviesto telpu piekļūstamības risinājumu skaits: organizāciju profila dalījumā.

Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstamas ir jūsu pakalpojumu un pasākumu telpas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem šādos aspektos?

Piezīme: Attēlots vidējais ieviesto telpu piekļūstamības risinājumu skaits (no kopskaitā 15 anketā iekļautajiem).

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

Tālākajos attēlos sniegti detalizēti dati par konkrētu risinājumu praksi organizāciju profila dalījumā pēc juridiskā statusa, darbības veida un darbības vietas.

6. attēls. Telpu piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – juridiskais statuss.

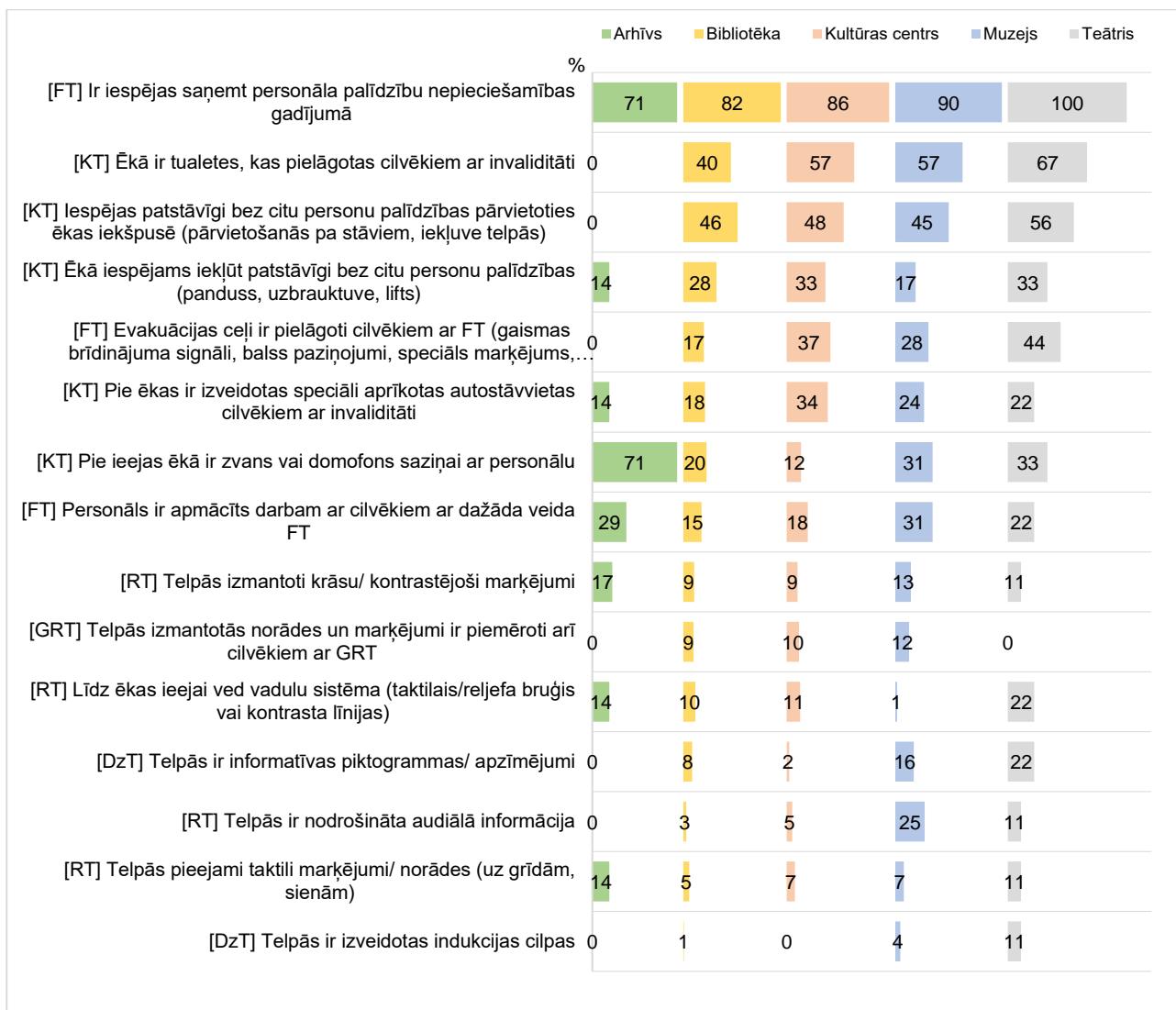
Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstamas ir jūsu pakalpojumu un pasākumu telpas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem šādos aspektos?

Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir ieviesti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

7. attēls. Telpu piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – darbības joma.

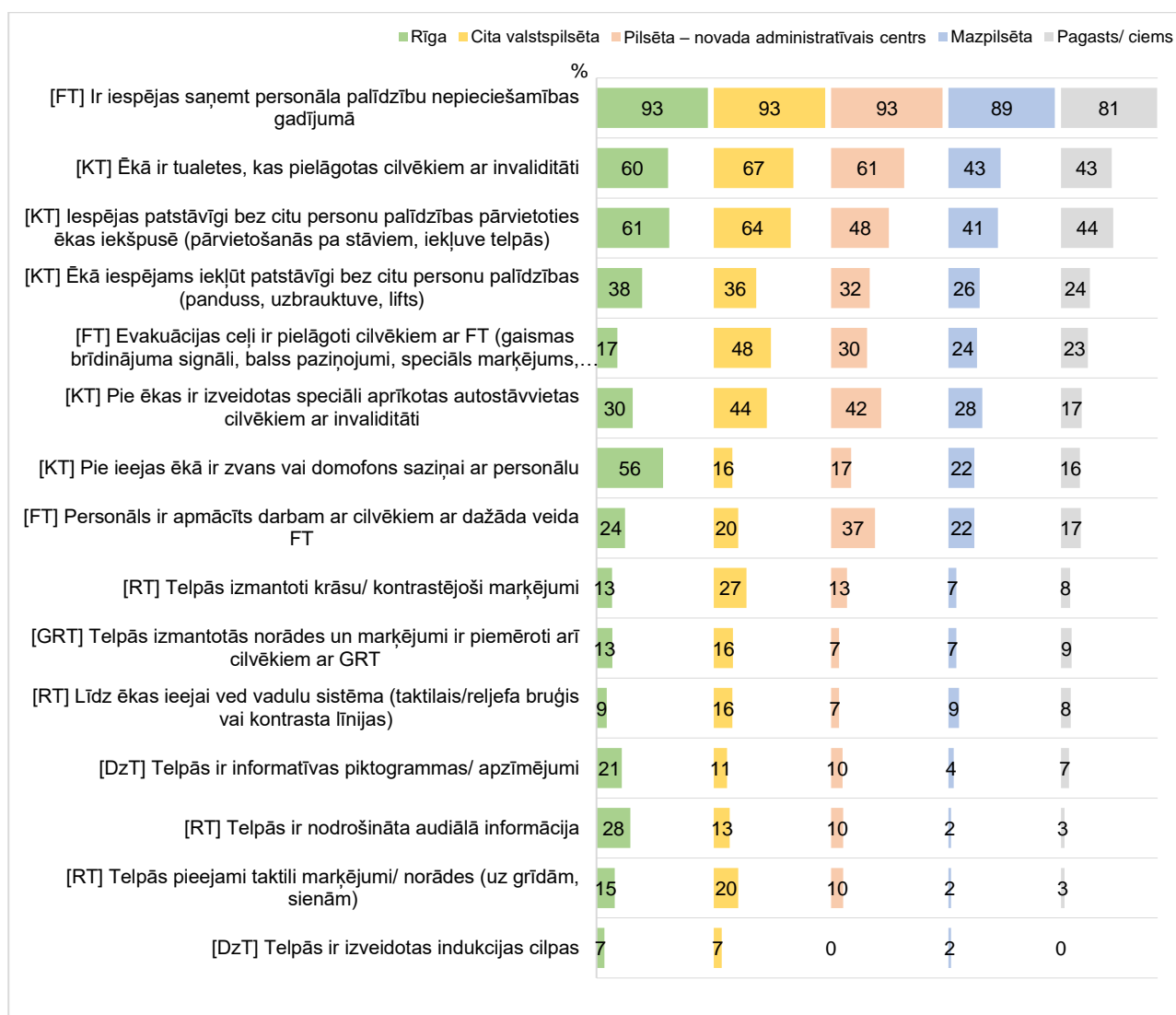
Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstamas ir jūsu pakalpojumu un pasākumu telpas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem šādos aspektos?

Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir ieviesti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

8. attēls. Telpu piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – darbības vieta.

Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstamas ir jūsu pakalpojumu un pasākumu telpas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem šādos aspektos?

Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir ieviesti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

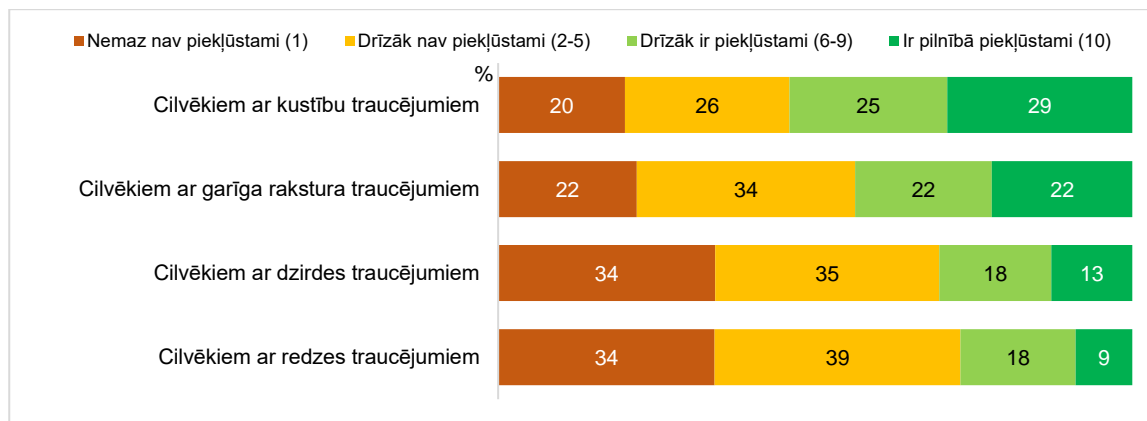
Jāpiebilst, ka papildu komentāros bibliotēkas nereti norādījušas, ka to telpas atrodas ēkas 2. vai 3. stāvā un kāpnes dažādu iemeslu dēļ (kultūrvēsturiskie pieminekļi, platības nepietiekamība, pašvaldību intereses trūkums) nav pielāgojamas cilvēku ar FT vajadzībām. Daļa bibliotēku norādījušas, ka telpu nepiekļūstamības dēļ šo mērķgrupu klientus apkalpo arī mājās (piegādā grāmatas uz mājām).

Kultūras pasākumu rīkotājs, kam pieredze dažādās kultūrvietās, komentāros norāda arī uz plašāku piekļūstamības problemātiku: “Kopumā Latvijā kultūrtelpas nav pieejamas cilvēkiem ar ierobežojumiem. Turklāt, jāvērs uzmanība, ka arī cilvēkiem ar bērniem kultūrtelpu pieejamība nav apmierinošā stāvoklī: iekārtotas labierīcības mazāka auguma cilvēkiem, pārtīšanas galdi, iespēja novietot ratus vai bērnu transporta līdzekļus, iespēja bērnam pašam novietot savas drēbes.”

Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamība

Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamības pašnovērtējums

Kā otrs būtisks aspekts aptaujas anketā bija iekļauti vairāki jautājumi tieši par pakalpojumu un pasākumu piekļūstamību. Šādā aspektā pozitīvākie novērtējumi sniegti par pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem – kopumā 54% snieguši pozitīvus vērtējumus (tai skaitā 29% novērtē, ka ir pilnībā piekļūstami). Tai pašā laikā liels ir arī kritisko vērtējumu īpatsvars – kopumā 46% atzīst, ka pasākumi un pakalpojumi drīzāk nav piekļūstami (tai skaitā 20% novērtē, ka nav nemaz piekļūstami). Pārējo mērķgrupu aspektā kritisko vērtējumu īpatsvars ir lielāks nekā pozitīvu. Pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar GRT 44% vērtē pozitīvi, bet 56% kritiski. Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem attiecīgi 31% un 69%, ar redzes traucējumiem – 27% un 73%.

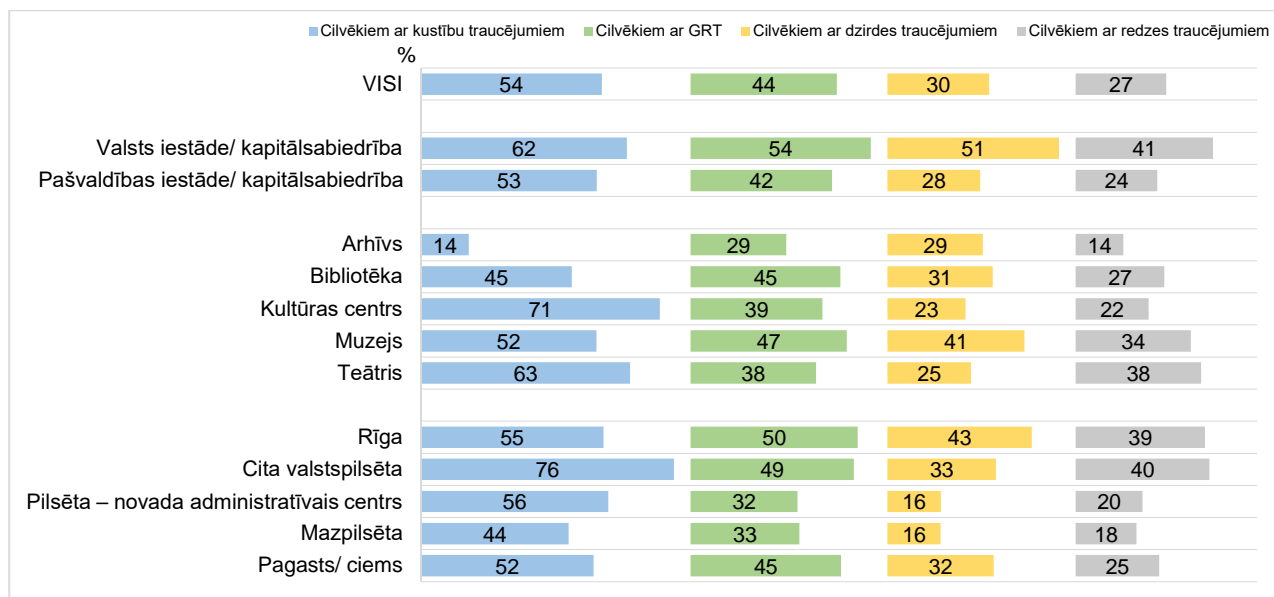
9. attēls. Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamība kopumā.

Jautājums anketā: Tālāk vēlamies Jūs lūgt novērtēt jūsu pakalpojumu un pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Ar to domājam pasākumu satura un tehnisko risinājumu pielāgošanu dažādu mērķgrupu specifiskajām vajadzībām. Piemēram, subtitru/ surdotulka pieejamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, audio tulkojumu/aprakstu cilvēkiem ar redzes traucējumiem, pielāgotas sēdvietas cilvēkiem ar kustību traucējumiem, u.tml. Kā Jūs novērtētu – cik piekļūstami kopumā ir jūsu pasākumi/pakalpojumi...?

Bāze: visi respondenti, n=421.

Organizāciju veidu dalījumā datos ir novērojamas atsevišķas atšķirības. Pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību cilvēkiem ar FT kopumā pozitīvāk vērtē valsts iestādes un kapitālsabiedrības, kā arī Rīgā un citās valstspilsētās strādājošie. Savukārt kritiskākus pašnovērtējumus sniedz pašvaldību iestādes un kapitālsabiedrības, kā arī novadu administratīvajos centros un mazpilsētās strādājošie.

Atšķirības vērtējumos novērojamas arī organizāciju veidu dalījumā. Pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem pozitīvāk vērtē kultūras centri un teātri, bet kritiskāk – arhīvi un bibliotēkas. Piekļūstamību cilvēkiem ar GRT pozitīvāk vērtē muzeji un bibliotēkas, bet kritiskāk – arhīvi un teātri. Pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem izteikti pozitīvāk vērtē muzeji, bet izteikti kritiski – kultūras centri, arī teātri. Savukārt, piekļūstamību cilvēkiem ar redzes traucējumiem pozitīvi vērtē teātri un muzeji, bet izteikti kritiski – arhīvi un kultūras centri.

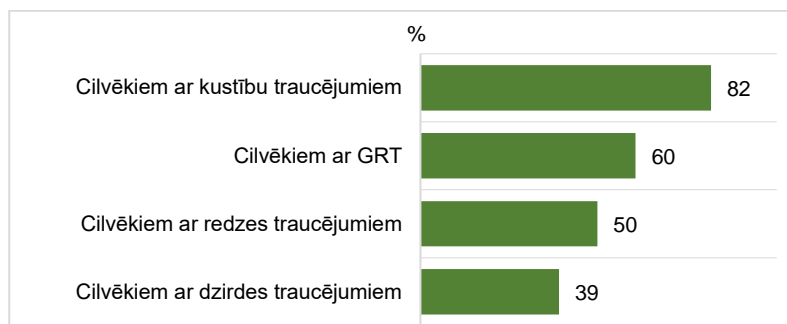
10. attēls. Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamība kopumā: organizāciju profila dalījumā.

Jautājums anketā: Tālāk vēlamies Jūs lūgt novērtēt jūsu pakalpojumu un pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Ar to domājam pasākumu satura un tehnisko risinājumu pielāgošanu dažādu mērķgrupu specifiskajām vajadzībām. Piemēram, subtitru/ surdotulka pieejamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, audio tulkojumu/aprakstu cilvēkiem ar redzes traucējumiem, pielāgotas sēdvietas cilvēkiem ar kustību traucējumiem, u.tml. Kā Jūs novērtētu – cik piekļūstami kopumā ir jūsu pasākumi/pakalpojumi...?

Piezīme: Attēlota pozitīvo atbilžu summa (pakalpojumi un pasākumi ir drīzāk vai pilnībā piekļūstami).

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

Papildus šie dati tika analizēti kontekstā ar iepriekšējā nodaļā sniegtajiem vērtējumiem par telpu piekļūstamību. Tas ļauj vērtēt, vai un kā atšķiras telpu un tajās notiekošo pasākumu un pakalpojumu piekļūstamība. Dati liecina – gadījumos, kad telpu piekļūstamība vērtēta pozitīvi, tajās notiekošo pasākumu, nodrošināto pakalpojumu piekļūstamība vērtēta kritiski. Tikai 39% no tām organizācijām un iestādēm, kas savu telpu piekļūstamību personām ar dzirdes traucējumiem vērtēja pozitīvi, tāpat pozitīvi vērtē arī telpās notiekošo pasākumu piekļūstamību. Cilvēku ar redzes traucējumiem aspektā šis rādītājs ir 50%, cilvēku ar GRT – 60%. Izteikti pozitīvāks šāds vērtējums ir par cilvēkiem ar kustību traucējumiem – 82% no tām organizācijām, kas telpu piekļūstamību šai mērķgrupai vērtēja pozitīvi, pozitīvi vērtē arī telpās notiekošo pasākumu un nodrošināto pakalpojumu piekļūstamību. Šie dati kopumā liecina par to, ka telpu piekļūstamība visbiežāk nenozīmē arī tajās notiekošo pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību, tādēļ aktuāli ir abi piekļūstamības aspekti.

11. attēls. Telpu un pasākumu, pakalpojumu piekļūstamības kopsakarība.

Jautājumi anketā: Vispirms lūgsim Jūs novērtēt telpu, kur sniedzat pakalpojumus un organizējat pasākumus, piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Piekļūstamība šī jautājuma kontekstā tiek saprasta kā cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iespējas patstāvīgi iekļūt ēkā, orientēties ēkā, pārvietoties pa telpām, starp stāviem, apmeklēt labiercības, saņemt pakalpojumus vai piedalīties pasākumos u.c. Kā Jūs novērtētu – cik piekļūstamas kopumā ir jūsu telpas?; Tālāk vēlamies Jūs lūgt novērtēt jūsu pakalpojumu un pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Ar to domājam pasākumu saturu un tehnisko risinājumu pielāgošanu dažādu mērķgrupu specifiskajām vajadzībām. Piemēram, subtitru/ surdotulka pieejamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, audio tulkojumu/aprakstu cilvēkiem ar redzes traucējumiem, pielāgotas sēdvietas cilvēkiem ar kustību traucējumiem, u.tml.

Kā Jūs novērtētu – cik piekļūstami kopumā ir jūsu pasākumi/pakalpojumi...?

Piezīme: Attēlota sakarība starp abu jautājumu pozitīvajiem novērtējumiem – cik liela daļa no tiem, kas sniedz pozitīvus novērtējumus par telpu piekļūstamību, pozitīvi vērtē arī pasākumu, pakalpojumu piekļūstamību.

Datu nolāstīšanas piemērs: 82% no tiem, kas telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem vērtē pozitīvi, pozitīvi vērtē arī pasākumu, pakalpojumu piekļūstamību šajās telpās.

Bāze: visi respondenti, n=421.

Izmantotie pakalpojumu un pasākumu piekļūstamības risinājumi

Anketā respondenti tika lūgti norādīt arī konkrētus risinājumus, kādi ieviesti pasākumu un pakalpojumu piekļūstamības nodrošināšanai. Kopumā novērojams, ka tikai neliela daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus risinājumus. Ir tikai viens risinājums, kurš tiek izmantots vairāk nekā pusē organizāciju – informācija un apraksti tiek izvietoti tādā augstumā, lai varētu saredzēt arī cilvēki ratiņkrēslā (63%).

Dažādu citus risinājumus ir izmantojuši ne vairāk kā 1/3 organizāciju. 35% organizāciju nodrošina informāciju par pakalpojumu un pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar FT. 25% organizāciju nodrošina cilvēku ar invaliditāti pavadonim bezmaksas biļetes uz maksas pasākumiem (un vēl 10% norāda, ka pieejamas biļešu atlaides). Tai pašā laikā tikai 21% norāda, ka pašiem cilvēkiem ar invaliditāti tiek nodrošinātas bezmaksas biļetes uz maksas pasākumiem (vēl 13% norāda, ka ir pieejamas biļešu atlaides).

Tikai 17% organizāciju mārketingā un komunikācijā izmanto vieglo valodu. Tikai 5% pasākumos izmanto titrus. Un tikai 2% pasākumos nodrošina indukcijas cilpas vai zīmju valodas tulkojumu. Šie dati liecina, ka kritiski zema ir piekļūstamība pasākumiem un pakalpojumiem cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem.

12. attēls. Pakalpojumu un pasākumu pieejamības risinājumi.

Jautājums anketā: Norādiet, ko no minētā esat izmantojuši pēdējā gada laikā, lai pakalpojumus un pasākumus padarītu pieejamus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Atzīmējiet visu, ko esat izmantojuši vismaz dažas reizes.

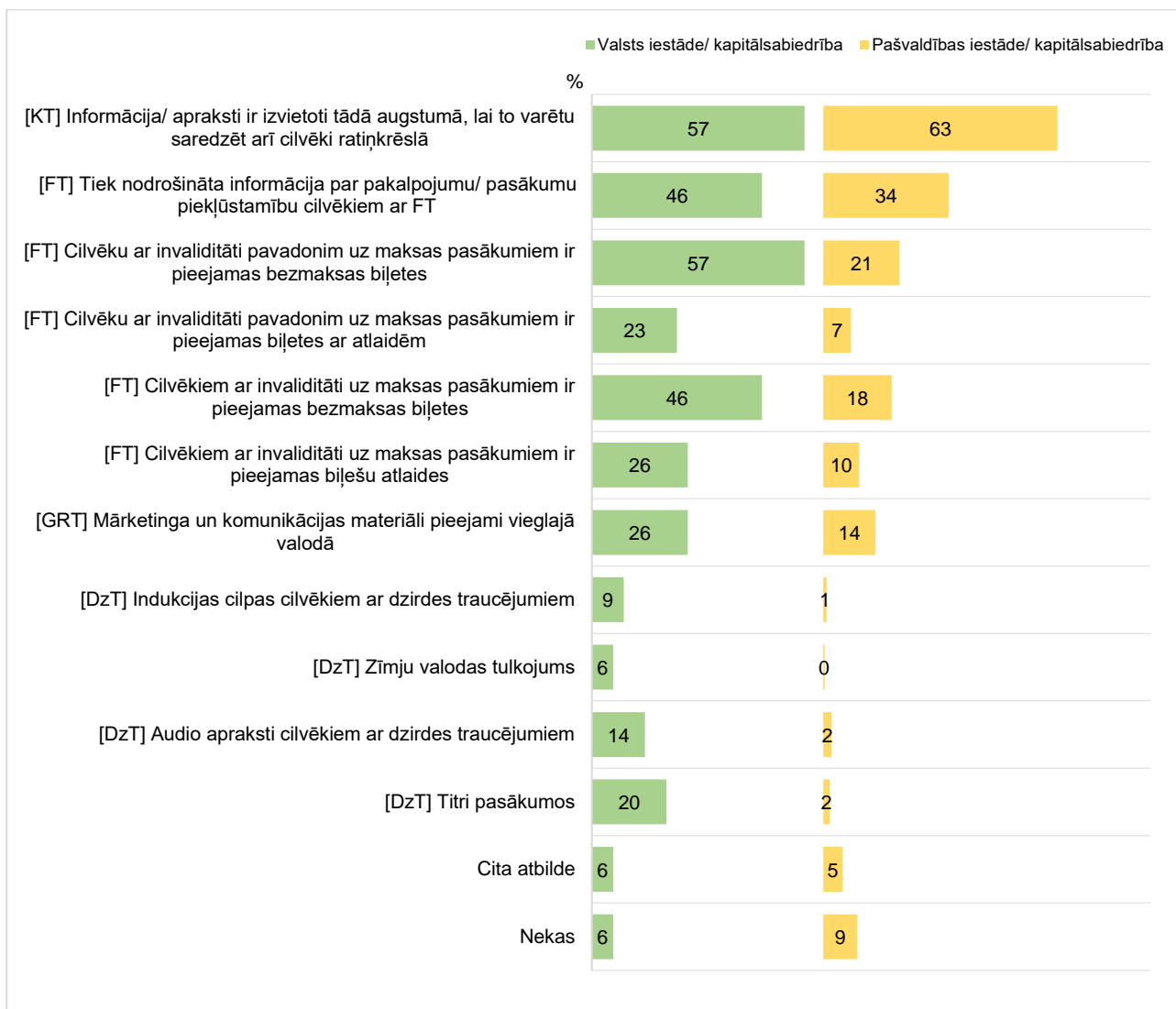
Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir tikuši izmantoti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421.

Tālākajos attēlos sniegti detalizēti dati par konkrētu risinājumu praksi organizāciju profila dalījumā pēc juridiskā statusa, darbības veida un darbības vietas. Kopumā dati liecina, ka dažādus pasākumu un pakalpojumu pieejamības risinājumus vairāk ir ieviesušas valsts iestādes un kapitālsabiedrības, kā arī pilsētās darbojošās organizācijas. Organizāciju veidu dalījumā novērojams, ka dažādi risinājumi vairāk ir ieviesti muzejos un kultūras centros, arī teātros, bet izteikti mazāk arhīvos un bibliotēkās.

13. attēls. Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – juridiskais statuss.

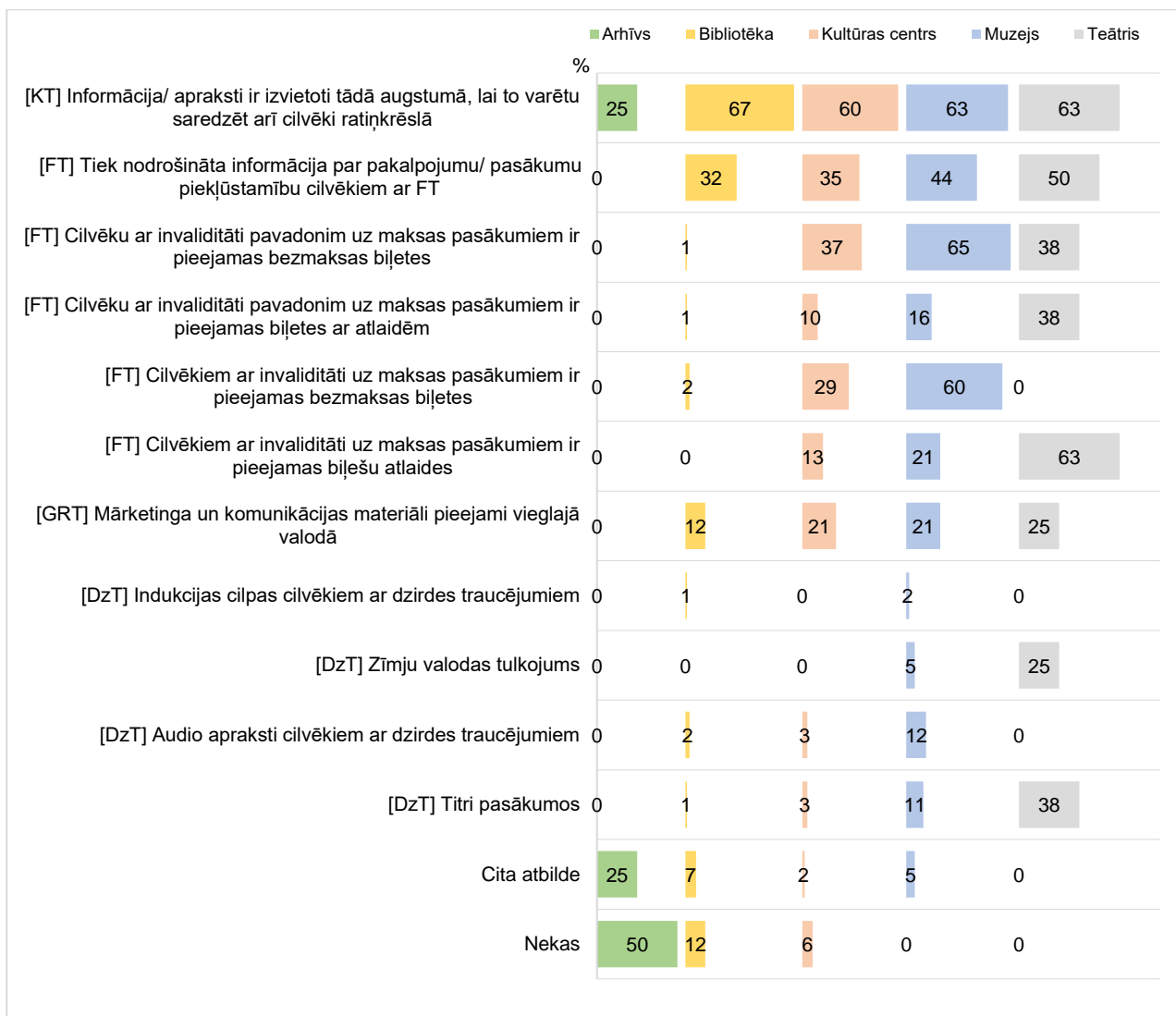
Jautājums anketā: Norādiet, ko no minētā esat izmantojuši pēdējā gada laikā, lai pakalpojumus un pasākumus padarītu piekļūstamus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Atzīmējiet visu, ko esat izmantojuši vismaz dažas reizes.

Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir tikuši izmantoti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

14. attēls. Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – darbības joma.

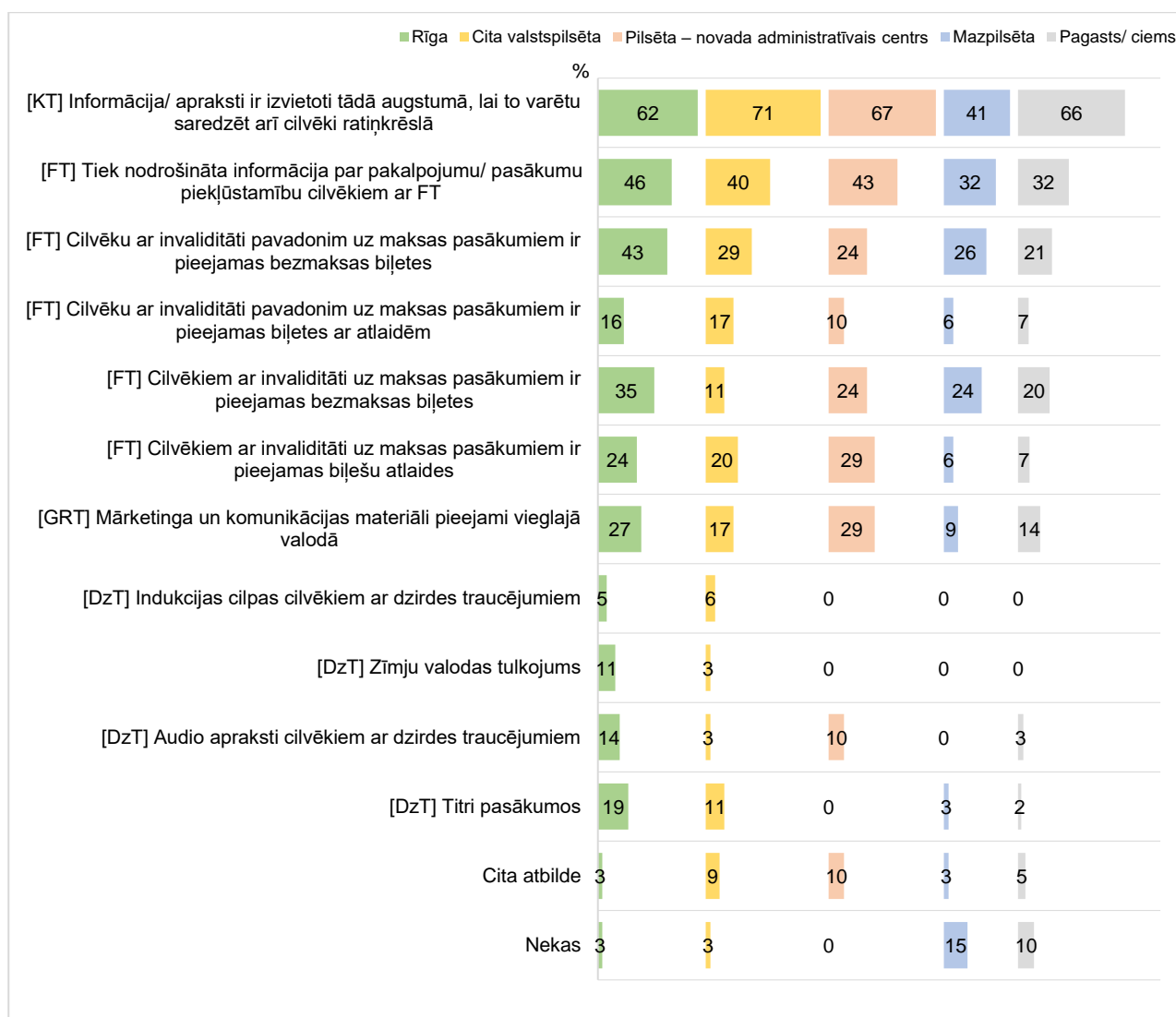
Jautājums anketā: Norādiet, ko no minētā esat izmantojuši pēdējā gada laikā, lai pakalpojumus un pasākumus padarītu piekļūstamus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Atzīmējiet visu, ko esat izmantojuši vismaz dažas reizes.

Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir tikuši izmantoti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

15. attēls. Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – darbības vieta.

Jautājums anketā: Norādiet, ko no minētā esat izmantojuši pēdējā gada laikā, lai pakalpojumus un pasākumus padarītu piekļūstamus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Atzīmējiet visu, ko esat izmantojuši vismaz dažas reizes.

Piezīme 1: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi ir tikuši izmantoti.

Piezīme 2: Pie katra risinājuma norādīta funkcionālo traucējumu mērķgrupa, uz kuru tā attiecas.

Saīsinājumi: [FT] visas funkcionālo traucējumu mērķgrupas kopā; [KT] kustību traucējumi; [RT] redzes traucējumi; [DzT] dzirdes traucējumi; [GRT] garīga rakstura traucējumi.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

Izpratne par piekļūstamības specifiku

Anketā iekļautie jautājumi un to savstarpēja statistiskā analīze ļauj netieši vērtēt arī kultūras sektora pārstāvju izpratni par infrastruktūras un pasākumu piekļūstamību un mērķgrupu vajadzībām. Analizējot, kādi risinājumi ir ieviesti organizācijās un iestādēs, kuras telpu piekļūstamību ir vērtējušas pozitīvi, redzams, ka tikai pavisam neliela daļa ir ieviesuši kādus konkrētus risinājumus. Tādējādi sniegtie pozitīvie pašnovērtējumi par telpu piekļūstamību, visdrīzāk, nav pilnībā objektīvi.

Piemēram, organizācijas un iestādes, kas pozitīvi vērtējušas savu telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem, tikai 40% gadījumu norāda, ka telpās ir iespējas iekļūt patstāvīgi bez citu personu palīdzības, tikai 20% ēku ir zvans vai domofons saziņai ar personālu (lai gan kopumā 86% norāda, ka ir iespēja saņemt personāla palīdzību), tikai 34% gadījumu pie ēkas ir izveidotas speciāli

aprīkotas autostāvvietas. Tai pašā laikā 70% gadījumu respondenti apgalvo, ka ir iespējas patstāvīgi pārvietotas ēkas iekšpusē pa stāviem, iekļūstot telpās, bet 65%, ka ir pieejamas pielāgotas tualetes. Izteiktāka nesakritība starp kopējo piekļūstamības pašnovērtējumu un ieviestajiem risinājumiem ir pārējo mērķgrupu aspektā. Organizācijas un iestādes, kas pozitīvi vērtējušas telpu piekļūstamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, tikai 10% gadījumu norāda, ka telpās ir informatīvas piktogrammas vai apzīmējumi, un tikai 2% gadījumu, ka telpās ir izveidotas indukcijas cilpas. Līdzīgi arī cilvēku ar redzes traucējumiem aspektā. Tikai aptuveni 10% no tiem, kas telpu piekļūstamību kopumā novērtē pozitīvi, ir ieviesuši kādus konkrētus risinājumus.

16. attēls. Ieviestie piekļūstamības risinājumi ēkās, kuru piekļūstamība konkrētām mērķgrupām pašnovērtēta pozitīvi.

Jautājumi anketā: Vispirms lūgsim Jūs novērtēt telpu, kur sniežat pakalpojumus un organizējat pasākumus, piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Piekļūstamība šī jautājuma kontekstā tiek saprasta kā cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iespējas patstāvīgi iekļūt ēkā, orientēties ēkā, pārvietoties pa telpām, starp stāviem, apmeklēt labierīcības, saņemt pakalpojumus vai piedalīties pasākumos u.c. Kā Jūs novērtētu – cik piekļūstamas kopumā ir jūsu telpas?; Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstamas ir jūsu pakalpojumu un pasākumu telpas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem šādos aspektos? Datu nolāstšanas piemērs: 89% no tiem, kas telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem vērtē pozitīvi, norāda, ka nepieciešamības gadījumā ir iespējas saņemt personāla palīdzību.

Bāze: visi respondenti, n=421.

Līdzīgu sakarību rāda arī dati par pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību. Izmantojot Pīrsona korelācijas koeficienta aprēķinus⁴⁵, identificējams, ka ir vāja sakarība ($r=0,314$) starp pasākumu piekļūstamības pašnovērtējumiem un ieviesto risinājumu skaitu. Proti – tie, kas snieguši pozitīvus pasākumu piekļūstamības pašnovērtējumus, nav ieviesuši būtiski vairāk risinājumu nekā tie, kas vērtējuši kritiski.

6. tabula. Korelāciju aprēķini.

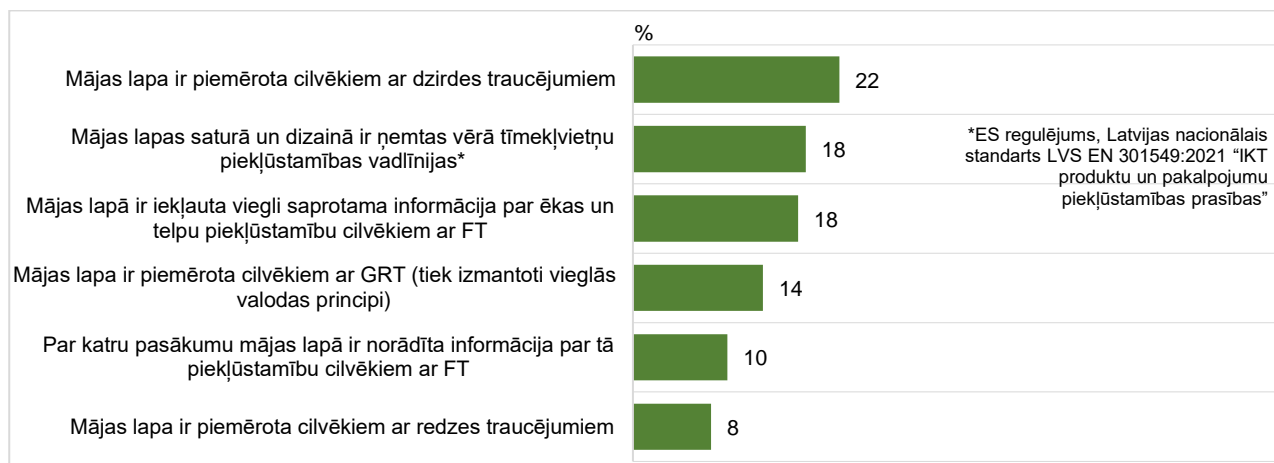
	Pašnovērtējums par pasākumu piekļūstamību	
Ieviesto risinājumu kopskaits	Pearson Correlation	,314**
	Sig. (2-tailed)	,000
	N	282

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tīmekļvietnes piekļūstamība

Tām organizācijām un iestādēm, kurām ir tīmekļvietne, kur tiek sniegta informācija apmeklētājiem, klientiem par pasākumiem un pakalpojumiem (kopumā 82% no visiem respondentiem), aptaujā tika lūgts novērtēt, cik piekļūstama ir šī tīmekļvietne dažādos aspektos. Dati liecina, ka ne vairāk kā katrā piektajā kultūras sektora tīmekļvietnē ir ieviesti kādi piekļūstamības risinājumi.

22% norādījuši, ka mājas lapa ir piemērota cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, 18% apgalvo, ka saturā un dizainā ir ņemtas vērā tīmekļvietņu piekļūstamības vadlīnijas, 18% arī apgalvo, ka mājas lapā ir iekļauta viegli saprotama informācija par ēkas un telpu piekļūstamību. Tikai 10% organizāciju savās mājas lapās par katru pasākumu norāda informāciju par tā piekļūstamību cilvēkiem ar FT. Tikai 8% tīmekļvietņu ir pielāgotas cilvēkiem ar redzes traucējumiem.

17. attēls. Tīmekļvietnes piekļūstamības risinājumi.

Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstama ir jūsu tīmekļvietne cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem (ar redzes, dzirdes, kustību, garīga rakstura traucējumiem).

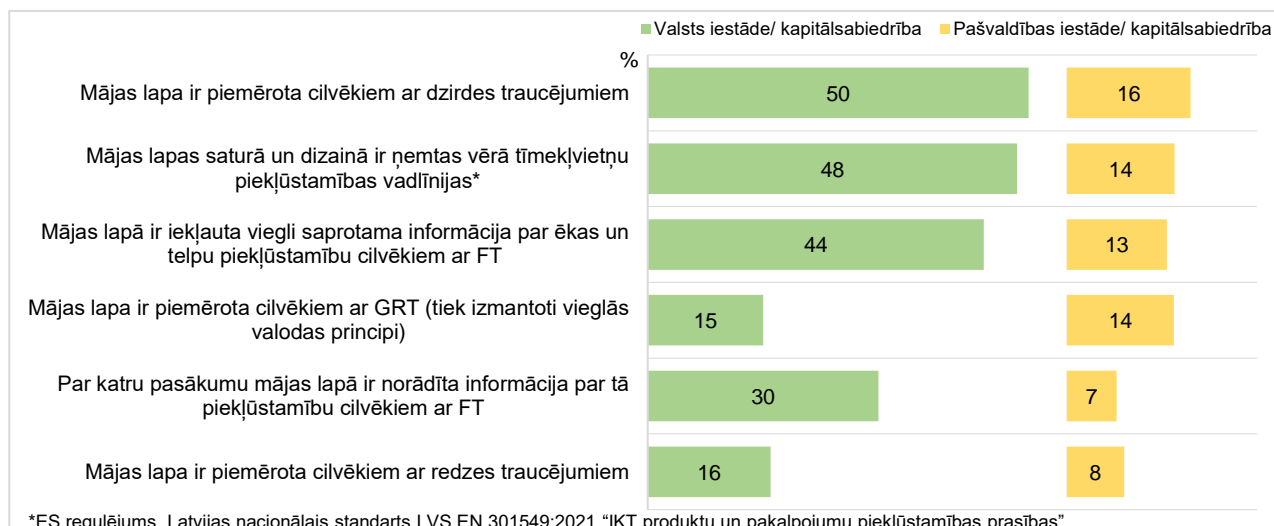
Piezīme: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi tīmekļvietnē ir tikuši izmantoti.

Bāze: respondenti, kuriem ir tīmekļvietne, kur tiek sniegta informācija apmeklētājiem, klientiem par pasākumiem un pakalpojumiem, n=267, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

⁴⁵ Indekss, kas skaitliski novērtē divu mainīgo lineāro saistību. Korelācijas koeficients (r) ir amplitūdā no -1 līdz +1; nulle nozīmē, ka sakarības starp mainīgiem nepastāv. Korelācijas koeficienta zīme norāda uz mainīgo saistības virzienu. Avots: <https://www.rsu.lv/petniecibas-terminu-vardnica/korelacijas-koeficients>

Datu detalizētāka analīze organizāciju profila dalījumā liecina, ka tīmekļvietņu pielāgošanu izteikti vairāk ir veikušas valsts iestādes un kapitālsabiedrības, kā arī Rīgā un citās valstspilsētās strādājošie.

Izteiktas atšķirības novērojamas organizāciju veida dalījumā. Dažādu tīmekļvietņu piekļūstamības risinājumu izmantošanu biežāk veikuši muzeji, atsevišķos aspektos arī teātri. Savukārt, izteikti mazāk to darījušas bibliotēkas un kultūras centri, arī arhīvi.

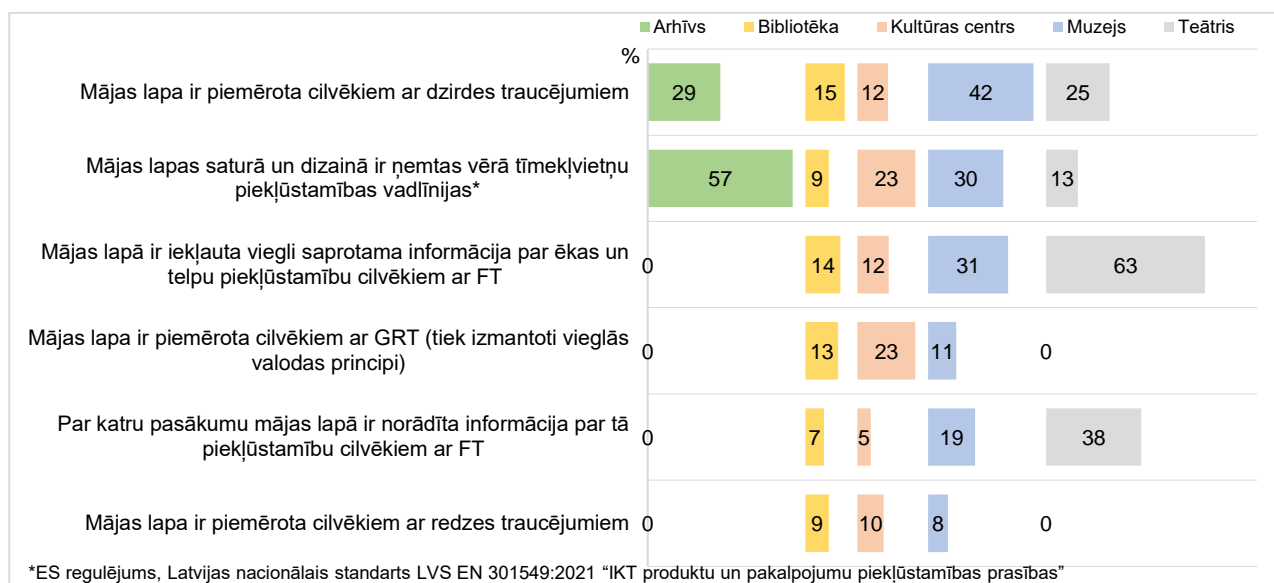

18. attēls. Tīmekļvietnes piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – juridiskais statuss.

Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstama ir jūsu tīmekļvietne cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem (ar redzes, dzirdes, kustību, garīga rakstura traucējumiem).

Piezīme: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi tīmekļvietnē ir tikuši izmantoti.

Bāze: respondenti, kuriem ir tīmekļvietne, kur tiek sniegta informācija apmeklētājiem, klientiem par pasākumiem un pakalpojumiem, n=267, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

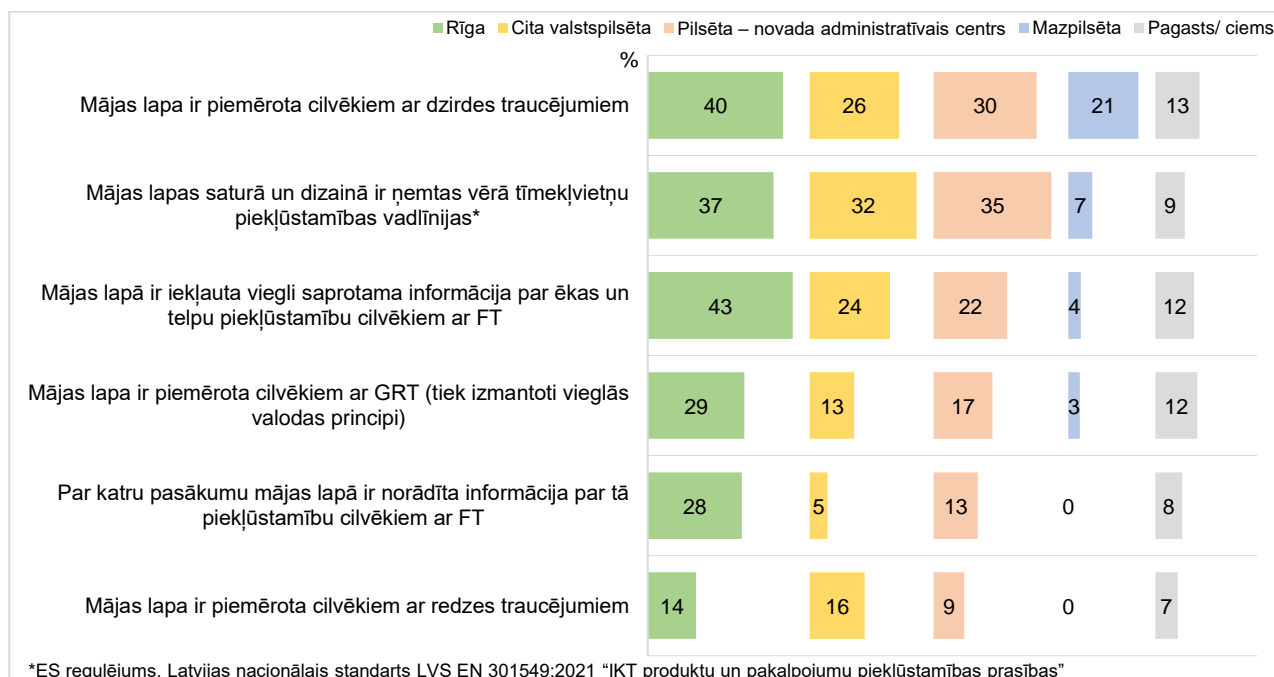

19. attēls. Tīmekļvietnes piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – darbības joma.

Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstama ir jūsu tīmekļvietne cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem (ar redzes, dzirdes, kustību, garīga rakstura traucējumiem).

Piezīme: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi tīmekļvietnē ir tikuši izmantoti.

Bāze: respondenti, kuriem ir tīmekļvietne, kur tiek sniegta informācija apmeklētājiem, klientiem par pasākumiem un pakalpojumiem, n=267, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

20. attēls. Tīmekļvietnes piekļūstamības risinājumi: organizāciju profila dalījumā – darbības vieta.

Jautājums anketā: Novērtējiet, lūdzu, cik piekļūstama ir jūsu tīmekļvietne cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem (ar redzes, dzirdes, kustību, garīga rakstura traucējumiem).

Piezīme: Attēlots to īpatsvars, kuri norāda, ka konkrētie risinājumi tīmekļvietnē ir tikuši izmantoti.

Bāze: respondenti, kuriem ir tīmekļvietne, kur tiek sniegta informācija apmeklētājiem, klientiem par pasākumiem un pakalpojumiem, n=267, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

Šķēršļi pieklūstamības pilnveidei

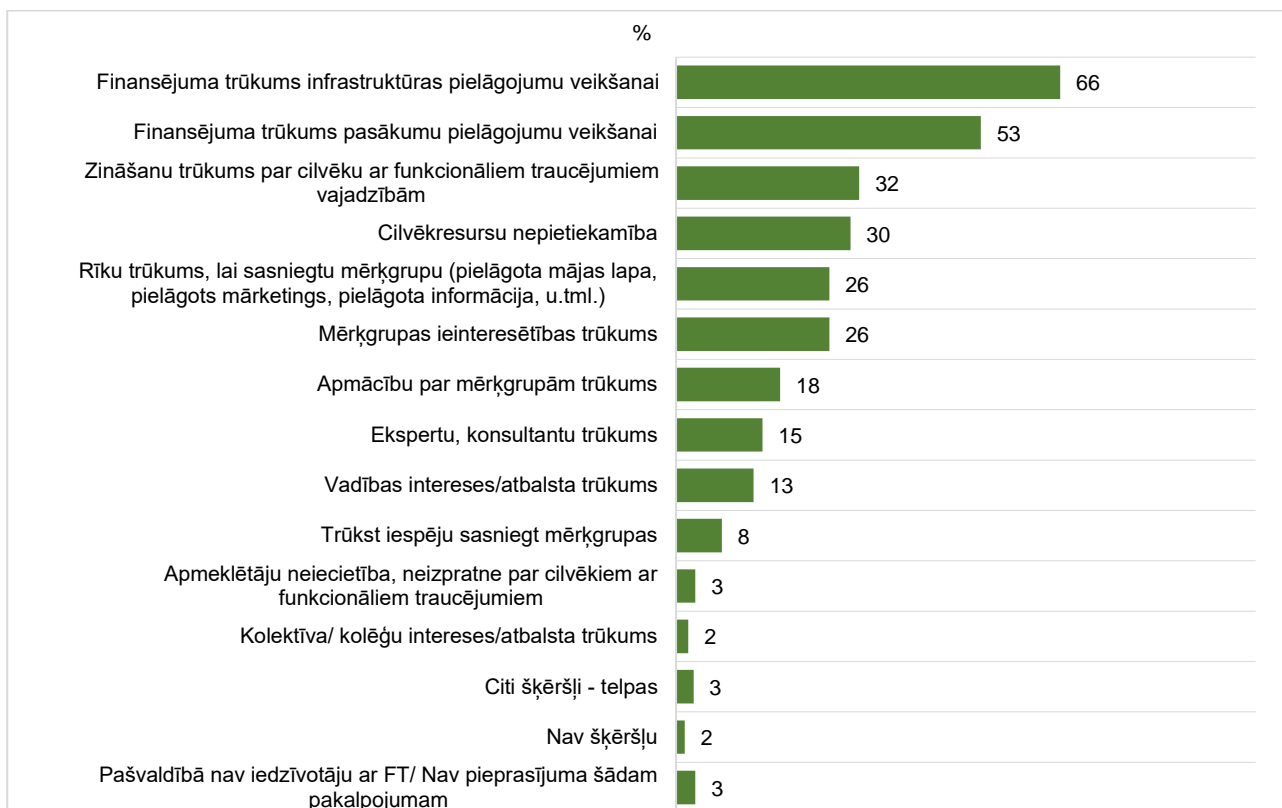
Aptaujā respondenti tika lūgti norādīt būtiskākos šķēršļus, kas organizācijai/ iestādei/ kavē pieklūstamības pilnveidošanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Visbiežāk norādīts uz finansējuma trūkumu – 66% norāda uz finansējuma trūkumu infrastruktūras pielāgošanai, bet 53% uz finansējuma trūkumu pasākumu pielāgojumiem. Dažādi citi šķēršļi norādīti izteikti retāk.

Katras trešās organizācijas un iestādes pārstāvji norādījuši, ka ir zināšanu trūkums par cilvēku ar FT vajadzībām. Un 30% norāda, ka trūkst arī cilvēkresursu.

Jāpiemin, ka 26% norādījuši arī uz mērķgrupas ieinteresētības trūkumu, bet 15% – uz ekspertu un konsultantu trūkumu.

Jāuzsver, ka tikai 3% norādījuši uz sabiedrības neiecietību un neizpratni. Tomēr jāņem vērā, ka organizācijām ir neliela pieredze ar cilvēku ar FT iesaisti, tādēļ šo vērtējumu nevar viennozīmīgi interpretēt kā sabiedrības izpratnes un iecietības rādītāju.

Detalizētāka datu analīze liecina, ka nepastāv būtiskas atšķirības pieklūstamības šķēršļos tām organizācijām un iestādēm, kurām ir, un tām, kurām nav iepriekšēja pieredze dažādu risinājumu ieviešanā. Būtiskākie šķēršļi abās grupās ir vienādi. Tai skaitā, arī tie, kuri ir ieviesuši jau daudzus risinājumus, kā vienu no būtiskākajiem šķēršļiem norāda zināšanu trūkumu, cilvēkresursu trūkumu, apmācību trūkumu.

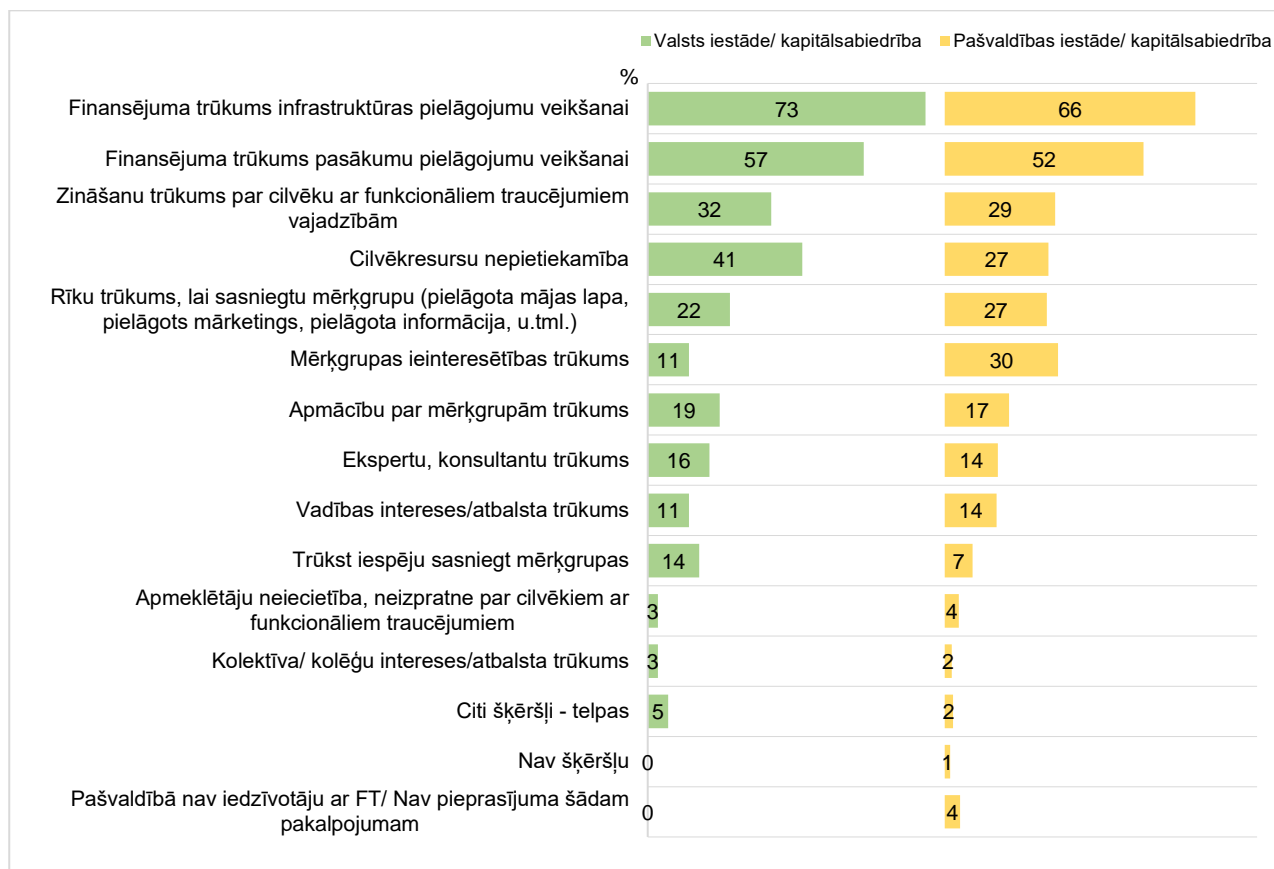
21. attēls. Šķēršļi pieklūstamības pilnveidei.

Jautājums anketā: Norādiet būtiskākos šķēršļus, kas jūsu organizācijai/ iestādei/ uzņēmumam kavē pieklūstamības pilnveidošanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.

Bāze: visi respondenti, n=421.

Lai gan finansējums kā būtiskākais šķērslis ir vienlīdz aktuāls visās respondentu mērķgrupās, tomēr datu analīze organizāciju profila dalījumā liecina par atsevišķām atšķirībām citu šķēršļu aspektā. Uz cilvēkresursu nepietiekamību biežāk norādījušas valsts iestādes un kapitālsabiedrības, muzeji un arhīvi. Zināšanu trūkumu kā šķērslis izteikti biežāk norādījuši teātri, kā arī muzeji. Mērķgrupu

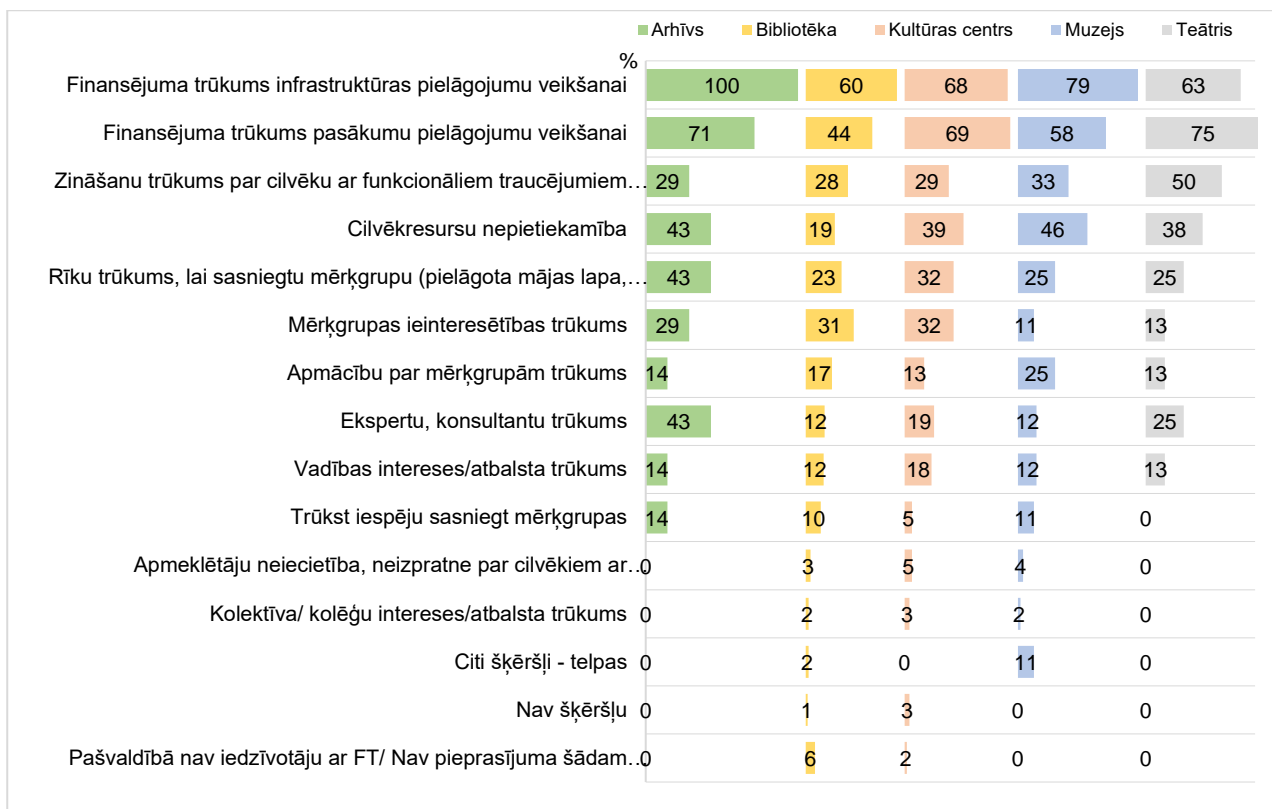
ieinteresētības trūkumu kā šķērslī izteikti biežāk norāda pašvaldību iestādes, kultūras centri un bibliotēkas. Apmācību trūkumu par mērķgrupām izteikti biežāk kā šķērslī norāda muzeji. Vadības intereses un atbalsta trūkumu nedaudz biežāk nekā citi norāda kultūras centru pārstāvji.

22. attēls. Šķēršļi pieklūstamības pilnveidei: organizāciju profila dalījumā – juridiskais statuss.

Jautājums anketā: Norādiet būtiskākos šķēršļus, kas jūsu organizācijai/ iestādei/ uzņēmumam kavē pieklūstamības pilnveidošanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.

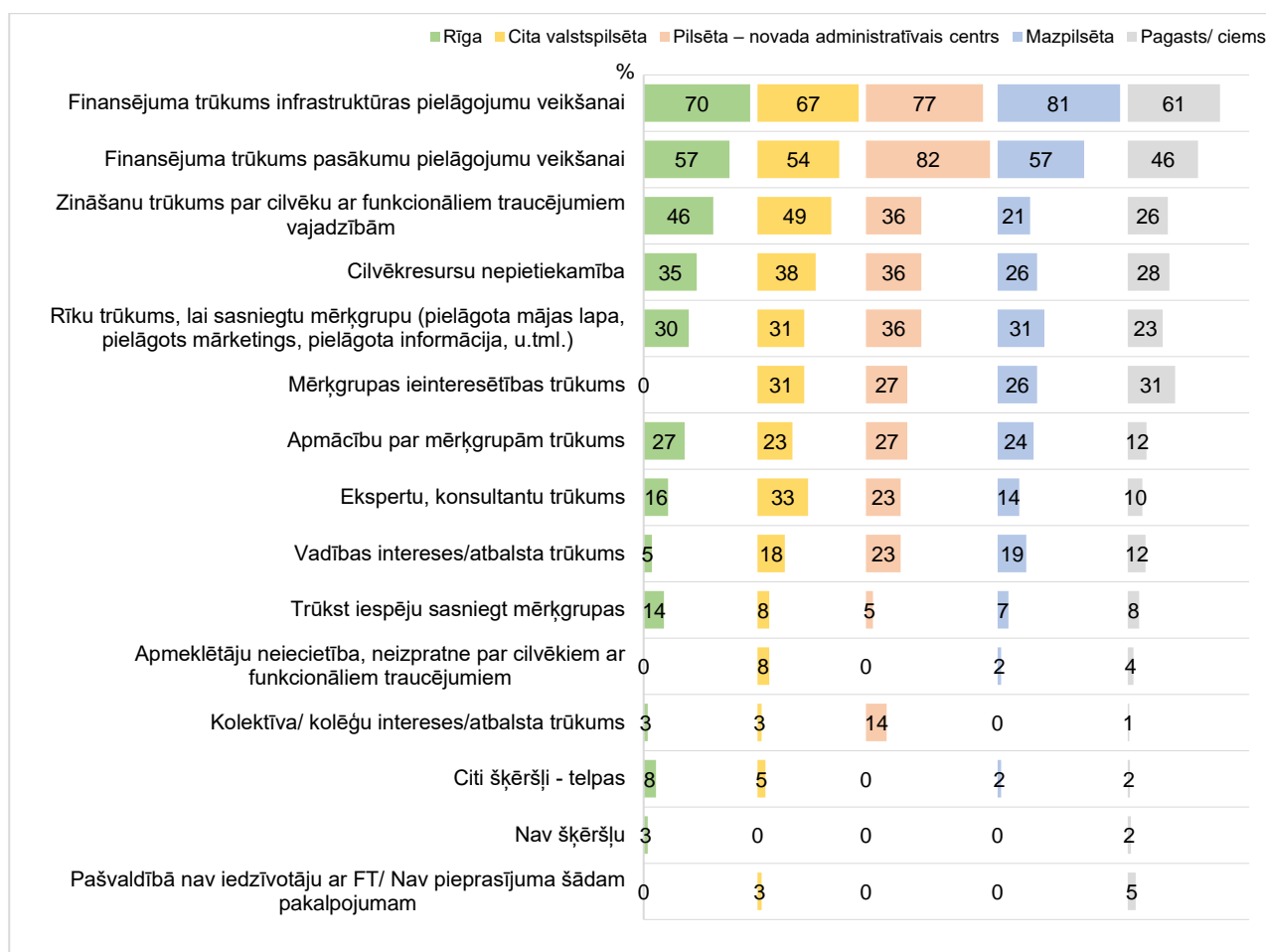
Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

23. attēls. Šķēršļi pieklūstamības pilnveidei: organizāciju profila dalījumā – darbības joma.

Jautājums anketā: Norādiet būtiskākos šķēršļus, kas jūsu organizācijai/ iestādei/ uzņēmumam kavē pieklūstamības pilnveidošanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

24. attēls. Šķēršļi piekļūstamības pilnveidei: organizāciju profila dalījumā – darbības vieta.

Jautājums anketā: Norādiet būtiskākos šķēršļus, kas jūsu organizācijai/ iestādei/ uzņēmumam kavē piekļūstamības pilnveidošanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

Anketā respondenti tika lūgti papildus arī norādīt, kādas konkrēti apmācības būtu nepieciešamas kolektīvam, lai pilnveidotu zināšanas un prasmes par cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Respondenti norādījuši pamatā uz divu veidu zināšanu virzieniem: (1) vispārības pamatapmācības par cilvēku ar FT mērķgrupu specifiku, (2) specifiskas apmācības par konkrēto pakalpojumu un pasākumu, arī telpu pielāgojumu vajadzībām.

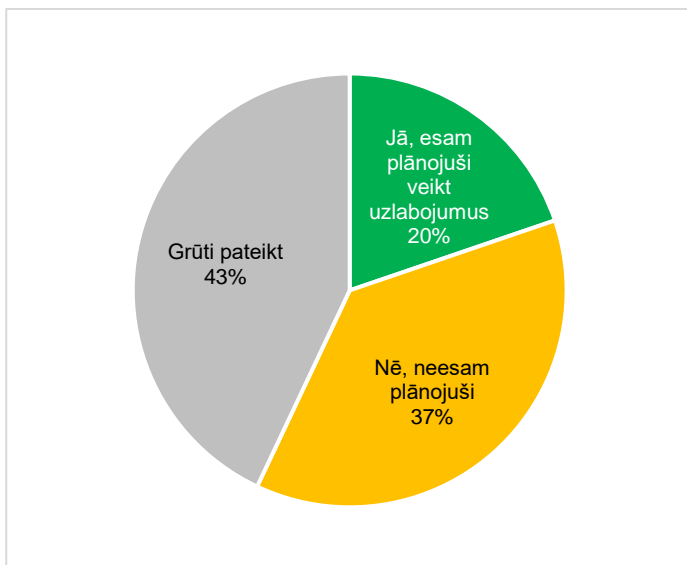
Aptaujā respondenti varēja arī norādīt konkrētus ierosinājumus, ko vajadzētu darīt, lai uzlabotu kultūras pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Sniegtās atbildes pilnībā sakrīt ar identificētajiem šķēršļiem. Visbiežāk tiek ierosināts palielināt finansējumu, nodrošināt apmācības. Bieži norādīts uz nepieciešamību ieviest vienotus piekļūstamības standartus, vadlīnijas visām kultūras iestādēm un organizācijām.

Plānotie piekļūstamības uzlabojumi

Vaicāti, vai tuvākajā laikā ir plānojuši veikt kādus konkrētus pasākumu/ pakalpojumu piekļūstamības uzlabojumus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, tikai 20% norādījuši, ka šādi plāni ir. 37% norāda, ka šādu plānu nav, un 43% nav varējuši sniegt konkrētu atbildi.

Konkrēti plāni biežāk ir valsts iestādēm, muzejiem un teātriem, Rīgā un citās valstspilsētās strādājošajiem. Bet izteikti retāk konkrēti plāni uzlabojumiem ir pašvaldību iestādēm, bibliotēkām un kultūras centriem.

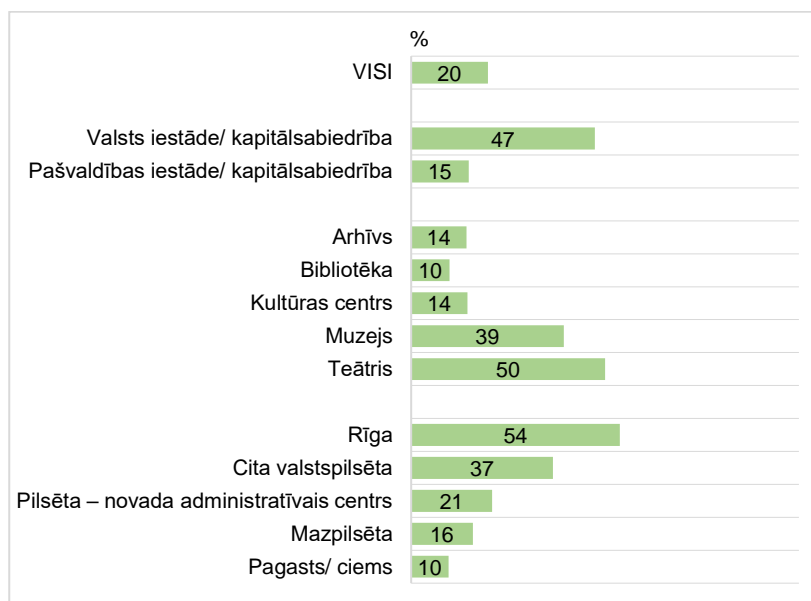
Datu analīze liecina, ka pastāv korelācija starp jau šobrīd ieviestajiem risinājumiem un uzlabojumu plāniem – jo vairāk jau šobrīd ieviestu risinājumu, jo lielāka iespējamība, ka konkrētā organizācija vai iestāde plāno vēl papildu uzlabojumus. Tas, savukārt nozīmē, ka tās organizācijas un iestādes, kas jau šobrīd ir salīdzinoši piekļūstamākas, tādās kļūs vēl vairāk. Savukārt, tās, kas nav piekļūstamas vai ir minimāli piekļūstamas, tuvākajā laikā arī neplāno nekādus uzlabojumus.

25. attēls. Plāni uzlabot pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību.

Jautājums anketā: Vai tuvākajā laikā esat plānojuši veikt kādus konkrētus pasākumu/ pakalpojumu piekļūstamības uzlabojumus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem?

Bāze: visi respondenti, n=421.

26. attēls. Plāni uzlabot pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību: organizāciju profila daļījumā.

Jautājums anketā: Vai tuvākajā laikā esat plānojuši veikt kādus konkrētus pasākumu/ pakalpojumu piekļūstamības uzlabojumus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem?

Bāze: visi respondenti, n=421, un respondenti konkrētajās organizāciju mērķgrupās.

Visbiežāk tiek plānoti dažādi infrastruktūras uzlabojumi, kā arī informācijas un mārketinga materiālu pilnveidošana. Ļoti reti norādīts uz personāla apmācību plāniem. Un salīdzinoši reti tiek norādīti arī dažādi iespējami pilnveidojumi pakalpojumu un pasākumu piekļūstamībai.

7. tabula. Tuvākajā laikā plānotie piekļūstamības uzlabojumi.

Infrastruktūra
Atjaunot uzbrauktuvi pie nama.
Atsevišķās telpās nodrošināt kontrasta līnijas, kontrastējošus marķējumus.
Atvieglināt telpu piekļuvi cilvēkiem ar redzes traucējumiem, mājaslapas informācijas pielāgošana.
Automātiskās durvis – ārdurvis.
Bibliotēka pašreiz atrodas otrajā stāvā, tiek plānota pārvietošana uz pirmo stāvu.
Ierīkot automašīnas stāvvietu cilvēkiem ar invaliditāti.
Plānojot ekspozīcijas paplašinājumu, paredzēt iespēju muzeja telpās iekļūt arī cilvēkiem ratiņkrēslā.
Izvietot rokturus. Izveidot vēl vienu tualeti.
Mobilo pandusu uzstādīšana.
Pandusa ierīkošana, vairāk vizuālas informācijas, audiogida sagatavošana.
izvietot papildu apzīmējumus ēkās.
Pārcelt iestādi no 3. stāva uz pirmo un pielāgot prasībām.
Remontējot vienu no ēkām, plānojam uzbūvēt pandusu. Realizējot jaunas ekspozīcijas izbūvi, plānots to darīt pieejamu personām ar redzes, dzirdes traucējumiem un papildināt ar informāciju vieglajā valodā.
Uzbrauktuves ierīkošana.
Tualešu pieejamības nodrošināšana.
Uzlabot zīmes un norādes neredzīgajiem vai vājredzīgajiem.
Veidot taktīlās kartes cilvēkiem ar redzes traucējumiem.
Veikt vides pieejamību cilvēkiem ratiņkrēslos, pieeja 1.stāvā.
Personāls
Apmācīt personālu darbam ar cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Tā kā kultūras nozarē ir zems atalgojums, jau apmācītais personāls diezgan ātri aiziet un ik pa laikam nākas atkal apmācīt citus speciālistus.
Papildus apmācīt personālu atbalstīt apmeklētājus ar funkcionāliem traucējumiem.
Tiek plānotas apmācības darbiniekiem par dažādu grupu uzņemšanu koncertzālē.
Pakalpojumi/ pasākumi
Audio gids pastaigu maršrutā.
Audio gidus.
Audiogids vieglajā valodā.
Ir plānots mainīt ekspozīciju, ņemot vērā dažādas apmeklētāju ar funkcionāliem traucējumiem vajadzības – samazināt tekstu izvietoējuma augstumu, ieviest taktīlu un balss ieraksta skaidrojumu pieejamību.
Nodrošināt bezmaksas biļetes cilvēkiem ar invaliditāti un viņu pavadoņiem; nodrošināt audio aprakstus cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Vēl biežāk izmantot pasākumos un izrādēs titrus.
Sadarbību ar Latvijas Neredzīgo bibliotēku un dažādām NVO, kas specializējas šajos jautājumos, rīkot priekšā lasīšanas pasākumus cilvēkiem ar redzes traucējumiem.
Subtitri virtuālajām izstādēm, pielāgotas norādes telpās.
Informācija, mārketing
Lietotājiem saistošas informācijas, publicēšana vieglajā valodā.
Braila raksts uz ekspozīcijas stendiem.
Cilvēkiem ar redzes vai kustību traucējumiem reklamēsīm jauno pakalpojumu – audiogrāmatas, lieldrukas grāmatas.
Informācijas izplatīšana par audiogrāmatu pieejamību, darbs novados, rokdarbu nodarbības u.c.
Informēt par iespēju apmeklēt muzeju cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.
Informēt par pieejamību.
Klausīties ziņas tīmekļa vietnē audio formātā.
Mājas lapas uzlabošana, zīmju izvietošana (pasākumi, kas neprasa finanšu ieguldījumus).
Mājaslapas uzlabojumus.
Mēs plānojam uzlabot informāciju (teksti vieglajā valodā), ieviest atlaižu politiku (cilvēkam ar pieejamības traucējumiem biļete ir ar atlaidi, bet pavadoņiem ieejas biļete ir par velti).
Papildināt mājas lapu ar informāciju par iespēju piekļūt muzeja telpām cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.
Plānojam uzlabot mājaslapu.
Sagatavot videosižetu, kurā iepazīstina ar muzeja ekspozīciju, izmantojot surdotulkotāju, lai ar muzeja ekspozīciju varētu iepazīties cilvēki ar dzirdes traucējumiem.
Uzlabot mājas lapu.

Kopsavilkums

Telpu piekļūstamība

- Vispozitīvāk pašnovērtēta telpu piekļūstamība cilvēkiem ar GRT – 40% organizāciju un iestāžu novērtējušas, ka telpas ir pilnībā piekļūstamas, un vēl 29%, ka telpas ir drīzāk piekļūstamas. Līdzīgs ir vērtējums par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (kopumā 69% novērtē, ka ir piekļūstamas, un tikai 31%, ka nav piekļūstamas). Arī par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem lielākā daļa (60%) sniedz pozitīvu novērtējumu. Savukārt, viskritiskākie vērtējumi sniegti par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Tikai 21% apgalvo, ka telpas ir pilnībā piekļūstamas, un vēl 24% novērtē, ka tās ir drīzāk piekļūstamas šai mērķgrupai.
- Kopumā novērojams, ka tikai neliela daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus risinājumus. Absolūtais vairākums, 85%, norāda, ka ir iespējas saņemt personāla palīdzību nepieciešamības gadījumā, bet vienlaikus tikai 20% norādījuši, ka personāls ir apmācīts darbam ar cilvēkiem ar dažāda veida FT. Aptuveni puse respondentu norāda, ka ēkā ir tualetes, kas pielāgotas cilvēkiem ar invaliditāti, kā arī ēkā ir iespējas patstāvīgi bez citu personu palīdzības pārvietoties pa stāviem, iekļūt telpās. Tai pašā laikā tikai 28% apgalvojuši, ka pašā ēkā ir iespējams iekļūt patstāvīgi bez citu personu palīdzības. Ne vairāk kā katrā ceturtajā organizācijā un iestādē ir ieviesti dažādi citi risinājumi: evakuācijas ceļi ir pielāgoti cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, pie ēkas ir izveidotas speciāli aprīkotas autostāvvietas cilvēkiem ar invaliditāti, u.c.
- Tikai aptuveni desmitā daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus specifiskus risinājumus cilvēkiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem. 11% organizāciju telpās ir izmantoti krāsu, kontrastējoši marķējumi, 10% izmantotas un norādes, kas piemērotas cilvēkiem ar GRT, 9% līdz ēkas ieejai ved vadulu sistēma, 9% telpās ir informatīvas piktogrammas.
- Aptaujas anketā kopumā bija iekļauti 15 dažādi iespējamie risinājumi un dati liecina, ka vidēji viena organizācija ir ieviesusi tikai 3,5 no tiem. Vairāk dažādu risinājumu ir ieviesušas valsts iestādes un kapitālsabiedrības (vidēji 5,2), teātri (4,7), muzeji (3,9), Rīgā (4,7) un citās valstspilsētās (4,9) darbojošies. Savukārt, izteikti mazskaitlīgāki risinājumi ieviesti arhīvos (2,4), bibliotēkās(3,0), mazpilsētās (3,3), pagastos (2,9). Tai pašā laikā tieši pagastos esošās organizācijas un iestādes bija izteikti pozitīvāk novērtējušas, ka to telpas ir piekļūstamas dažādām cilvēku ar FT mērķgrupām.

Pakalpojumu un pasākumu piekļūstamība

- Šādā aspektā pozitīvākie novērtējumi sniegti par pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem – kopumā 54% snieguši pozitīvus vērtējumus. Tai pašā laikā liels ir arī kritisko vērtējumu īpatsvars – kopumā 46% atzīst, ka pasākumi un pakalpojumi drīzāk nav piekļūstami (tai skaitā 20% novērtē, ka nav nemaz piekļūstami). Pārējo mērķgrupu aspektā kritisko vērtējumu īpatsvars ir lielāks nekā pozitīvu. Pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar GRT 44% vērtē pozitīvi, bet 56% kritiski. Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem attiecīgi 31% un 69%, ar redzes traucējumiem – 27% un 73%.
- Tikai neliela daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus risinājumus. Ir tikai viens risinājums, kurš tiek izmantots vairāk nekā pusē organizāciju – informācija un apraksti tiek izvietoti tādā augstumā, lai varētu saredzēt arī cilvēki ratiņkrēslā (63%).
- Dažādus citus risinājumus ir izmantojuši ne vairāk kā 1/3 organizāciju. 35% organizāciju nodrošina informāciju par pakalpojumu un pasākumu piekļūstamību cilvēkiem ar FT. 25% organizāciju nodrošina cilvēku ar invaliditāti pavadonim bezmaksas biļetes uz maksas

pasākumiem (un vēl 10% norāda, ka pieejamas biļešu atlaides). Tai pašā laikā tikai 21% norāda, ka pašiem cilvēkiem ar invaliditāti tiek nodrošinātas bezmaksas biļetes uz maksas pasākumiem (vēl 13% norāda, ka ir pieejamas biļešu atlaides).

- Tikai 17% organizāciju mārketingā un komunikācijā izmanto vieglo valodu. Tikai 5% pasākumos izmanto titrus. Un tikai 2% pasākumos nodrošina indukcijas cilpas vai zīmju valodas tulkojumu. Šie dati liecina, ka kritiski zema ir piekļūstamība pasākumiem un pakalpojumiem cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem.

Izpratne par piekļūstamības specifiku

- Anketā iekļautie jautājumi un to savstarpēja statistiskā analīze ļauj netieši vērtēt arī kultūras sektora pārstāvju izpratni par infrastruktūras un pasākumu piekļūstamību un mērķgrupu vajadzībām. Analizējot, kādi risinājumi ir ieviesti organizācijās un iestādēs, kuras telpu piekļūstamību ir vērtējušas pozitīvi, redzams, ka tikai pavisam neliela daļa ir ieviesuši kādus konkrētus risinājumus. Tādējādi sniegtie pozitīvie pašnovērtējumi par telpu piekļūstamību, visdrīzāk, nav pilnībā objektīvi.
- Piemēram, organizācijas un iestādes, kas pozitīvi vērtējušas savu telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem, tikai 40% gadījumu norāda, ka telpās ir iespējas iekļūt patstāvīgi bez citu personu palīdzības, tikai 20% ēku ir zvans vai domofons saziņai ar personālu (lai gan kopumā 86% norāda, ka ir iespēja saņemt personāla palīdzību), tikai 34% gadījumu pie ēkas ir izveidotas speciāli aprīkotas autostāvvietas. Tai pašā laikā 70% gadījumu respondenti apgalvo, ka ir iespējas patstāvīgi pārvietoties ēkas iekšpusē pa stāviem, iekļūstot telpās, bet 65%, ka ir pieejamas pielāgotas tualetes.
- Izteiktāka nesakrītība starp kopējo piekļūstamības pašnovērtējumu un ieviestajiem risinājumiem ir pārējo mērķgrupu aspektā. Organizācijas un iestādes, kas pozitīvi vērtējušas telpu piekļūstamību cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, tikai 10% gadījumu norāda, ka telpās ir informatīvas piktogrammas vai apzīmējumi, un tikai 2% gadījumu, ka telpās ir izveidotas indukcijas cilpas. Līdzīgi arī cilvēku ar redzes traucējumiem aspektā. Tikai aptuveni 10% no tiem, kas telpu piekļūstamību kopumā novērtē pozitīvi, ir ieviesuši kādus konkrētus risinājumus.

Tīmekļvietnes piekļūstamība

- Tām organizācijām un iestādēm, kurām ir tīmekļvietne, kur tiek sniegta informācija apmeklētājiem, klientiem par pasākumiem un pakalpojumiem (kopumā 82% no visiem respondentiem), aptaujā tika lūgts novērtēt, cik piekļūstama ir šī tīmekļvietne dažādos aspektos. Dati liecina, ka ne vairāk kā katrā piektajā kultūras sektora tīmekļvietnē ir ieviesti kādi piekļūstamības risinājumi.
- 22% norādījuši, ka mājas lapa ir piemērota cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, 18% apgalvo, ka saturā un dizainā ir ņemtas vērā tīmekļvietņu piekļūstamības vadlīnijas, 18% arī apgalvo, ka mājas lapā ir iekļauta viegli saprotama informācija par ēkas un telpu piekļūstamību. Tikai 10% organizāciju savās mājas lapās par katru pasākumu norāda informāciju par tā piekļūstamību cilvēkiem ar FT. Tikai 8% tīmekļvietņu ir pielāgotas cilvēkiem ar redzes traucējumiem.

Šķēršļi piekļūstamības pilnveidei

- Aptaujā respondenti tika lūgti norādīt būtiskākos šķēršļus, kas organizācijai/ iestādei/ kavē piekļūstamības pilnveidošanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Visbiežāk norādīts uz finansējuma trūkumu – 66% norāda uz finansējuma trūkumu infrastruktūras pielāgošanai,

bet 53% uz finansējuma trūkumu pasākumu pielāgojumiem. Dažādi citi šķēršļi norādīti izteikti retāk.

- Katras trešās organizācijas un iestādes pārstāvji norādījuši, ka ir zināšanu trūkums par cilvēku ar FT vajadzībām. Un 30% norāda, ka trūkst arī cilvēkresursu.
- Jāpiemin, ka 26% norādījuši arī uz mērķgrupas ieinteresētības trūkumu, bet 15% – uz ekspertu un konsultantu trūkumu.
- Jāuzsver, ka tikai 3% norādījuši uz sabiedrības neiecietību un neizpratni. Tomēr jāņem vērā, ka organizācijām ir neliela pieredze ar cilvēku ar FT iesaisti, tādēļ šo vērtējumu nevar viennozīmīgi interpretēt kā sabiedrības izpratnes un iecietības rādītāju.
- Lai gan finansējums kā būtiskākais šķērslis ir vienlīdz aktuāls visās respondentu mērķgrupās, tomēr datu analīze organizāciju profila dalījumā liecina par atsevišķām atšķirībām citu šķēršļu aspektā. Uz cilvēkresursu nepietiekamību biežāk norādījušas valsts iestādes un kapitālsabiedrības, muzeji un arhīvi. Zināšanu trūkumu kā šķērslis izteikti biežāk norādījuši teātri, kā arī muzeji. Mērķgrupu ieinteresētības trūkumu kā šķērslis izteikti biežāk norāda pašvaldību iestādes, kultūras centri un bibliotēkas. Apmācību trūkumu par mērķgrupām izteikti biežāk kā šķērslis norāda muzeji. Vadības intereses un atbalsta trūkumu nedaudz biežāk nekā citi norāda kultūras centru pārstāvji.

Plānotie pasākumu un pakalpojumu piekļūstamības uzlabojumi

- Vaicāti, vai tuvākajā laikā ir plānojuši veikt kādus konkrētus pasākumu/ pakalpojumu piekļūstamības uzlabojumus cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, tikai 20% norādījuši, ka šādi plāni ir. Konkrēti plāni biežāk ir valsts iestādēm, muzejiem un teātriem, Rīgā un citās valstspilsētās strādājošajiem. Bet izteikti retāk konkrēti plāni uzlabojumiem ir pašvaldību iestādēm, bibliotēkām un kultūras centriem.
- Datu analīze liecina, ka pastāv korelācija starp jau šobrīd ieviestajiem risinājumiem un uzlabojumu plāniem – jo vairāk jau šobrīd ieviestu risinājumu, jo lielāka iespējamība, ka konkrētā organizācija vai iestāde plāno vēl papildu uzlabojumus. Tas, savukārt nozīmē, ka tās organizācijas un iestādes, kas jau šobrīd ir salīdzinoši piekļūstamākas, tādas kļūs vēl vairāk. Savukārt, tās, kas nav piekļūstamas vai ir minimāli piekļūstamas, tuvākajā laikā arī neplāno nekādus uzlabojumus.
- Visbiežāk tiek plānoti dažādi infrastruktūras uzlabojumi, kā arī informācijas un mārketinga materiālu pilnveidošana. Ļoti reti norādīts uz personāla apmācību plāniem. Un salīdzinoši reti tiek norādīti arī dažādi iespējami pilnveidojumi pakalpojumu un pasākumu piekļūstamībai.

KULTŪRAS NOZARES EKSPERTU INTERVIJU DATI UN LABĀS PRAKSES PIEMĒRU IZPĒTE

Lai padziļināti pētītu un noskaidrotu kultūras pakalpojumu un pasākumu piekļūstamības risinājumus un kultūras pakalpojumu sniedzēju izpratni par risinājumiem, to nepieciešamību un aktuālo problemātiku, pētījuma laikā tika veiktas 11 padziļinātas, daļēji strukturētas intervijas ar 15 kultūras nozares profesionāļiem. Pētījumā pārstāvētas organizācijas – Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB), biedrība “Sajūtu teātris”, Rakstniecības un mūzikas muzejs (RMM), Latvijas Nacionālais teātris (LNT), koncertzāle “Lielais dzintars”, Latvijas Leļļu teātris (LLT), Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs (LLMC), Latvijas Nacionālais mākslas muzejs (LNMM), Rīgas cirks, Latvijas Televīzija (LTV) un Rīgas Starptautiskais kino festivāls (RIGA IFF), kā arī individuāls režisors, kas piedalījies piekļūstamu pasākumu veidošanā. Intervijas veiktas 2023. gada decembrī – 2024. gada janvārī. Informanti izvēlēti, lai veidotu pēc iespējas plašāku un daudzveidīgāku pārklājumu starp kultūras nozarēm, kā arī izvēlēti kā piemēri, kas vai nu realizējuši projektus VKKF mērķprogrammā “KultūrELPA”, nozarē piefiksēti kā pozitīvie piemēri piekļūstamības risinājumu ieviešanā, vai arī izskanējuši kā veiksmīgi piemēri FGD laikā.

Nodaļā raksturota (1) organizāciju izpratne par mērķgrupu vajadzībām, (2) šo organizāciju ieviestie piekļūstamības risinājumi, (3) raksturoti šo organizāciju risinājumi informācijas piekļūstamības nodrošināšanā, un noslēgumā – (4) skaidrots intervēto kultūras organizāciju viedoklis par aktivitātēm piekļūstamības risinājumu kultūras organizācijās uzlabošanai.

Izpratne par mērķgrupu vajadzībām

Tā kā intervijām izvēlētas organizācijas uzskatāmas par nozares pozitīvajiem piemēriem, lielākā daļa informantu uzrādīja augstu izpratnes līmeni par ieļaujošas kultūras jautājumiem, novērtējot šī jautājuma aktualitāti sabiedrībā un akūto nepieciešamību uzlabot piekļūstamības risinājumus gan savās organizācijās, gan kultūras nozares organizācijās Latvijā kopumā.

Iemesli, kā informantu pārstāvētās kultūras organizācijas ir nonākušas līdz idejai par piekļūstamības uzlabošanu, pamatā meklējami darbinieku individuālajā motivācijā, kas iegūta vai nu pēc personiskas saskarsmes ar mērķgrupas pārstāvjiem, vai pēc gūtās iedvesmas kādās apmācībās, vai pēc darba starptautiskā vidē, kur par piekļūstamības risinājumiem neviens vairs nediskutē, jo tā ir ikdienišķa prakse. Kopumā gan sabiedrībā, gan kultūras organizācijās joprojām nākas saskarties ar dažādiem stereotipiem – piemēram, cilvēki ar FT nemaz nenāk uz kultūras pasākumiem; konkrētā apdzīvotā vietā šādi cilvēki nedzīvo u.tml., tādēļ vairāki no informantiem atzīst, ka par piekļūstamības risinājumu ieviešanu vieglāk būtu domāt tad, ja būtu rīkojums vai norādījums no jomas pārraugošajām institūcijām līdz ar attiecīga finansējuma piešķiršanu un kontroli par šo risinājumu ieviešanu.

Stratēģiski risinājumi

Vairākas no intervētajām organizācijām pašas ir ieviesušas savu iekšējo politiku, izstrādājušas darbības stratēģiju vai ir ceļā uz to, lai piekļūstamības risinājumus izvirzītu kā vienu no prioritātēm, tomēr, kamēr šādi risinājumi valsts vai pašvaldības līmenī nav norādīti kā obligāti, nereti nākas saskarties ar vadības vai kolēģu neizpratni.

Un tad mēs runājām, runājām, un iekšējā pretestība ir ļoti liela, it īpaši, ja mēs runājam par vizuālajām lietām. (..) Mēģinām preventīvi runāt, par to, lai plāno, zinot, ka būs zīmju valodas tulks, (..) bet pretestība ir ārkārtīgi liela. Tāpēc mums šis dokuments ir vajadzīgs gan ārēji, gan iekšēji.

Pārliecināt arī citus kolēģus... runājot par autostāvvietām, it kā tā liekas tāda ļoti niecīga uzvara, bet tomēr tas ieguldītais darbs bija tik liels.. (..) “Nu, nav jau mums to apmeklētāju ar kustību traucējumiem tik daudz”, un “ko tur var ņemties”, “vai tad tā ir vienīgā problēma, kas mums jārisina.”...

Ja vadības atbalsts ir izšķirošs, lai ieplānotu finansējumu, tad citu kolēģu un vai projektā iesaistītā personāla izpratne ir būtiska, lai praksē ieviestu piekļūstamības risinājumus. Jo bieži šie risinājumi ir jāizplāno jau projekta izstrādes laikā. Piemēram, jāpārliecina izstāžu mākslinieki un kuratori, kas primāri domā par savām mākslinieciskajām iecerēm, nevis par piekļūstamības veicināšanu apmeklētājiem.

Mēs ar mediatoriem nākam izstādes uzbūves laikā, kad vēl darbi nav uzlikti, un mēs saprotam no skatītāja pozīcijas, no lietotāja pozīcijas, kā mums tā izstāde ir jābūvē – vai ir vajadzīgi kaut kādi specifiski apgaismoti gaiteni, vai kas cits. (..) Mēs ar savu projektu ejam pamestās Rīgas ēkās, kas ir nepielāgotas, nepieejamas un ir bijušas visdažādākās situācijas.

Tad ir jautājums, cik ātri mūsu nodaļa nonāk kontaktā ar izstādes komandu, jo tā var nebūt muzeja komanda. Nu, ar katru izstādi mēs arvien vairāk zinām lietas, kas ir jāpiefiksē vai jāpaspēj pateikt, lai šis dialogs izdotos. (..) Izstādes ir ļoti dažādas un mākslinieki ļoti dažādi. (..) Ļoti sensitīvs jautājums brīžiem – kas ir prioritāte: mākslas darbs vai apmeklētājs, kurš ir dažāds.

Vienlaikus informanti uzsver – pat, ja organizācijas stratēģijā piekļūstamība personām ar FT tiek izvirzīta kā viena no prioritātēm, tas tik un tā ir lēns un pakāpenisks process, jo attieksmes maiņa notiek lēni, daļa no risinājumiem, ko plānots ieviest, prasa papildu finanšu un cilvēkresursus.

To, ka piekļūstamība ir prioritāte, domāju, ka visa komanda redz un jūt, vienkārši jautājums ir par prioritāšu grupām, jo mēs nevaram visu atvērt uzreiz visiem.

Mums pieejamība ir jāieliek ikvienā budžetā kā horizontāla līnija, kaut vai pa kripatiņai. Ir ārējie konsultanti jāsauc uz katru izstādi un jāprasa viņu viedoklis... (..) Lai tas būtu arvien pašsaprotamāk.

Informanti arī norāda, ka jāstrādā pacietīgi un sistemātiski: nepietiek ar vienu kampaņveida iestudējumu mērķgrupai vai vienu filmu ar audioaprakstu, vai vienu izstādi ar audioaprakstu un ar taktiliem risinājumiem – šādiem risinājumiem ir jābūt regulāriem, lai pie tiem pierastu ne tikai organizācijas darbinieki, bet arī auditorija. Vairāki informanti, apzinoties finanšu un cilvēkresursu trūkumu, uzsver, ka izvēlējušies pakāpenisku stratēģiju – pamazām ieviešot dažādus uzlabojumus vai risinājumus vienai konkrētai mērķgrupai, izvēloties vienu konkrētu mērķgrupu, ar ko padziļināti strādāt kāda projekta ietvaros, apņēmoties katru gadu iestudēt vienu izrādi konkrētai mērķgrupai.

Zināšanu papildināšana

Vairāki no informantiem intervijās uzsver, ka straujāku izpratnes maiņu un iekļaujošas attieksmes veidošanu uzlabo tas, ja **organizācijā strādā darbinieks ar FT**.

Mūsu mediatoru programmā jau no sākta gala bija meitene ar redzes traucējumiem, diezgan smagiem. (..) Viņa man teica priekšā, kā viņai nepieciešams pielāgot tekstus, materiālus, ko viņa saņem. (..). Vēlāk arī pievienojās mediatoru programmai mana kolēģe Lība Bērziņa, kas ir ratiņkrēslā.

Mēs arī esam domājuši par to, (..) ka, piemēram, cilvēks, kas varētu strādāt info telpā, varētu būt cilvēks ar kustību traucējumiem, jo tur tā pieejamība ir. (..) Mums jādomā par to, kā varam integrēt šos cilvēkus ne tikai kā skatītājus, bet arī darba vietā.

Kopumā teju visu intervēto organizāciju pārstāvji ļoti labi apzinās nepieciešamību organizēt **personāla apmācības** par piekļūstamības jautājumiem, izstrādāt iekšējos standartus vai vadlīnijas klientu apkalpošanā (piemēram, LNB tādas jau ir tapušas un tiek papildinātas). LNB, LLMC, LNMM,

RIGA IFF darbinieki un brīvprātīgie regulāri piedalās šādās mācībās, bet uzsver, ka vēlētos vēl padziļinātākas un specifiskākas apmācības par konkrētām mērķgrupām. Vairāku organizāciju pārstāvji novērtē ar VKKF mērķprogrammas “KultūrELPA” atbalstu rīkotās apmācības ar pieejamības ekspertiem no dažādu mērķgrupu pārstāvošām NVO, kā arī Latvijas Jaunā teātra institūta (LJTI) rīkotās apmācības. Būtiski, ja ir vismaz **viens patstāvīgs darbinieks**, kas šīs zināšanas var nodot tālāk pārējiem darbiniekiem, arī tādēļ, ka ir liela darbinieku mainība klientu apkalpošanas jomā (vai arī projektiem tiek piesaistīti brīvprātīgie darbinieki). LNMM un LNB izcēla arī to, ka regulāri kopā ar darbiniekiem tiek **pārrunātas un risinātas situācijas**, kas radījušas sarežģījumus, turklāt to var uzskatīt kā daļu no izpratnes veicināšanas procesa.

Kā neiztrūkstošu daļu darbinieku izpratnes veicināšanā un piekļūstamības risinājumu uzlabošanā informanti uzsver **sadarbību ar mērķgrupām** vai to pārstāvošajām NVO (t.sk. ar pieejamības/piekļūstamības ekspertiem). Gan iegūstot atgriezenisko saiti no mērķgrupu pārstāvjiem, kas paši apmeklē kultūras iestādes, gan īpaši aicinot NVO pārstāvjus testēt piedāvātos risinājumus, ir iespējams uzlabot organizāciju produktu un pakalpojumu piekļūstamību un organizāciju darbinieku zināšanas un prasmes. Jo regulārāk darbiniekiem sanāk saskarties ar konkrēto mērķgrupu pārstāvjiem, jo vieglāka ir komunikācija un mazāk stresa klientu ar FT apkalpošanā.

Un tiklīdz tu pamaini pieejamības izpratni katrā darbiniekā, ieliec to failu, tā viss arī izmainās. Man liekas, tas izmainās uz mūžu. Ja tev nav tuvumā cilvēks ar traucējumiem, tad tā empātija vispār nerodas.

Vēl viens svarīgs izpratnes veidošanas rīks ir kultūras organizāciju **savstarpējā dalīšanās pieredzē un zināšanās**. Tās organizācijas, kas aktīvāk rūpējas par piekļūstamības risinājumu ieviešanu, nozarē kalpo kā labie piemēri, kam nereti jautā pēc padoma, aicina dalīties pieredzē.

Viņiem [muzejiem] ir pirmā atbilde – nē. Un tad tu pasaki, cik īstenībā vienkārši ir šie risinājumi, ka viņiem nevajag neko būvēt, nekādos budžetos nekas nav jāliek. Tas ir tikai par attieksmes maiņu.

Izpratnes veidošana sabiedrībai

Vairāki informanti uzsvēra arī nepieciešamību paplašināt sabiedrībai izpratni par cilvēkiem ar FT. Piemēram, RMM piedalījās sarunu festivāla “LAMPA” programmā “miniLAMPA”, lai sadarbībā ar Rīgas Strazdumuižas vidusskolas audzēkņiem piedāvātu bērniem aktivitātes, kas palīdzēja iepazīt cilvēka ar redzes traucējumiem pasaules uztveri.

Interese bija ļoti, ļoti liela. (..) Viņi vismaz uzzina, ka ir arī neredzīgi cilvēki vai tie, kas slikti redz. (..) Tu uzliec brilles, un tad tu saproti, kā tie cilvēki redz.

LNB stāsta par ieceri veidot sadarbību ar nedzirdīgo kopienu, lai veidotu pasākumus vidusskolēniem par rakstu, zīmju valodu un žestiem, lai jaunieši labāk izprastu savus līdzgaitniekus, kuriem ir dzirdes problēmas. RMM – par sapni, lai līdzcilvēki iemācītos pamatfrāzes zīmju valodā, lai varētu vieglāk sazināties ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem.

Piekļūstamības risinājumi kultūras pakalpojumiem un pasākumiem

Domājot par piekļūstamības risinājumiem konkrētiem kultūras pasākumiem vai organizācijām, informanti uzsver **kopēju problemātiku, kas ir nesaistīta ar kultūru**, bet gan ārējiem faktoriem, piemēram, transporta nepieejamību, netīrītām ielām ziemā, tāpat arī par dažādiem sociāliem un ekonomiskiem faktoriem, kas ierobežo mērķgrupu iespējas saņemt informāciju par kultūras pasākumiem vai bez atbalsta izklūst no mājās.

Intervijās cilvēki ar kustību traucējumiem tiek minēta kā mērķgrupa, ar kuru visbiežāk asociējas piekļūstamības uzlabojumu ieviešana – ja par audioaprakstiem dzirdējuši vai praktiski ieviesuši tikai

daži informanti, tad piekļūstamības risinājumi cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir ieviesti katrā no intervētajām organizācijām. Cilvēkiem ar redzes traucējumiem ieviesto risinājumu skaits ir salīdzinoši mazāks, savukārt cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem kā biežākie risinājumi tiek izmantoti subtitri vai zīmju valodas tulkojums – abi risinājumi prasa papildu finanšu līdzekļus. Attiecībā uz cilvēkiem ar GRT biežāk pieminētais risinājums ir vieglās valodas lietošana.

Informanti norāda, ka **daudzi risinājumi palīdz arī citu mērķgrupu veiksmīgākai iesaistei** kultūras aktivitātēs – seniori vai bērni ir biežāk minētās mērķgrupas, kam palīdz tie paši risinājumi, kas cilvēkiem ar FT, un otrādi. LNMM un LNB kā īpašu mērķgrupu, kam velta uzmanību, izceļ senioru auditoriju. Tā kā senioru auditorijas vajadzības mēdz būt kompleksas un var būt vienlaikus saistītas gan ar redzes, gan dzirdes, gan kustību, gan uztveres traucējumiem, abās šajās organizācijās ir speciālas nodarbības, pasākumi un ekskursijas, kas paredzētas tieši šai auditorijai – piemēram, LNMM Senioru rīti muzejā, kas ir ērtā laikā un formātā, kas paredz sēdvietas vai minimālu pārvietošanos (kurā arī var izmantot pārvietojamos krēslus), var izmantot skaņas pastiprinošas ierīces u.tml. Savukārt LNB pievērš uzmanību darbinieku apmācībai tieši senioru apkalpošanā:

Tā, lai viņi netraucētu arī citiem lasītājiem. Mēs viņus cenšamies apkalpot individuālās kabīnēs – lai ir atsevišķs dators un tad ilgāku laiku pie viņa pavadīt, jo viņiem vajag vairāk laika, lai pastāstītu, kaut ko parādītu.

RIGA IFF pārstāves dalījās pieredzē ar Latvijā pagaidām salīdzinoši maz izmantotu risinājumu darbā ar bērnu auditoriju – relaksētajiem seansiem. Šajos seansos ir pieklusināta skaņa, nedaudz ieslēgta patīkama gaisma, lai vieglāk orientēties telpā, kā arī lielāks skaits atbalsta personāla, kas palīdz un asistē, ja kādam ir nepieciešama palīdzība. Šobrīd šie seansi paredzēti mazākajiem skatītājiem, tomēr informantes atzīst, ka ieguvēji ir pilnīgi visi, un šāda veida seansu auditoriju potenciāli varētu paplašināt, jo atsauksmes ir ļoti pozitīvas.

Ēku un telpu piekļūstamība

Ēkas piekļūstamības jautājumi visbiežāk skatīti tieši attiecībā uz cilvēkiem ar kustību traucējumiem, raksturojot iespējas patstāvīgi vai ar asistenta palīdzību iekļūt ēkā un pārvietoties ēkas iekšējās. Vides pieejamības prasības un universālā dizaina principi tiek īstenoti no jauna būvētās vai rekonstruētās publiskās ēkās, tostarp nosakot nepieciešamību veicināt vides un informācijas piekļūstamības personām ar FT ēkās, kas celtas vai rekonstruētas par ES programmu līdzekļiem. Piemēram, koncertzāle “Lielais Dzintars” ir salīdzinoši jauna ēka (2015. gads), kas ir no ES līdzekļiem finansēts projekts, – tajā ir iestrādāti dažādi piekļūstamības risinājumi (lifti, ieejas, Braila raksts, akustiskās cilpas u.tml.), kas nodrošina piekļūstamību vairākām mērķgrupām, tomēr koncertzāles pārstāvis atzīst, ka sakārtoti piekļūstamības jautājumi vēl nenozīmē **regulāru darbu ar šīm mērķgrupām** – konkrētu produktu veidošanu un ciešu sadarbību ar mērķgrupām šo produktu popularizēšanā – šeit organizācijai vēl daudz iespēju paplašināt savu darbību. Tāpat šī pētījuma ietvaros veiktajās intervijās un publiskajā telpā ir izskanējuši **piemēri par nepiemērota slīpuma uzbrauktuvēm, nestrādājošiem liftiem, smagām durvīm**, kuras nav iespējams atvērt, vai kultūras organizāciju personāla nezināšanu, kļūdaini norādot, ka ēka ir piekļūstama, lai gan apmeklētājs ar kustību traucējumiem nevar patstāvīgi iekļūt ēkā. Kā veiksmes atslēga problēmu risināšanā tiek minētas **konsultācijas ar mērķgrupu, testēšana, atgriezeniskās saites uzklauššana**, risinājumu mainīšana un uzlabošana. Kā lielākie izaicinājumi – kultūras organizāciju vēsturiskās ēkas, kurās ir būtiski ierobežojumi piekļūstamības risinājumu ieviešanai. Tiek minēti arī piemēri, kad rekonstrukcijas procesā nav bijusi pietiekama komunikācija starp arhitektu, būvnieku, Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldi un mērķgrupu – ieviestie risinājumi formāli atbilst minimālajām būvnormatīvu prasībām, bet praksē tie nav izmantojami.

LNB ir izstrādājuši **iekšējās vadlīnijas** darbiniekiem, kas paredz protokolu, kā katras nodaļas darbiniekiem jāveido sadarbība ar personām ar FT. Cilvēkiem ar kustību traucējumiem tiek piedāvāta asistējoša palīdzība.

Pie ieejas ir speciālas durvis, lai cilvēkiem ar kustību traucējumiem nav jāiet caur virpuļdurvīm. Tur ir arī plāksnīte, ka viņam ir jāpiezvana un tad viņš tiks sagaidīts, iznāks apsardzes darbinieks vai kāds no klientu centra. (...) Darbiniekam ir instrukcija, ka viņam ir apmeklētājs jāpavada, ja nepieciešams, un kā jāuzdod jautājumi, jāpalīdz [tiklīdz] lasītavai. Lasītavas darbiniekiem, savukārt, ir jāpavada lejā šis cilvēks. Pašā bibliotēkā varbūt nav pietiekami daudz informācijas, mums nav informatīvas norādes, bet ir rakstiski norādījumi, kā būtu jāstrādā.

Informanti piemin arī nepieciešamību nodrošināt **auto stāvvietu** tuvu ēkas vai pasākuma ieejai, bieži vien par to ir īpaši jārunājas:

Vairākkārtīgi direkcijā runājām, ka ir jāuzlabo stāvvietas jautājums, un ir arī noteikumi, cik tālu jāatrodas stāvvietai no ēkas ārdurvīm. (...) Nereti cilvēki (...) interesējās pirms pasākuma, kā ar automašīnas novietošanu, un saprata, ka stāvvietā ir pārāk tālu.

Pasākumu organizatoriem, kuriem nav savas patstāvīgas ēkas, bet ir jāsadarbojas ar dažādiem īpašniekiem, piekļūstamības risinājumi ir jāmeklē katru reizi no jauna. Tomēr intervijās uzklautājām arī pozitīvus pieredzes stāstus par iespēju sadarbībā ar ēkas īpašniekiem veikt uzlabojumus. Piemēram, RIGA IFF pārstāves dalījās pieredzē par to, kā festivāla norises vietās – kinoteātros – izdevās sakārtot vairākus piekļūstamības jautājumus: atļauju ienākt kopā ar suni-pavadoni, sakārtot ratiņkrēslu pārvietošanās trajektoriju, iekārtot stāvvietas cilvēkiem ar invaliditāti, no jauna nobruģēt pandusu. Līdzīgi arī LLMC dalījās pieredzē par sadarbību ar muzejiem – gatavojoties festivāla norisei, kopā ar piekļūstamības ekspertiem testēja vides piekļūstamību un rosināja ieviest nelielus uzlabojumus. Vides piekļūstamības risinājumus LLMC meklē katrā jaunā pasākuma vietā, uzsverot, ka drošākais risinājums cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir **pandusa izbūve**:

Par kustību traucējumiem mūsu galvenais konsultants ir Lība Bērziņa. (...) Katrai situācijai mums ir ierosinājumi, kā mēs varētu to telpu pielāgot. (...) Ja ir nauda, vienmēr cenšamies būvēt rampas, nodrošinot lēzenumu, tas ir visdrošākais... Mums ir jāpatur prātā cilvēka brīvība, ka viņš tomēr negrib, lai viņam visu laiku ir jāprasa kādam palīdzība.

Papildus LLMC ir iegādājies **mobilo pacēlāju** – tas ir piekļūstamības risinājums cilvēkiem ratiņkrēslos, lai pārvietotos ēkās, kas ir daļēji piekļūstamas vai vēsturiskas. Šāda pacēlāja izmantošanai gan ir savi ierobežojumi, un cilvēks ratiņkrēslā to nevar izmantot patstāvīgi.

Vienlīdz svarīga ir arī iespēja **orientēties ēkas iekšpusē**, kas ir nozīmīgi dažādām mērķgrupām, piekļūt pasākuma norises vietai, labieriecībām, kafejnīcai u.tml. iekštelpām.

Cilvēkiem ratiņkrēslos ne vienmēr ir iespēja nokļūt visās pasākumu norises telpās (zālēs) vai arī izvēlēties vietu, kur sēdēt, tas ir saistīts arī ar ugunsdrošības noteikumiem vai būvniecības/rekonstrukcijas laikā paredzēto zāles iekārtojumu. Koncertzāles "Lielais Dzintars" pārstāvis atzīst, ka kopumā ēkā ir nodrošināta piekļūstamība cilvēkiem ratiņkrēslos, tomēr sēdvietas paredzētas tikai vienā konkrētā vietā – 1. rindā sānos. Pašreizējie novērojumi rāda, ka pieprasījums no mērķauditorijas ir samazinājies, un arvien mazāk koncertos sanāk ieraudzīt cilvēkus ratiņkrēslos. Tas sasauca ar FGD cilvēkiem ar kustību traucējumiem izskanējušajiem viedokļiem par to, ka būtiska ir šo **vietu izvēle** vai vismaz kopumā ērta vieta ratiņkrēslam. Iespējams, auditorijas attieksme un apmeklējums mainās, saprotot, ka simfoniskās mūzikas koncertus pieredzēt no ierādītajām vietām nav tik baudāmi. Līdzīgi arī citu organizāciju pārstāvji ir minējuši, ka cilvēkam ratiņkrēslā ir pieejama tikai viena konkrēta vieta zālē vai atsevišķās zālēs nemaz nav pieejama ugunsdrošības noteikumu dēļ.

Vairāku organizāciju pārstāvji piemin, ka labprāt redzētu cilvēkus ar kustību traucējumiem ne tikai kā auditoriju, bet arī kā darbiniekus un projektu dalībniekus (māksliniekus, izpildītājus). Tomēr, ja ēku pašreizējie risinājumi ļauj vides piekļūstamību nodrošināt auditorijas daļā, tas nav iespējams ne administrācijas telpās, ne 2. stāvā, ne arī var piekļūt skatuvei, aizskatuvei, grimētavām.

Izstāžu piekļūstamības nodrošināšanai cilvēkiem ratiņkrēslos ir nepieciešams pielāgot arī **vitrīnu augstumu** – par šādu risinājumu pieredzē dalījās RMM pārstāve. Šāda veida risinājums parasti neprasa būtiskus ieguldījumus. Minētajā gadījumā iniciatīva nāca no darbinieces, bet līdzīgu rezultātu varētu sasniegt arī tad, ja izstādes veidošanas laikā notiktu konsultācijas ar mērķgrupām un testēšana.

Informanti daļās pieredzē arī par **pasākumu telpu piemērošanu cilvēkiem ar redzes traucējumiem**. Piemēram, LNB ierīkots speciāli marķēts ceļš personām ar redzes traucējumiem, kas palīdz orientēties gan ikdienā, gan ekskursiju laikā. Savukārt LLMC daļās pieredzē, ka katrā izstādē pievērš uzmanību gan izstādes tekstiem, gan izstādes arhitektūrai:

...cik lielus aprakstus mēs liekam, cik apgaismotas ir atsevišķas vietas. Mākslas izstādes ir diezgan tumšas, jo fokuss ir uz mākslas darbiem. Bet sekojam, lai ir izgaismotas arī ejas, lai ir pietiekami platas ejas, lai ir brīdinājuma lentes. Tas ir vairāk no tādas producēšanas un izstādes uzbūves viedokļa.

Svarīgākais, kas uzrāda organizāciju darbinieku izpratni par mērķgrupu vajadzībām, ir regulāra risinājumu pārvērtēšana un mēģinājumi veikt uzlabojumus. Informanti uzsver, ka pateicoties atgriezeniskajai saitei no mērķgrupas un darbinieku uzstājībai, ir iespējams atrast piemērotākos risinājumus.

Tehniski palīg līdzekļi un risinājumi

Kultūras pakalpojumus un pasākumus iespējams nodrošināt dažādām cilvēku ar FT grupām, izmantojot dažādus tehniskus risinājumus. Raksturosim intervētajās organizācijās izmantotos risinājumus.

Pasākumu piekļūstamības nodrošināšanai vairākās intervētajās organizācijās uz vietas ir pieejami **ratiņkrēsli vai viegli pārvietojamie krēsli** – šāda veida risinājumus savā darbā izmanto gan LLMC, gan LNMM, gan LNB, un šie risinājumi kalpo kā atbalsts gan cilvēkiem ar kustību traucējumiem, gan senioriem, gan jebkurai citai, kam nepieciešams samazināt pasākuma/ iestādes apmeklējuma kustību intensitāti un atvilkt elpu.

To mēs vienmēr arī sakām mūsu sadarbības partneriem. Ja izstāde ir kādā muzejā, jā, šiem krēsliem būtu jābūt katrā stāvā. Mēs esam arī iegādājušies tādus krēsliņus, kurus var paņemt izstādē līdzī (.). Mums ir arī ratiņkrēsli.

Mēs pašā sākumā iegādājāmies arī vairākus, dažādu izmēru ratiņkrēsļus, lai der, sākot no maziem bērniem līdz pieaugušajiem. Ir iespēja garderobē paņemt ratiņkrēsli; tas ir bezmaksas pakalpojums. Un jā, ja mums ir ārvalstu tūristu grupas, tad viņi ļoti labprāt tos izmanto – ne vienmēr pat ar kustību traucējumiem, bet seniori, kuriem varbūt ir grūtāk pārvietoties. Latvijas publika ir tādi kautrīgāka un nedrošāka.

LNB saviem lasītājiem ar redzes traucējumiem sniedz daudzveidīgu atbalstu krājuma materiālu izmantošanai, nodrošinot gan **palielināmās lupas, gan datorus**, kas aprīkoti ar speciālu lasīšanas programmu.

Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (t.sk. senioriem) biežāk sastopamais risinājums ir **titri**, kas ļauj uztvert teātra izrādes vai televīzijas pārraides. Latvijas Teātru darbinieku savienības iniciatīvas rezultātā ir izveidota **mobīlā lietotne** "Teātru titri". Latvijas Nacionālā opera, savukārt, piedāvā lietotni "Opera titri", kas ļauj lasīt izrāžu tulkojumu titrus mobīlajā tālrunī izrādes reālajā laikā. Vairākos Latvijas teātros ir arī iespēja rādīt izrāžu titrus virs skatuves, titru ekrānā. Tomēr visos gadījumos ir

nepieciešami papildu resursi – gan lai sagatavotu titrus, gan lai titrus pārraidītu izrādes laikā. Papildu laiku prasītu aprakstošo titru sagatavošana (tādi titri ne tikai atspoguļo runāto tekstu, bet sniedz arī citu papildinformāciju par trokšņiem). Titru izmantošana Latvijas teātros nav regulāra prakse gan minēto izmaksu dēļ, gan estētisku apsvērumu dēļ (kā iemesli tiek minēta neiederēšanās mākslinieciskajā koncepcijā, kā arī tas, ka titri traucē daļai no apmeklētājiem), gan tehnisku iemeslu dēļ (titrus nevar ērti redzēt no visām skatītāju vietām, mazajās zālēs ir grūti uzstādīt ekrānu). Turklāt biežāk tie tiek izmantoti, lai izrādes saturu palīdzētu saprast tūristiem vai ārzemju ekspertiem, nodrošinot tulkojumu angļu valodā, ne tik daudz cilvēkiem ar dažāda spektra dzirdes traucējumiem.

Cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem pasākumu piekļūstamības nodrošināšanai ir arī iespējami citi tehniski risinājumi – piemēram, ārvalstu koncertorganizācijas izmanto **vibrējošus krēslus vai vestes**. Biežāk sastopams risinājums, arī Latvijā – **indukcijas cilpas**, kas pastiprina skaņu cilvēkiem ar dzirdes aparātiem. Intervētajās organizācijās tiek minēts, ka šie risinājumi prasa gan nozīmīgus finansiālus ieguldījumus, gan personāla apmācību un izpratni. Rīgas cirka pārstāve min, ka ir iegādāta sistēma, lai varētu nodrošināt indukcijas cilpas darbību pasākumu norises vietā, kā arī lokālās indukcijas cilpas vairākās telpās (garderobe, informācijas punkts).

Digitālo tehnoloģiju un tiešsaistes rīku izmantojums arī var atbalstīt organizāciju centienus nodrošināt piekļūstamību. Latvijas Televīzijas pārstāve uzsver, ka LTV daudz ko no tehniskajiem darbiem šobrīd dara manuāli, tāpēc liek lielas cerības digitālo tehnoloģiju risinājumiem, kas palīdzētu piekļūstamības risinājumus ieviest “*vairāk, ātrāk, ietaupītu manuālo darbu, jo pie esošā tehnoloģiskā un cilvēku nodrošinājuma mūsu kapacitāte ir sasniegusi maksimumu*”. Savukārt RIGA IFF pārstāves filmu nozarē īpaši izceļ straumēšanas platformu nozīmi, kas palīdz lielākai sabiedrības daļai nodrošināt piekļūstamību audiovizuālajam saturam. Tiek uzsvērtā arī LTV loma titru, tai skaitā aprakstošo titru nodrošināšanā.

LTV ir ieguvusi nozīmīgu pieredzi satura piekļūstamības nodrošināšanā cilvēkiem ar dažādiem FT (ar redzes, dzirdes un garīga rakstura traucējumiem). LTV darbs tiek balstīts gan Satura adaptācijas nodaļas darbinieku pieredzē un stratēģiskā redzējumā, gan starptautiskos un nacionālos normatīvos aktos, gan Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes izstrādātajās “Vadlīnijās Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma piemērošanā satura pieejamības veicināšanai elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmās un pakalpojumos”⁴⁶, kas nosaka nepieciešamību visiem elektroniskais plašsaziņas līdzekļiem izstrādāt rīcības plānu un reizi gadā atskatīties par īstenoto.

LTV minētās aktivitātes iekļauj dažādus risinājumus cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (zīmju valodas tulkojums pārraidēm, subtitri u.c.). Platformās *Replay.lv* un *LSM.lv* ir papildu risinājumi cilvēkiem ar redzes traucējumiem, kā arī materiāli vieglajā valodā cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. LTV ir sagatavojusi dokumentālo filmu par Eduardu Pāvulu vieglajā valodā.

Specifiski risinājumi pasākumu un pakalpojumu piekļūstamībai

Izvēlēto organizāciju pārstāvji dalījās pieredzē par dažādiem risinājumiem, kas ir speciāli veidoti vienai vai vairākām mērķgrupām ar dažādiem FT.

Audioapraksti – cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Latvijā līdz šim tapuši audioapraksti divām filmām, no kuriem vienīgais profesionāli veidotais ir Lindas Oltes spēlfilmā “Māsas” (2022). Tas tapa, pateicoties RIGA IFF iniciatīvai un finansiālajam atbalstam. Kā atzīst RIGA IFF pārstāves, diemžēl šī audioapraksta izmantošanai ir dažādi tehniski un tehnoloģiski ierobežojumi filmu izrādīšanas vietās un straumēšanas platformās. Kopumā pārstāves atzīst, ka audioaprakstu veidošanai būtu jābūt filmu veidotāju atbildībai filmas pēcspēlreģistrācijas posmā, un kinofestivālam par šo ilgtermiņā nebūtu jāuzņemas atbildība. Pēc viņu aprēķiniem vienai filmā audioapraksta izveide varētu būt

⁴⁶ <https://www.neplp.lv/lv/vadlinijas>

3000–5000 eiro robežās; tiek rosināts finansiālo atbalstu nodrošināt no Nacionālā kino centra finansējuma, kā arī kopumā audioaprakstu veidošanu filmām plānot valstiskā līmenī, paredzot audioaprakstus vairākām jaunajām filmām gada laikā.

Digitālais gids – kā risinājums dažādām mērķgrupām un pakalpojumiem – tas var tiks izstrādāts, gan lai palīdzētu orientēties telpās, gan kā daļa no kultūras pieredzes (piemēram, izstādē).

Kā pozitīvs piemērs arī mērķgrupu vērtējumā tiek minēts LNB digitālais gids⁴⁷, kas ir izstrādāts trīs versijās: versija, kurā ir audiostāsts, fotogrāfijas un apraksts; audioversija cilvēkiem ar redzes traucējumiem; zīmju valodas tulkojuma versija cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem. LNB pārstāves pamatoti lepojas ar šajā gidā iestrādātajām funkcijām un papildus ieviestajiem risinājumiem:

Pirms pāris gadiem mēs ieviesām digitālo gidu, kas bija paredzēts izmantošanai kopā ar ekskursijām. (...) Tad mēs arī uzlabojām lifta darbību: mums agrāk liftā bija tikai pogas Braila rakstā, tagad tiek atskaņoti stāvi arī audio versijā – cilvēks saprast, kurā stāvā viņš atrodas. Jo mēs domājām par to, lai vājredzīgie cilvēki varētu pārvietoties pa visu bibliotēku, ne tikai doties uz Mezanīna stāvu, kur viņiem ir speciālās kabīnes ar aprīkojumu. (...) Digitālajā gidā ir iespēja izvēlēties, vai nu cilvēkam bez kādiem traucējumiem parastu ekskursiju, vai arī vājredzīgam un neredzīgam cilvēkam ar iespēju noklausīties vai palielināt tekstu, un izstaigāt bibliotēku pa taktilo ceļu, un trešā iespēja ir nedzirdīgiem cilvēkiem tekstu redzēt zīmju valodā.

Lai arī muzejos audiogidi ir salīdzinoši biežs risinājums, kas papildina izstāžu pieredzi, tomēr audiogidi visbiežāk nav papildināti ar speciālu aprakstošu stāstījumu, kas vairāk būtu piemērots cilvēkiem ar redzes traucējumiem. LNMM cilvēkiem ar redzes traucējumiem piedāvā izmantot meditatīvo audio ceļvedi "Labsajūtas maršruts"⁴⁸.

Citi risinājumi ar audio vai video materiālu sagatavošanu. Audio atskaņošanas risinājumi var palīdzēt sasniegt cilvēkus ar redzes traucējumiem. LNB piedāvā izmantot audio atskaņošanu ne tikai organizācijas mājaslapā (izvēlne "klausīties"), lai iegūtu informāciju par pakalpojumiem, bet arī digitalizētajās kolekcijās. Kā daudzi no pieminētajiem labās prakses piemēriem, arī šis projekts īstenots ar VKKF mērķprogrammas "KultūrELPA" atbalstu 2021. gadā – sadarbībā ar Rīgas Vājredzīgo un neredzīgo biedrību "Redzi mani" un SIA "Exceed". Informanti stāsta, ka risinājums palīdz ne tikai cilvēkiem ar redzes traucējumiem, bet arī cilvēkiem ar disleksiju vai citiem specifiskiem traucējumiem, jo, audiāli atskaņojot, tiek izgaismots konkrētais teksts.

RMM izstrādājis digitālu izglītības platformu "Augsim muzejā"⁴⁹ – video ierakstiem ir nodrošināti subtitri, kas ir noderīgi cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem. Muzeja pārstāve dalās praktiskajā pieredzē par šādu risinājumu īstenošanu:

Mēs stāstām stāstus par priekšmetiem, kas glabājas muzejā, un arī veidojam intervijas. Intervijām mēs sākam likt subtitrus, kas ir domāti cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem. Un izrādās, tas nav nemaz tik dārgi un laikietilpīgi! (...) Kāpēc neieguldīt drusciņ vairāk laika un neizdarīt labu darbu? Tagad vienkārši darām un viss, un tas jau tagad ir tik ļoti pašsaprotami (...) Bet, ja to neizdomā un nepasaka, tad to arī neizdara.

LNT pārstāve dalās pieredzē par izrādes "Indrāni" ieraksta veidošanu, nodrošinot arī subtitrus.

⁴⁷ <https://gids.lnb.lv/>

⁴⁸ <https://www.lnmm.lv/latvijas-nacionalais-makslas-muzejs/izglitiba/patstavigai-apskatei/meditativs-audio-celvedis-labsajutas-marsruts-56>

⁴⁹ <https://augsimmuzeja.lv/>

Īpaši gatavotas programmas, muzejpedagoģiskās nodarbības vai adaptēti esošie pakalpojumi

Uzrunātās kultūras organizācijas dalās ar pieredzi par speciālu, konkrētai mērķgrupai domātu programmu vai pasākumu izstrādi. Ja darbs ar vienu mērķgrupu un ļoti specifiska kultūras produkta sagatavošana vienai konkrētai mērķgrupai prasa nozīmīgus finansiālus resursus, tad kā vieglāk īstenojams risinājums ir kāda **produkta vai pakalpojuma adaptācija** šai grupai.

LNT pārstāve dalās pieredzē par izrādes “Puika, kurš redzēja tumsā” veidošanu, kas ir piemērota cilvēkiem ar redzes traucējumiem, jo tiek daudz izmantotas skaņas, izrāde veidota, izmantojot **radio teātra principus**. Intervijā teātra pārstāve īpaši atzīmē bērnu auditoriju kā primāro, ar ko vajadzētu sākt, lai viņus iepazīstinātu ar teātri. Vienlaikus norāda uz esošo risinājumu nepiemērotību bērnu auditorijai ar dzirdes traucējumiem, jo, piemēram, bērniem ir grūti lasīt titrus. Risinājums varētu būt zīmju valodas tulkojums, bet tas būtu iespējams tikai kā izrādē integrēts elements.

Unikāls projekts cilvēkiem ar redzes traucējumiem tika izveidots Memoriālo muzeju apvienības muzejā Raiņa un Aspazijas vasarnīcā Jūrmalā kā VKKF mērķprogrammā “KultūrELPA” atbalstīts projekts, kas tapis sadarbībā ar biedrību “Sajūtu teātris”. Muzejpedagoģiskā programma “Sajūtu ceļojums”⁵⁰ ir **taktils sajūtu piedzīvojums**, kas ļauj caur maņām – dzirdi, tausti un smaržu – iepazīt dzejnieku sajūtu pasauli un muzeju kā draudzīgu vietu cilvēkiem ar redzes grūtībām.

Arī citi kultūras organizāciju pārstāvji min piemērus par dažādu **nodarbību un ekskursiju piemērošanu konkrētām mērķgrupām**. Piemēram, RMM izveidojis divas nodarbības, kuru saturs ir pielāgots bērniem ar redzes un/vai garīga rakstura traucējumiem. Nodarbību formāts paredz arī taktilus risinājumus. LNMM reizi mēnesī piedāvā dažādām tēmām veltītas atvērtās ekskursijas ar zīmju tulkojumu “Atklāj mākslas pasauli (ar zīmju valodas tulkojumu)”⁵¹. **Zīmju valodas tulkojumu** atsevišķās ekskursijās vai pasākumos ir izmantojušas arī citas intervētās organizācijas – gan “Survival Kit” festivāls, gan Rīgas cirks, kas, saskaņā ar stāstīto, cenšas nodrošināt zīmju valodas tulkojumu un titrus pēc iespējas visiem pasākumiem.

LNMM ir izveidojis izglītības programmu “Nāc muzejā!”⁵²: trīs līdz četras reizes mācību gada laikā dažādos LNMM muzejos satiekas **apvienota skolēnu grupa**. Puse dalībnieku ir no vispārējās izglītības iestādes, savukārt otra puse – no speciālās. Tikšanās sākumā dalībnieki apskata attiecīgā muzeja pastāvīgo ekspozīciju vai aktuālās izstādes; tam seko radoša nodarbība, kuras laikā māksla no izpētes objekta kļūst par instrumentu un ierosinātāju saskarsmei, sadarbībai un kopīgai jaunradei.

LNT pārstāve dalās pieredzē par **ekskursijām** teātrī, kas tiek speciāli adaptētas bērniem ar GRT, līdzīgā pieredzē dalās LNB pārstāvji, kas strādā gan ar pieaugušo, gan bērnu ar GRT auditoriju, pielāgojot esošās nodarbības šo mērķgrupu vajadzībām.

Cits atbalsts. Vairākas organizācijas min iespēju apmeklējuma laikā ņemt līdzi suni-pavadoni. Bieži vien būtiska ir kultūras organizāciju atsaucība, nodrošinot biļetes vai ielūgumus tādās vietās zālē, kur ir labāka redzamība, kas ir būtiski gan cilvēkiem ar redzes traucējumiem, gan ar dzirdes traucējumiem.

Informācijas piekļūstamības risinājumi

No mērķgrupu pārstāvjiem ir saņemti salīdzinoši daudz kritisku viedokļu par to, ka kultūras organizācijas nesniedz informāciju par kultūras organizācijas ēkas un konkrētu pasākumu piekļūstamību pietiekami izsmeļoši, viegli atrodamī un piemērotā formā dažādām mērķgrupām.

⁵⁰ <https://memorialiemuzeji.lv/educational-programs/sajutu-celojums/>

⁵¹ <https://www.lnmm.lv/latvijas-nacionalais-makslas-muzejs/izglitiba/ekskursijas/atverta-ekskursija-atklaj-makslas-pasauli-ar-zimju-valodas-tulkojumu-145>

⁵² <https://www.muzeji.lv/lv/specialistiem/sociali-atbildigu-izglitibas-programmu-veidosana-muzeja-ka-attistijusies-latvijas-nacionala-makslas-muzeja-programma-nac-muzeja>

Spilgti piemēri par dažādu kultūras pasākumu apmeklēšanu ir aprakstīti radošās apvienības "Colorize" blogā⁵³, atklājot detektīvseriālam līdzīgus sižetus ne tik daudz par piekļūstamību pašās organizācijās, kā tieši par informācijas meklēšanu. Tādēļ vaicājām intervētajām kultūras organizācijām par viņu pieredzi un galvenajiem šķēršļiem informācijas nodrošināšanā. Informācijas piekļūstamības problemātiku un intervēto organizāciju pieredzi atklāsim vairākos aspektos: informācija par pakalpojumiem un ēkām; vieglās valodas lietošana; saziņa ar apmeklētājiem; mājas lapas piekļūstamība, kā arī par veiksmīgiem risinājumiem kultūras satura piekļūstamības nodrošināšanā.

Intervēto organizāciju pārstāvji atklāj dažādas pieredzes par piekļūstamības informācijas nodrošināšanu – labākie pieredzes stāsti atspoguļo vairāku pakāpju rīcību: vispirms **ēkas testēšanu kopā ar piekļūstamības ekspertu, pēc tam apraksta veidošanu**, kas iekļauj šo informāciju.

Katras ēkas kopējā pieejamība – mēs cenšamies visu laiku sekot līdzi un mājaslapā rakstīt cilvēkiem, lai pirms apmeklējuma visāda veida sabiedrības grupas var pārliecināties, kā viņš, iespējams, jutīsies, kā viņš nokļūs, kā viņš pārvietosies.

Pēc pandēmijas mēs festivālu taisījām dažādos memoriālajos muzejos visā Rīgā. Un tā mums kā organizācijai un arī šiem muzejiem, man liekas, bija ļoti bagātinoša pieredze. Es taisīju pieejamības gidu, tur bija apraksti vienkāršā valodā, kas katrā lokācijā ir skatāms, un arī par katru lokāciju pieejamības apraksts. Un tad mums nācās sadarboties ar muzejiem, kas lielākoties ir mazās memoriālās istabiņas augstos stāvos (...). Mēs viņiem jautājām: "Cik jūs esat pieejami? Kā jūs to komunicējat šīm grupām?" Un dažreiz tas īstenībā bija viens pakāpiens, kas jāpārvar, lifts un varbūt lejas durvis, kuras vienkārši ir ļoti smagas un vecas, kuras jāpalīdz atvērt. Un tad mēs gājām ar Lību un testējām. Viss īstenībā bija kārtībā, tur vajadzēja tikai norādīt mājaslapā telefona numuru, kam zvanīt, lai atnāk un sagaida, un vajadzēja varbūt uzlikt vienu dēlīti, lai var tikt iekšā ar ratiem, vienmēr pat nevajag obligāti rampu, bet vienkārši plāksni. Mēs arī nonācām pie dažādiem bezmaksas risinājumiem, ko mēs ierosinājām šiem muzejiem darīt, lai viņi kļūtu pieejamāki. Lifta platums... Viņiem vienkārši nebija pieredzes. Nekad neviens nebija bijis ratiņkrēslā, līdz ar to, viņi pat nezināja, ka pie viņiem var iekļūt.

Mēs vienmēr uzrakstām pieejamības aprakstu, lai cilvēks, lai kādi viņam būtu traucējumi, zinātu, kā viņš pie mums var nokļūt un ar ko viņam būs jāsaskaras, kam viņš var zvanīt, ja viņš netiek kaut kādiem šķēršļiem pāri. Šo pieejamības raksturojumu ir vērts izmantot ikvienam. Jo mūsu vajadzības ir dažādas – mēs daudzi braucam ar mašīnām, mums ir māmiņas ar ratiņiem, mums ir veci cilvēki ar spieķiem un tādi cilvēki, kuriem vajag atpūsties ik pēc piecām minūtēm.

Vienlīdz būtiski ar ēkas piekļūstamības aprakstu ir arī norādīt detalizētu **informāciju par konkrēto pasākumu** – kādi ierobežojumi varētu būt katrai no mērķgrupām vai gluži pretēji – kurai no grupām šis konkrētais pasākums ir piemērots, norādot arī informāciju, kas sagaida apmeklējuma laikā (skaņu līmenis, negaidītas skaņas, dažādi aspekti saistīti ar gaismas izmantojumu, it īpaši, ja tiek izmantots stroboskops, dažādi citi ierobežojumi vai sensitīvi darbi vai fragmenti, kas iekļauti izstādē vai izrādē). Tomēr jāatzīst, ka ne visi organizāciju minētie labie piemēri ir skaidri aprakstīti un atzīmēti ar atbilstošiem simboliem, līdz ar to konkrētā auditorija nemaz neuzzina par piemērotu pasākumu vai izglītojošo programmu. Organizācijas arī pašas atzīst, ka ne vienmēr spēj sasniegt mērķauditoriju:

Īstenībā pieredze rāda, ka mēs paši dzīvojam tajā informācijas burbulī, un mums liekas, ka informācija ir izvietota visur, bet mēs no cilvēkiem atpakaļsaitē saņemam, ka viņi nezina par mūsu pakalpojumiem. Šogad mēs esam par mērķi uzlikuši, ka mums ir jānoskaidro informācijas ceļi.

⁵³ <http://www.colorize.lv/blogs/>

Kā viens no veiksmīgākajiem risinājumiem tiek atzīta **komunikācija ar konkrēto mērķgrupu**. Kultūras organizāciju pārstāvji stāsta, ka, izveidojot regulāru sadarbību ar dažādu biedrību pārstāvjiem, ir daudz vieglāk sasniegt mērķauditoriju, jo var izplatīt informāciju caur šīs mērķauditorijas iekšējiem komunikācijas kanāliem, biedrību pārstāvji palīdz informāciju nodot piemērotākajā veidā (piemēram, pārtulkojot zīmju valodā). Līdzīgi kā citiem kultūras aktivitāšu apmeklētājiem, cilvēkiem ar FT īpaši svarīga ir **pirmā apmeklējuma pieredze**, jo tā var izšķirt tālāko motivāciju un vēlmi atgriezties.

Organizāciju pārstāvji arī norāda uz **papildu resursiem**, kas nepieciešami, lai sagatavotu informācijas materiālus dažādām mērķgrupām, kā arī īpaši, lai strādātu ar dažādām grupām, kas ir ļoti laukietilpīgs darbs. LLMC kā veiksmīgu piemēru min iesaisti starptautiskā projektā, kura ietvaros kā konsultanti strādā ārējie eksperti, tai skaitā **eksperts pieejamības jautājumos**.

Kā problemātisku aspektu vairākas organizācijas min pakalpojumu neregularitāti – apzinoties, ka mērķauditorijai ir grūti izsekot, vai šajā reizē konkrētais pasākums ir piemērots vai nav. Savukārt organizācijai ir risks ieguldīt finansējumu konkrētā pasākuma pieklūstamības nodrošināšanā (titri, zīmju valodas tulks vai tml.), bet nerasniegt ar šo piedāvājumu mērķauditoriju. Tādēļ vairākas no aptaujātajām organizācijām cenšas pie pieklūstamības risinājumiem strādāt regulāri un konsekventi: *“Lai tas būtu nevis kaut kas, ko mēs īpaši reklamējam, bet, lai tas būtu arvien pašsaprotamāk.”*

Ar līdzīgu pieredzi dalās Rīgas cirka pārstāve, minot, ka tieši **regulāri pieklūstamības risinājumi ilgtermiņā** ļauj sasniegt auditoriju:

Mēs mēģinām maksimāli visiem pasākumiem nodrošināt zīmju valodas tulkojumu un titrus. Arī tad, ja mēs skaidri zinām, ka zālē nav neviena cilvēka, kuram šis zīmju valodas tulkojums ir nepieciešams. Vienkārši tāpēc, lai cilvēki pierastu, ka ir, un zinātu, ka būs. Piemēram, sarunas vienmēr arī “strīmojam”. Un cilvēks jau redz video ierakstā – ā, lūk, viņiem ir surdotulks, viņiem vienmēr ir surdotulks, tāpat es arī varu nākt un būt gaidīts. Un mēs no nedzirdīgo kopienas saņemam ļoti, ļoti pozitīvas atsauksmes. Cilvēki ir sākuši pirkt paši biļetes un nākt.

Intervētie kultūras organizāciju pārstāvji arī atzīst, ka potenciālā mērķauditorija ir salīdzinoši mazskaitlīga – gan tādēļ, ka ne visus interesē kultūras piedāvājums (*“mēs lielā mērā jau pazīstam šos cilvēkus... tā ir tāda viena grupa, kura šo ceļu ir atklājusi un ar kuriem mēs strādājam”*), gan tādēļ, ka atsevišķu mērķgrupu kultūras patēriņš norisinās ārpus kultūras organizācijām (*“viņi ir aktīvi, un viņiem Strazdumuižā ir labs kultūras piedāvājums un bibliotēka. (..) izvilkt viņus no sava diezgan noslēgtā loka, lai viņi atnāktu uz festivālu, pie tā ir jāpiestrādā”*).

Vairākas no intervētajām organizācijām regulāri rūpējas arī par **vieglās valodas lietošanu**, uzsverot, ka tas ir viens no risinājumiem, kas ļauj kultūras saturu uztvert pēc iespējas plašākai auditorijai. Tiesa, satura veidošana vieglajā valodā no organizācijas darbiniekiem prasa papildu cilvēkresursus un papildu izmaksas, lai pieaicinātu vieglās valodas ekspertus. Piemēram, LTV uzsver lielu resursu patēriņu (*“Ir dokumentālā filma par Eduardu Pāvulu, mēs sagatavojam arī vēl vienu filmu par Eduardu Pāvulu vieglajā valodā, kas nozīmē paralēlo ražošanu.”*). RIGA IFF izceļ tekstu tulkojumus vieglajā valodā, kas nozīmē – primāri sagatavot pamattekstus mājaslapai, un tad daļu no tekstiem dot vieglās valodas ekspertiem tulkošanai. LLMC ir izveidojuši sadarbību ar Vieglās valodas aģentūru, kas pārskata darbinieku un mediatoru sagatavotos tekstus vieglajā valodā. LNMM darbiniece ir izgājusi vieglās valodas apmācības, un šobrīd pati gatavo tekstus vieglajā valodā, savukārt Vieglās valodas aģentūras eksperti šos tekstus pārskata un pielabo, ja tas ir nepieciešams.

Lai dažādas mērķgrupas varētu iegūt informāciju, būtisks aspekts ir organizāciju **tīmekļvietņu un mobilo lietotņu pieklūstamība**. 2018. gada rudenī tika pieņemts ES regulējums, kas nosaka, ka no 2020. gada 23. septembra pieklūstamām ir jābūt visām valsts institūciju tīmekļvietnēm un no 2021. gada 23. jūnija – mobilajām lietotnēm; mājas lapas saturā un dizainā ir jāņem vērā tīmekļvietņu

piekļūstamības vadlīnijas⁵⁴. Pētījuma ietvaros netika iegūta informācija par to, cik lielā mērā kultūras organizācijas nodrošina piekļūstamību, bet lielākoties digitālie risinājumi ir nepilnīgi, arī finansiālo resursu nepietiekamības dēļ.

Atsevišķs jautājums skar arī **biļešu atlaižu politiku** un to, cik ērti (un vai vispār) cilvēki ar dažādiem FT var uzzināt, kuras vietas zālē ir pieejamas vai ir ar labāku redzamību, kā arī, vai var **iegādāties biļetes tiešsaistē**. Pētījumā iegūtā informācija liecina, ka šajā jomā ir nepieciešami būtiski uzlabojumi.

Visbeidzot arī par **saziņu un komunikāciju ar apmeklētājiem**. Katrai grupai ar FT ir savi specifiskie ierobežojumi. Intervēto organizāciju pārstāvji liecina, ka saziņa ar cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem lielākoties notiek rakstiski. Atsevišķu organizāciju pārstāvji ir izteikuši apņemšanos apgūt pamatfrāzes arī zīmju valodā, lai varētu vismaz sasveicināties ar apmeklētājiem. Organizācijas arī atzīst, ka ir jāmācās komunicēt vieglajā valodā, jo tas varētu palīdzēt ne tikai saziņā ar cilvēkiem ar GRT:

Mēs nereti ļoti sarežģīti skaidrojam, arī ar citiem apmeklētājiem varbūt kādreiz mēs nesaprotamies, jo cilvēks savu vēlmi izsaka ļoti vienkāršoti, bet mēs ar saviem profesionālajiem terminiem cenšamies no savas puses iestāstīt tā, ka cilvēks nesaprot. Tā kā mums būtu jāmācās sazināties vieglajā valodā, bet tas ir no katra individuāla darbinieka atkarīgs.

Intervētajās organizācijās ir arī vairāki veiksmīgi piemēri, kā veiksmīgi komunicēt kultūras saturu ar auditoriju. Viens risinājums ir **papildu izglītojošu vai skaidrojošu materiālu sagatavošana** (piemēram, par izstādē iekļautajiem mākslas darbiem vai mākslinieka koncepciju), nereti – vieglajā valodā. LLMC atzīst, ka šādi materiāli ir iecienīti arī jauniešu un senioru vidū. LLMC izstādēs un citās norisēs klātesoši ir **mākslas vēstneši jeb mākslas mediatori** – īpašās apmācībās un praksē sagatavoti dažādu profesiju un vecumu cilvēki⁵⁵. Sarunā ar apmeklētājiem viņi palīdz pamanīt likumsakarības starp mākslas darbiem, rosina uz patstāvīgām pārdomām un atklājumiem un paplašina priekšstatus par laikmetīgo mākslu, piedāvājot netradicionālu, papildinātu pieredzi. Saskaņā ar LLMC stāstīto, šie cilvēki arī palīdz risināt dažādus piekļūstamības jautājumus, jo viņi sagaida katru apmeklētāju:

Mediators ir izgājis apmācības, viņš var būt asistents, viņš zina, kā rīkoties, kā pareizi paprasīt, vai ir nepieciešama palīdzība, neatkarīgi no tā, kāds ir apmeklētājs un kādas ir viņa vajadzības. Jā, tas, ka mūsu izstādēs tevi sagaida cilvēks, manuprāt, ir ļoti svarīgi, jo vienmēr var būt, ka, piemēram, nestrādā lifts, ir jāatver durvis vai kaut kādas tādas lietas, par ko mēs vienkārši aizmirstam, sēžot savos ērtajos biroja krēslos... (..) Mums ir mediatore, kundze, kura ikdienā strādā ar bērniem [ar garīga rakstura traucējumiem], un, ja mums piesakās tāda grupa, mēs liekam viņu pie šīm grupām. Pārsvārā, jā, tas ir vienkārši – rūpīgāk izvēlēties darbus un vienkāršota saruna. Un vienmēr brīdināt un nevest pie darbiem, kas var izraisīt kaut kādu satraukumu.

Mediatoru programma tiek īstenota kopš 2017. gada, un LLMC pēc šīs programmas vairāku gadu darbības var novērtēt ieguvumus:

Mēs jau neuzzinājām, kas interesē mūsu skatītāju, kamēr mēs neieviesām mediatoru programmu, ar kuriem mēs atgriezeniskās saites sesijās pēc tam detalizēti runājām par problemātiskajām situācijām, par konfliktiem, kas rodas ar skatītājiem, kas nesaprot...

Viens no attieksmi un izpratni atspoguļojošiem jautājumiem ir arī **valodas un terminoloģijas lietojuma jautājums**. Lai arī kultūras nozarē joprojām nav vienprātības par jēdzienu “pieejamība”

⁵⁴ Eiropas Savienības regulējums, Latvijas nacionālais standarts LVS EN 301549:2021 “IKT produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasības”.

⁵⁵ <https://lcca.lv/lv/izglitiba/vestnesi/>

un "piekļūstamība" lietojumu, tomēr sarunās gandrīz visi informanti piedomāja pie iekļaujošas un atbilstošas valodas un mērķgrupu apzīmējuma lietojuma, izsakoties cieņpilni un iejūtīgi.

Dažādu organizāciju atbildība piekļūstamības veicināšanā Latvijā

Kā noslēdzošais tematiskais loks visās intervijās ar kultūras organizāciju pārstāvjiem bija jautājumi par to, kam un kas Latvijā būtu jādara, lai uzlabotu piekļūstamību kultūras produktiem un pakalpojumiem personām ar dažāda veida FT. Informantu atbildes strukturētas, balstoties uz iesaistes līmeņiem, un sākot no pašas organizācijas atbildības zonām, līdz pat valstiska mēroga risinājumiem, izceļot atsevišķas organizācijas, kas intervijās tika pieminētas visbiežāk.

Kultūras organizāciju loma

Lai varētu sākt runāt par piekļūstamības risinājumu ieviešanu organizācijā, vispirms jāsāk ar **vajadzības apzināšanos, interesi un gribu** uzlabot kultūras produktu un pakalpojumu piekļūstamību savā organizācijā – faktiski ar iekšējo motivāciju un vēlmi procesus uzlabot. Tāpat kā ļoti nozīmīga tika uzsvērtā organizācijas vadības attieksme, izpratne un vēlme rosināt vai atbalstīt piekļūstamības risinājumus.

Intervijās arī izskanēja komentāri par to, ka patiesībā par piekļūstamības jautājumiem apkārt runā daudz, temats kļūst arvien aktuālāks, un no pašas organizācijas un tās darbiniekiem ir atkarīga aktivitāte, iesaiste, interese – jau iepriekš minēts, ka ir organizācijas, kas izstrādā savus klientu **apkalpošanas protokolus vai iekšējās vadlīnijas**.

Līdz šim gan Latvijā, gan starptautiski tapušas virkne vadlīniju (apkopota pētījuma pielikumā), kuros minētie risinājumi ir ļoti daudzveidīgi un pielietojami arī Latvijas kultūras organizācijās. Organizācijai ir iespēja sākt meklēt dažāda veida **risinājumus savu esošo finanšu resursu ietvaros**. Piemēram, LLCMC uzsver, ka piekļūstamības risinājumu ieviešana ne vienmēr ir dārga, bet tam ir jābūt sistemātiskam un mērķtiecīgam darbam, regulāri ieviešot kaut vai minimālus līdzekļus jaunu risinājumu ieviešanai. Tāpat LLCMC uzsver, ka projektos maksimāli cenšas ieviešot finansējumu tam, lai mērķgrupas pārstāvjus atvestu uz konkrēto izstādi, mākslas vidi (segtu vairākiem cilvēkiem transporta izdevumus), nevis vienu mākslinieku aizsūtītu pie mērķgrupas (piemēram, uz organizāciju vai reģionu) – jo tādējādi iespējams gūt pilnīgi cita līmeņa mākslas pieredzi.

Organizācijas, kas strādā ar piekļūstamības jautājumiem, apzina un izmanto **papildu finansējuma iespējas**. Vairāki informanti augstu vērtē VKKF finansēto mērķprogrammu "KultūrELPA" un rosina šādu programmu īstenot regulāri. Piekļūstamības risinājumu ieviešanai tiek izmantoti arī citu projektu konkursos iegūtie līdzekļi, vienlaikus atzīstot, ka VKKF regulārajos projektu konkursos šādas izmaksas visbiežāk netiek atbalstītas.

LLT pārstāvis atzīst, ka šobrīd pietrūkst informācijas par to, kur un kādi finanšu instrumenti piekļūstamības risinājumu ieviešanai būtu pieejami, jo, lai arī griba un stratēģiskais mērķis veidot piekļūstamu saturu ir, tomēr pagaidām šķiet, ka ieguldītais darbs un resursi pret sasniedzamo auditoriju ir nesamērīgi liels. Ierobežotā auditorija un lielās izmaksas tiek minēti kā šķēršļi, kādēļ daudzas kultūras organizācijas izvēlas neieviešāt piekļūstamības risinājumus.

Risinājums, kas var būt gan kā ārpalpojums, gan pastāvīgs risinājums, ir **piekļūstamības eksperta piesaiste** organizācijai. LNMM gadījumā izveidota atsevišķa Izglītības un pieejamības daļa, kuras kompetencē ir strādāt ar plaša spektra pieejamības un piekļūstamības jautājumiem visdažādākajām mērķauditorijām, ne tikai personām ar FT. LTV par piekļūstamības jautājumiem atbild Satura adaptācijas nodaļa. Kā nozares labais piemērs izskan Paula Stradiņa medicīnas vēstures muzejs, kurā salīdzinoši nesēn izveidota pieejamības speciālista amata vieta. Arī LLCMC ir viens darbinieks, kas apvienojumā ar citiem pienākumiem atbild par piekļūstamības jautājumiem.

Tāpat lielākoties organizācijas atbildībā ir **noteikt vai ietekmēt biļešu cenu un/vai atlaižu politiku**, izvēlēties, kāda veida atlaides kurām mērķgrupām piemērot, noteikt, vai pasākumā/organizācijā tiks ielaists suns-pavadonis u.tml. Arī caur šādiem, salīdzinoši vienkāršiem lēmumiem, organizācija publiski komunicē gan savu izpratni, gan vērtības kultūras piekļūstamības jautājumos.

No vienkāršākiem risinājumiem, ko organizācijas pašas uzsver kā savu atbildību, var izcelt – **rūpēties par klientu apkalpojošā personāla zināšanām** un instruēšanu, piemēram, nodrošināt, lai jebkurā pasākumā, izstādē apmeklētājus vienmēr kāds sagaida, un šis cilvēks ir gatavs sniegt apmeklētājam nepieciešamo palīdzību.

Tāpat informanti uzsver savu atbildību un misiju piekļūstamības veicināšanā kultūras nozarē Latvijā, īpaši tad, ja pašiem ir uzkrāta pieredze, tāpēc ir gatavi **dalīties zināšanās un pieredzē ar citiem**. Kā spilgtākie piemēri intervijās izskan LLMC, LJTI un LNMM darbība. Tāpat vairākas organizācijas atzīst, ka šāda dalīšanās zināšanās un ar labās prakses piemēriem būtu jāveido kā regulāra un mērķtiecīga sadarbība, un tā var būt gan formāla (organizētu apmācību un semināru veidā), gan neformāla (piemēram, interviju laikā jau saskārāmies ar Rīgas cirka un LLT pieredzes apmaiņu pārvietojamo indukcijas cilpu iegādē).

Tāpat arī LNB uzsver sava Kompetenču attīstības centra lomu – tā kā arī LNB ir pieredze piekļūstamības risinājumu ieviešanā, šis centrs kā izglītības programmu īstenotājs ir lieliska platforma, caur kuru rīkot apmācības ne tikai saviem darbiniekiem, bet arī citām publiskajām bibliotēkām.

Tikpat būtiski kā dalīties pieredzē nozares ietvaros, ir iesaistīt arī plašāku kopienu un sabiedrību. Kultūrai un mākslai ir svarīga loma, lai plašākā sabiedrībā raisītu diskusiju par iekļaujošu un piekļūstamu kultūru un tā var kalpot par lielisku **platformu plašāku procesu iekustināšanā sabiedrībā**.

Organizāciju savstarpēja sadarbība un iniciatīva būtu svarīga ne tikai kā savstarpējo iedvesmas stāstu, labo prakšu un zināšanu apmaiņa, bet arī kā sistemātiska **sadarbība piekļūstamības jautājumu risināšanā jau kultūrpolitikas veidošanas līmenī**, īpaši rūpējoties par jaunu un Latvijā vēl reti izmantotu risinājumu ieviešanu. Tā, piemēram, šobrīd RIGA IFF aktīvi iestājas par politikas izmaiņām filmu audioaprakstu ieviešanai, lai šī kļūtu par regulāru praksi. Lai šāda veida izmaiņas ieviestu, jāpanāk zināma veida vienprātība vai jāsasniedz kritiskā masa nozarē, lai šo kā būtisku un vajadzīgu risinājumu atzītu ne tikai daži entuziasti, bet plašs nozares profesionāļu loks, un šīs kritiskās masas sasniegšanā ir vajadzīga cieša nozares organizāciju sadarbība.

Līdzīga situācija parādās arī teātra nozarē. Tā kā Latvijā vēl līdz šim nav tapusi neviena teātra izrāde ar audioaprakstiem, lai nozarē radītu precedentu, kādai no nozares organizācijām jāuzņemas iniciatīva un process jāiesāk, vai savstarpēji jāsadarbojas. Filmu nozarē audioapraksta radīšanā būtisks impulss bija starptautiska ERASMUS+ projekta “Audio Description Against Exclusion” apmācības, iesaistoties LKA un RIGA IFF. Līdzīgā veidā – nozares pārstāvjus savedot kopā ar starptautiskiem profesionāļiem, kas var dalīties pieredzē ar audioaprakstu veidošanas pieredzi teātrī – varam cerēt sagaidīt pirmās izrādes ar audioaprakstiem. Biedrības “Sajūtu teātris” pārstāve atzīst, ka, viņasprāt, audioaprakstu veidošana teātros primāri būtu jāuzņemas valsts finansētajiem teātriem, ņemot vērā, ka viņiem ir pieejami lielāki resursi nekā nevalstiskā sektora teātriem.

Nevalstisko organizāciju loma

Mērķgrupas reprezentējošās nevalstiskās organizācijas (“Sustento”, “Apeirons”, “Nāc līdzās!”, “Colorize”, Latvijas Neredzīgo biedrība, biedrība “Redzi mani”, Latvijas Nedzirdīgo savienība un citas) tiek izceltas kā pozitīvais piemērs piekļūstamības uzlabošanā Latvijā, jo, pateicoties savam aktīvajam darbam un ilggadējam ieguldījumam, jau ir redzami būtiski piekļūstamības uzlabojumi, īpaši vides piekļūstamības jautājumos. Tāpat NVO sniedz būtisku ieguldījumu kā sadarbības partneri

kultūras organizācijām, konsultējot un testējot piekļūstamības risinājumus tajās. Viena no kultūras nozarē zināmākajām ekspertēm ir Lība Bērziņa ("Colorize"), kas jau vairākus gadus sadarbojas, piemēram, ar LLMC un LJTI, testējot un konsultējot organizācijas pirms lielo projektu norises, sagatavojot pieejamību un piekļūstamību raksturojošo informāciju šo projektu publicitātes materiāliem u.tml. Šobrīd arī Latvijā veiksmīgi attīstās piekļūstamības ekspertu tīkls – "Apeirons" sadarbībā ar LM un Eiropas Pieejamības resursu centru "Accessible EU" organizēja apmācības pašvaldību pārstāvjiem, ES projektu īstenotājiem un topošajiem vides piekļūstamības ekspertiem 2023. gada novembrī.

Tāpat intervijās arī tiek uzsvērtā NVO loma apmācību satura nodrošināšanā kultūras organizācijām un to darbiniekiem.

Formālās izglītības un tālākizglītības loma

Intervijās kā viena no atslēgām kopīgu uzlabojumu veikšanai nozarē iezīmējas būtiskā izglītības loma. Sadaļā tiks izcelti divi risinājumi – nepieciešamie uzlabojumi formālās izglītības sistēmā, kā arī nepieciešamība organizēt dažāda formāta tālākizglītības aktivitātes izpratnes veicināšanai par piekļūstamības jautājumiem.

Jāvērš uzmanība, ka izpratne par iekļaujošu pieeju formālajā izglītībā būtu jāveido, sākot jau no pirmsskolas izglītības līmeņa. Faktiski, jau Izglītības un zinātnes ministrijas līmenī būtu jādomā par piekļūstamības un iekļaujošas kultūras jautājumu iekļaušanu gan izglītības saturā, gan pašā apmācību procesā.

Arī mana interese nāk no manas ģimenes, kuri rūpējās par tādiem cilvēkiem, kuriem ir īpašas vajadzības. Līdz ar to, vērojot, redzot, kā ģimene palīdz cilvēkiem, kas īstenībā ir sveši cilvēki, tas noteikti manī ieaudzināja šo empātijas un svarīguma līmeni. Ja tas būtu jau integrēts skolā, (...) es domāju, tad ir cerības uz lielāku progresu.

Un kāpēc mēs neredzam, neuzaugam kopā ar jauniešiem, kuriem ir dzirdes, redzes vai kustību traucējumi? Nu, jā, uz ekselenci vērsta izglītība, (...) nenotiek tāds speciāls darbs ar cilvēkiem, kam iet grūtāk.

Ja jau mācību vai studiju procesā topošie profesionāļi saskartos ar piekļūstamības jautājumiem, situācija kopumā uzlabotos daudz straujāk. Kultūras nozares kontekstā informanti vairāk akcentē tieši augstākās izglītības iestāžu lomu, lai sagatavotu jaunos nozares profesionāļus. Būtiski uzsvērt, ka informanti par šiem jautājumiem runā ne tikai no menedžmenta/ producēšanas (auditorijas piesaistes) viedokļa (aicinot mācību saturā ieviest kursus par šiem jautājumiem), bet uzsver arī radošo profesiju apmācību nozīmi – lai arī topošie mākslinieki un satura veidotāji būtu izglītoti par iekļaujošas kultūras un mākslas jautājumiem, turklāt apzinātos, ka cilvēki ar FT var būt ne tikai viņu mākslas mērķauditorija, bet arī dalībnieki un satura veidotāji. Intervijās izskanēja konkrētas idejas, ko var darīt izglītības iestādes. Piemēram, aicināt kā viespaspiedzējus cilvēkus ar dažādiem FT, uzņemt kā studentus cilvēkus ar FT, iekļaut lekcijas par vieglās valodas lietojumu u.tml.

Kā viena no akūtākajām vajadzībām, kas intervijās izskanēja visbiežāk, ir vajadzība pēc tālākizglītības izglītības aktivitātēm – apmācību (visplašākajā nozīmē – kursu, semināru, konferenču, atsevišķu lekciju) organizēšana kultūras darbiniekiem par piekļūstamības jautājumiem. Intervijās izskan dažādi viedokļi par to, kam šīs apmācības būtu jānodrošina. Izskan gan KM, gan pašvaldību atbildība par savas pārziņas organizācijām un to darbiniekiem, tāpat arī būtisks partneris apmācību satura nodrošināšanā būtu mērķgrupu pārstāvošās NVO. Tālākizglītības kursus var organizēt arī izglītības iestādes, kam jau ir līdzšinēja pieredze (LNB, LKA, Latvijas Muzeju biedrība u.c.). Galvenais, ko informanti uzsver – šādām mācībām jānotiek bieži, regulāri, sistemātiski – tieši tāpat kā citos rosinātajos risinājumos – nepietiks ar vienreizēja projekta realizāciju.

Informanti kā pozitīvos piemērus minēja vairākas līdz šim īstenotās aktivitātes – jau pieminētās “Apeirona” un LM piekļūstamības ekspertu apmācības, LJTI īstenotās kultūras darbinieku apmācības, LKA organizēto starptautisko zinātnisko konferenci “Kultūras Krustpunkti”, kurā 2023. gadā kultūras pieejamības un piekļūstamības jautājumiem tika veltīta tematiskā sekcija u.tml.

Runājot jau par specifiskākiem apmācību formātiem, intervijās informanti izsaka vajadzību pēc tāda veida apmācībām, kur ne tikai tiek stāstīts par dažādiem fiziskiem/tehniskiem piekļūstamības risinājumiem, bet arī notiek praktiska, reāla saskarsme ar mērķgrupu pārstāvjiem.

Vēl viens praktisks ierosinājums ir rīkot atsevišķas apmācības ar katras mērķgrupas pārstāvjiem kultūras organizācijā uz vietas, lai kopīgi apmācītu ne tikai klientu apkalpojošo personālu saskarsmē ar cilvēkiem ar dažāda veida FT, bet arī analizētu konkrētās ēkas infrastruktūras, telpu lomu, riskantās vietas, vietas, kurās nepieciešama asistēšana vai papildu personāla piesaiste. Līdzīga veida ierosinājumu sniedza arī RMM muzejpedagoģe – tajā brīdī, kad muzejpedagoģiem jāapgūst darbs ar specifisku mērķauditoriju, daudz būtiskāk būtu dalība reālā muzejpedagoģiskā nodarbībā vērotāja statusā. Tādējādi apmācāmais var praksē izprast šādas mērķgrupas specifiku, analizēt situāciju, pats izdarīt secinājumus.

Kultūras organizāciju dibinātāju un Kultūras ministrijas loma

Vairāki informanti akcentēja **kultūras organizāciju dibinātāju – pašvaldību vai ministriju – lomu** savā pārziņā esošo kultūras organizāciju piekļūstamības risinājumu ieviešanā. Informanti norādīja, ka būtu jānosaka standarti, kas ir jāievēro, kā arī kā iespējama mehānisms tika minēti finansēšanas līgumi, kuros iekļaut atsevišķas prasības par piekļūstamības nodrošināšanu vai noteikta skaita kultūras pasākumu rīkošanu konkrētām mērķgrupām piemērotā formā. Būtiski būtu ne tikai izvirzīt prasības, bet arī kontrolēt to izpildi.

Informanti intervijās vairākkārt uzsvēra KM nozīmīgo lomu pārmaiņu veicināšanā. Vairāki informanti tic fundamentālu izmaiņu iespējamībai organizāciju domāšanā un attieksmē tikai tad, kad nozari pārraugošā ministrija kultūras **piekļūstamības jautājumus izvirzīs kā prioritārus gan politikas dokumentos, gan ieviesīs konkrētus politikas instrumentus prioritāšu īstenošanai**. Turklāt svarīgi būtu ne tikai izvirzīt prasības, bet arī ieviest kontroles mehānismus, kas ļautu izsekot šo prasību ieviešanai un ievērošanai, nevis formālā, bet jēgpilnā veidā, kas paredzētu arī **mērķgrupu iesaisti atgriezeniskās saites sniegšanā**.

Gan kultūras nozares, gan mērķgrupu informanti no vienas puses uzsvēra principu jebkura (t.sk. esošo dotāciju) **publiskā finansējuma izmantošanu visām sabiedrības grupām pieejama un piekļūstama kultūras piedāvājuma veidošanā**. No otras puses, tika akcentēts, ka jaunu uzdevumu vai prioritāšu izvirzīšanai jāiet kopā ar **regulāru mērķfinansējumu**.

Informanti norādīja gan uz finansietilpīgiem risinājumiem, kas jo īpaši saistās ar infrastruktūras uzlabojumiem, gan arī zemo izmaksu risinājumiem. Tika arī argumentēts, ka kaut neliels, bet **ilgtermiņā regulārs finansējuma ieguldījums** katras kultūras institūcijas piekļūstamības risinājumu ieviešanā var nest nozīmīgas pārmaiņas. Kā piemēri šādiem risinājumiem tika minēti: vadulas no tuvākās sabiedriskā transporta pieturas līdz kultūras organizācijai, titri vienai izrādei, audioapraksts filmai, aprakstu izstrāde ekspozīcijai, sliekšņu likvidēšana vai viena pakāpiena problēmas atrisināšana, informācijas materiālu sagatavošana, mājas lapas sadaļas izveide, vizuālas norādes iekštelpās, piekļūstamības eksperta konsultācija u.tml.

Vairāki skatuves mākslas organizāciju pārstāvji minēja nepieciešamību **kompensēt negūtos ieņēmumus** izrādēm, koncertiem, pasākumiem, kas ir paredzēti cilvēkiem ar FT, it īpaši bērnu auditorijai ar FT. Izskanēja viedokļi, ka arī cilvēka ratiņkrēslā apmeklējums nozīmē to, ka samazinās biļešu ieņēmumi, jo vairāki krēsli jāizņem no vietām, un atlaižu politika nosaka to, ka šīm biļetēm tiek piemērota atlaide līdz pat 100%. Ja tiktu izvirzīta prasība nodrošināt zālē vairāk vietas, piemēram,

cilvēkiem ratiņkrēslos, būtu jāievieš kompensējošais mehānisms, kas ļautu nezaudēt paredzētos biļešu ieņēmumus. Vēl izteiktāka šī problēma ir pasākumos bērnu auditorijai, jo ražošanas izmaksas (izdevumi) bieži vien būs tikpat lielas kā pieaugušo pasākumiem, bet uz bērnu auditorijai paredzētiem pasākumiem biļešu cenas ir zemākas, tādējādi kopumā veidot pasākumus bērnu auditorijai ir finansiāli neizdevīgāk. Tāpat nereti piekļūstama kultūras produkta vai pakalpojuma veidošana var pieprasīt lielākas ražošanas izmaksas (piemēram, izpētes darbs, ekspertu piesaiste, papildrisinājumu, piemēram, titru ieviešana vai zīmju valodas tulka nodrošināšana u.tml.). Ja vēl šajos pasākumos jā rūpējas par piekļūstamību un zālē jāsamazina vietu skaits, organizācija var ciest zaudējumus. Tā kā šobrīd lielajām publiski finansētajām organizācijām to darbības modelis pieprasa gūt ieņēmumus, lai varētu pilnvērtīgi nodrošināt savu darbību un deleģēto uzdevumu izpildi, piekļūstamības risinājumu ieviešana šīm organizācijām šobrīd ir finansiāli neizdevīga.

Kā vēl vienu svarīgu KM atbildības jomu informanti min **vadlīniju, informatīvā atbalsta nodrošināšanu un sadarbības plaformas veidošanu**. Tas ietvertu precīzu vadlīniju izstrādi un to ievērošanas kontroli, iespēju vērsties pie ministrijas līmeņa speciālista pēc padoma un konsultācijām, iespēju tikt pie pieejamības (piekļūstamības) ekspertu tīkla un kontaktiem (ministrijas atbildība būt centralizēti apkopot, glabāt, dalīties ar šiem kontaktiem, sniegt atbalstu kultūras organizāciju un mērķgrupu savešanā kopā, iespēju iziet kvalitatīvas apmācības par piekļūstamības jautājumiem, tai skaitā par jautājumiem, kā sasniegt mērķgrupas (komunikācijas un mārketinga jautājumi). Ministrijas līmeņa vadlīnijām būtu jāaptver gan vienota norāžu sistēmas dizaina izstrāde (piemēram, vienotu apzīmējumu un simbolu lietojums, vienotas uzlīmes, marķējumi, kas būtu saskaņoti ar mērķgrupām un neatšķirtos starp organizācijām, jo šobrīd pieejamie standarti un risinājumi gan Latvijā, gan starptautiski ir atšķirīgi, tie rada apjukumu), gan arī vadlīnijas informatīvo un komunikācijas materiālu veidošanā (piemēram, paraugi, kādā veidā kultūras pasākumu organizatoriem savu pasākumu aprakstos jānorāda piekļūstamības informācija).

Informanti arī aicina ministriju vienkopus **apkopot** un centralizēti mērķgrupām izplatīt informāciju par visu valsts finansēto **teātru un koncertorganizāciju piedāvājumu mērķgrupām** (norādot, kuras izrādes pieejamas katrai grupai ar FT). Tādējādi arī būtu iespējams pārskatīt piedāvājuma daudzveidību un saprast, kurām mērķgrupām nepieciešams radīt specifiskāku piedāvājumu, kāda veida jauni risinājumi jāievieš, kā arī tā būtu iespēja mērķtiecīgāk komunicēt ar mērķgrupām.

Kādā no intervijām tika izteikta neviennozīmīga attieksme pret kultūras nozares **valstiska līmeņa apbalvojumiem** kā vēl vienu samērā specifisks aspektu, kas uzrāda milzīgas pretrunas un disonansi starp to, kas valstiskā līmenī tiek novērtēts profesionālajā mākslā un kultūrā kā vērtīgs, un vienlaikus ir nepiekļūstams daļai sabiedrības. "Apeirona" pārstāvis kritizēja absurdo situāciju ar Arhitektūras gada balvu 2022, kas piešķirta Atbalsta centram "Pērle" Cēsīs – centrs paredzēts cilvēkiem ar GRT, bet tajā "Apeirona" konstatējuši virkni neadekvātu vides piekļūstamības risinājumu. Tieši tāpat arī kultūras organizāciju pārstāvju intervijās izskan kritisks viedoklis par Arhitektūras gada balvu 2021 Mežaparka Lielajai estrādei "Sidraba birzs".

Tādējādi informants aicina arī KM pievērst uzmanību tam, ka šāda līmeņa apbalvojumi ir plaša mēroga komunikācijas instruments sabiedrībai un uzrāda izpratnes līmeni par piekļūstamības jautājumiem gan konkrētā apbalvojuma nozarē, gan nozares pārvaldībā. Šo var sasaistīt arī ar kopēju ieteikumu Kultūras ministrijai – nozares pārvaldībā un kultūrpolitikas veidošanā pēc iespējas vairāk integrēt un iesaistīt pašus mērķgrupu pārstāvjus – gan kā ministrijas darbiniekus, gan kā konsultantus, gan kā ekspertus balvu piešķiršanas komisijās, lai viņu iesaistais darbs nevalstiskajā sektorā iegūtu pēc iespējas plašāku rezonansi arī valstiskā līmenī.

Valsts kultūrkapitāla fonda loma

Ciešā sasaistē ar KM atbildību, prioritātēm un lēmumiem, tomēr kā atsevišķa organizācija ar savu nozīmi piekļūstamības veicināšanā Latvijā intervijās tiek izcelts Valsts kultūrkapitāla fonds.

2021. gadā VKKF tika vienu reizi realizēta mērķprogramma “KultūrELPA”, kuras viena no prioritātēm bija piekļūstamības jautājumu risināšana. Tā kā daļa no informantiem gan sniedza, gan realizēja projektus šīs mērķprogrammas ietvaros, informantiem arī specifiski tika jautāta atgriezeniskā saite un ieteikumi šādas mērķprogrammas turpināšanai. Tā kā būtiska daļa no Latvijas kultūras organizācijām, īpaši nevalstiskajā sektorā, nodrošina savu darbību tikai atkarībā no VKKF piešķirumiem, **fondam ir būtiska loma Latvijas kultūras piedāvājuma un tā daudzveidības veidošanā un nodrošināšanā**. Informanti dalījās pieredzē, liecinot, ka projektiem, kas paredz piekļūstamības risinājumu veidošanu vai mērķgrupas iesaisti kultūras produktu satura veidošanā, ir grūti konkurēt ar profesionālās mākslas projektiem. Tika rosināts veidot vai nu horizontālu prioritāti visos projektu konkursos piekļūstamības veicināšanai, vai arī atjaunot mērķprogrammu “KultūrELPA”, kas palīdzēja īstenot idejas ar ilgtermiņa ietekmi piekļūstamības jomā, tomēr ar šādu vienreizēju programmu būtiskas pārmaiņas nav iespējams panākt. Vienlaikus mērķprogramma uzrādīja arī nozares vājos punktus, piemēram, zināšanu un izpratnes trūkumu, sadarbības trūkumu ar mērķgrupas pārstāvošām organizācijām. Viens no informantiem uzsvēra, ka pirms šādu programmu turpina, būtu svarīgi veikt priekšdarbus un izglītēt kultūras organizācijas par piekļūstamības jautājumiem, lai projektu idejas un plānotie risinājumi būtu jēgpilni, pārdomāti, radīti ciešā ilgtermiņa sadarbībā ar mērķgrupām un patiesi atbilstu viņu vajadzībām.

Vairākas no informantu pārstāvētajām organizācijām piekļūstamības veicināšanu izvirzījušas kā savu stratēģisko mērķi, līdz ar to mēģina VKKF regulāri sniegt projektus, kas vai nu paredz iekļaujošu kultūras produktu veidošanu, vai konkrēta piekļūstamības risinājuma ieviešanu, vai mērķgrupas iesaisti kultūras produktu un pakalpojumu radīšanā, lielākoties saņemot noraidījumu. Informanti uzsver mērķprogrammas galveno lomu – atdalīt piekļūstamības un iekļaujošas kultūras projektus (kultūras un mākslas projektus ar būtisku sociālo dimensiju) no pārējiem kultūras projektiem, kuru pamata mērķis ir profesionālās mākslas produktu un pakalpojumu radīšana, jo citādi šo projektu konkurēšana vienā konkursā ir netaisnīga un pat neiespējama.

Informants, kam ir lielāka pieredze ar projektu realizāciju starptautiskā mērogā, savukārt uzsver, ka, lai panāktu uzlabojumus piekļūstamībā kultūras nozarē kopumā, nepietiks ar specifisku VKKF mērķprogrammu reizi gadā, bet piekļūstamības principiem būtu jābūt kā caurviju prioritātei pilnīgi katrā projekta pieteikumā, respektīvi – piekļūstamības principu ievērošanai būtu jābūt vienam no visu projektu vērtēšanas kritērijiem. Tikai tādā veidā kultūras operatori būtu spiesti regulāri un mērķtiecīgi piedomāt pie piekļūstamības principu ievērošanas savos pasākumos un organizācijās, un tikai tā – caur lielāko un svarīgāko kultūras finansētāju Latvijā – varētu panākt straujākas izmaiņas nozarē. Blakus piekļūstamībai šeit varētu iekļaut arī ilgtspējas principu ievērošanu vai citus kultūrpolitiski nozīmīgus aspektus.

Tāpat informanti uzsver, lai VKKF vispār varētu realizēt mērķprogrammas vai izvirzīt piekļūstamības ievērošanu kā projektu vērtēšanas kritērijus, arī pašiem VKKF darbiniekiem, un īpaši ekspertiem, kas vērtē projektus, būtu jāiziet apmācības, lai iegūtu izpratni par piekļūstamības jautājumiem.

Noslēgumā, lai iezīmētu pozitīvās pārmaiņas, informanti atzīst, ka ārkārtīgi būtiska ir kopējā sabiedrības attieksmes un izpratnes maiņa, un informantu skatījumā pamazām sabiedrība kļūst arvien prasīgāka par publiskā finansējuma izlietojumu, lai netiktu radīti pakalpojumi, kas nav pieejama vienai sabiedrības daļai. Šāds pozitīvs prasīgums arī var veicināt pārmaiņas piekļūstamības risinājumu ieviešanā.

VALSTS KULTŪRKAPITĀLA FONDA MĒRĶPROGRAMMAS “KULTŪRELPA” PROJEKTU ANALĪZE

Kā īpašs finanšu instruments, kas vienu reizi piešķir mērķfinansējumu kultūras projektiem pieklūstamības veicināšanai, jāizceļ Valsts Kultūrkapitāla fonda mērķprogramma 2021. gadā “KultūrELPA”. Ar šīs mērķprogrammas atbalstu tika īstenota liela daļa no labās prakses piemēriem, kas izskanējuši intervijās un FGD šī pētījuma ietvaros. Covid-19 izplatības seku pārvarēšanai kultūras nozarē VKKF tika izstrādātas un īstenotas jaunas programmas, kuru finansējums piešķirts Kultūras ministrijai no “Līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem”⁵⁶. Viena no šīm programmām “KultūrELPA” (mērķprogramma izveidota, apvienojot VKKF mērķprogrammas “Nākotnes kultūras piedāvājuma veidošana visās kultūras nozarēs” un “Kultūras piedāvājums digitālajā vidē”), tika izveidota ar virsmērķi “sniegt atbalstu jaunu kultūras produktu un pakalpojumu radīšanai un jau izstrādāto kultūras produktu un pakalpojumu pielāgošanai un īstenošanai pastāvošo ierobežojumu apstākļos visās kultūras nozarēs, krīzes laikā nodrošinot kultūras pieejamību plašam iedzīvotāju lokam, aptverot dažādas mērķgrupas un nodrošinot reģionālo pārklājumu”⁵⁷. Mērķprogrammai bija kopumā pieejams finansējums 3 092 750 eiro apmērā, kas konkursa kārtībā tika sadalīts 204 projektiem. Šīs mērķprogrammas ietvaros projektiem bija noteiktas vairākas prioritātes, tostarp: 1) digitāla kultūras piedāvājuma un pakalpojumu attīstīšana un pieejamības nodrošināšana (nolikums paredzēja šai prioritātei piešķirt vismaz 200 000 eiro); 2) kultūras piedāvājuma veidošana vai esošā kultūras piedāvājuma, tostarp digitālā kultūras piedāvājuma, pielāgošana cilvēkiem ar īpašām vajadzībām (redzes, dzirdes, uztveres un kustību traucējumiem) vai jaunu, inovatīvu risinājumu meklēšana šāda kultūras piedāvājuma veidošanai vai pielāgošanai (tika plānots piešķirt vismaz 400 000 eiro). Minimālais vienam projektam piešķiramais finansējums ir 5000 eiro, un maksimālais finansējums ir 80 000 eiro.

8. tabula. Valsts Kultūrkapitāla fonda mērķprogrammā “KultūrELPA” 2021. gadā iesniegtie un atbalstītie projekti.

	iesniegto projektu pieteikumu skaits	eiro	Atbalstīto projektu pieteikumu skaits	eiro
Mērķprogramma “KultūrELPA”	855	20 077 114	204	3 092 750
t.sk. projekti, kuru pamata mērķis ietver jauna kultūras piedāvājuma radīšanu vai jau esošu kultūras produktu pielāgošanu cilvēkiem ar īpašām vajadzībām			51 (25%)	680 817 (22%)

Tāpat no atbalstītajiem projektiem mērķprogrammā viena ceturtdaļa bija projekti, kas projekta pieteikumā kā savu mērķi norādīja kultūras piedāvājuma radīšanu vai pielāgošanu cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Nolikumā tika paredzēts, ka šo projektu vērtēšanā piedalās arī Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas “Sustento” deleģēts pārstāvis.

⁵⁶ Valsts Kultūrkapitāla fonds. 2021. gada pārskats. Pieejams: <https://www.kkf.lv/index/par-vkkf/dokumenti.html>

⁵⁷ Valsts kultūrkapitāla fonda 2021. gada mērķprogrammas “KultūrELPA” projektu konkursa nolikums. Apstiprināts VKKF padomes 2021. gada 12. marta sēdē (protokols Nr. 4 (411))

Tā kā projektiem netika piešķirts pilns prasītā finansējuma apjoms (VKKF projektu pieteikumu un atskaišu analīze liecina, ka šīs prioritātes ietvaros tika atbalstīti vidēji 65% no pieprasītās kopsummas), kā arī atskaišu forma nesniedz tik detalizētu informāciju kā projekta pieteikums, pētniekiem nebija iespējams drošticami secināt, kuras no mērķgrupām tika sasniegtas projekta īstenošanas gaitā. Tomēr projektu pieteikumu un atskaišu analīze ļauj kopumā novērtēt projektu iesniedzēju izpratni par kultūras produktu un pakalpojumu piemērošanu cilvēkiem ar FT, biežāk izmantotos risinājumus, kā arī identificēt labās prakses piemērus.

Mērķgrupas

Saskaņā ar projektu iesniedzēju plānoto, visbiežāk ar projektu veidotāji domā veidot piedāvājumu cilvēkiem ar redzes traucējumiem (24 projektu pieteikumi no 51) un cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem (22). 15 projekti paredz piekļūstamības risinājumus cilvēkiem ar kustību traucējumiem, bet tikai 7 gadījumos – cilvēkiem ar GRT. Vairāki projektu iesniedzēji mērķgrupas definē plašāk nekā tikai cilvēki ar FT. Piemēram, uzlabojumus vides piekļūstamībai paredz gan cilvēkiem ratiņkrēslā, gan ģimenēm ar bērnu ratiņiem. Subtitrus filmām plāno gan cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, gan senioriem ar dzirdes problēmām. Līdz ar to apliecina pieeju, ka risinājumi vienai šaurai grupai var potenciāli noderēt arī citām grupām. Daļa projektu iesniedzēju projektu aktivitātes patiesībā plāno savai regulārajai auditorijai, jo netiek paredzētas nekādas specifiskas aktivitātes, lai sasniegtu projekta pieteikumā ierakstīto mērķgrupu – cilvēkus ar FT, kā arī projektā netiek paredzēti šai mērķgrupai piemēroti piekļūstamības risinājumi, ne arī atbilstošs finansējums.

Projektu atskaites neļauj skaidri secināt par sasniegto mērķauditoriju (salīdzinājumā ar plānoto). Apzinoties auditorijas uzskaites grūtības, pētnieki tomēr rekomendē saskaņot projekta pieteikuma un atskaišu veidlapas, lai ir skaidri nošķirts vēlamais no esošā, uzreiz pieteikumā norādot plānu, kā cilvēkus ar FT ir plānots informēt un uzrunāt, savukārt atskaitēs – kāda auditorijas daļa no plānotā ir sasniegta.

Apstiprinātajos projektos iecerētie piekļūstamības risinājumi

Projektu ieceres atklāj, ka visbiežāk cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem tiek meklēti risinājumi ar subtritriem un zīmju valodas tulkojumu, kā arī dažos gadījumos speciāli audio risinājumi cilvēkiem ar vājdzirdību. Savukārt populārākais risinājums cilvēkiem ar redzes traucējumiem – audio ieraksti, audiogrāmatas vai audiolasījumi, iespēja mājas lapā izvēlēties audio versiju, teksti Braila rakstā. Atsevišķi projektu iesniedzēji piedāvā arī taktilus risinājumus: iespēju ar tausti iepazīt tēlniecības darbus, teātra izrāžu un muzejpedagoģisko programmu vai muzeja ekspozīcijas adaptāciju speciāli šai mērķgrupai. Taktilo risinājumu izstrādē salīdzinoši biežāk ir iesaistīti mērķgrupu pārstāvji, projektu īstenošanai ir konsultējušies ar ekspertiem, lai atrastu mērķgrupai specifiskus un piemērotus risinājumus. Tas ir rezultējies dažos unikālos projektos, kurus augsti novērtē arī mērķgrupas pārstāvji. Vairākos projektos tiek plānots sakārtot vides piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem – panduss, platforma koncerta apmeklējumam u.tml. Viens projekts paredz veidot apģērbu un aksesuāru kolekciju, kas ir speciāli piemērota cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Tomēr salīdzinoši bieži risinājumi ir formāli un pamatā domāti citām mērķgrupām – piemēram, tiek plānots, ka videoieraksts, ekspozīcija skatlogā vai virtuāla ekspozīcijas apskates iespēja nodrošinās kultūras pasākuma piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Lai gan cilvēki ar GRT ir visdaudzveidīgākā mērķgrupa, projektu īstenošanai ir piedāvājuši tikai nedaudzas aktivitātes šīm grupām. Pamatā tās ir saistītas ar tulkojumu vieglajā valodā vai vieglās valodas izmantošanu. Viens projekts paredz īpašu digitālu ceļvedi par koncerta apmeklējumu, kā arī t.s. relaksēto koncertu rīkošanu cilvēkiem ar autiskā spektra traucējumiem.

Tikai daži projekti paredz kultūras organizāciju darbinieku apmācības, kas pētījuma kopējā kontekstā ir iezīmējusies kā viena no svarīgākajām prioritātēm. Vairākus projektus ir izstrādājušas un īstenojušas mērķgrupu pārstāvētās nevalstiskās organizācijas.

Izpratne par mērķgrupu vajadzībām

Projektu pieteikumi atklāj kultūras organizāciju pārstāvju izpratni par to, kādas ir kultūras vajadzības cilvēkiem ar FT un kā tās tiek piedāvāts risināt. Daudzos pieteikumos vērojama virspusēja izpratne un neiedziļināšanās šo mērķgrupu vajadzībās. Piemēram, tiek paredzēti pasākumi ārtelpās vai ar piekļuvi no ārpusē (izstādes skatlogos, objektu izvietojums parkā) kā piemēroti cilvēkiem ar kustību traucējumiem, jo viņiem nav jāpārvar telpu piekļuves problēmas. Tomēr projektu veidotāji ignorē tādus piekļuves jautājumus kā šaura ietve bez speciālas uzbrauktuves, bruģis, zāliens u.tml., kas ierobežos vai padarīs neiespējamu cilvēkiem ar kustību traucējumiem apmeklēt minētos kultūras pasākumus. Projektu pieteikumos tipisks piedāvājums cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem ir subtitri dažādiem pasākumiem. Tomēr ne vienmēr projektu veidotāji ir analizējuši, tieši kādas intereses ir mērķgrupai (piemēram, paredzēts nodrošināt ar subtitriem šaurai profesionāļu jomai paredzētus seminārus) vai, kā izplatīt konkrēto informāciju, lai pasākumu ieraksti sasniegtu plānoto mērķauditoriju. Atsevišķi projekti demonstrē neizpratni par mērķgrupu vajadzībām, formālu pieeju vai paredz ļoti simbolisku budžeta daļu izmantot šīm vajadzībām. Piemēram, paredzot lasījumus nedzirdīgo mērķgrupai vai drukātu grāmatu uzdāvināšanu Latvijas Neredzīgo bibliotēkai. Tas liecina, ka, projektus vērtējot, noteikti nepieciešama mērķgrupu iesaiste un ekspertīze.

Tomēr vairāku projektu pieteikumu apraksti liecina par pārdomātiem risinājumiem konkrētai personu grupai ar FT. Var konstatēt, ka izpratni par mērķgrupai nepieciešamajiem risinājumiem veicina vairākas pieejas:

- Iepriekšējas projekta pieteicēja zināšanas par mērķgrupas vajadzībām un piemērotiem risinājumiem.
- Konkrētās mērķgrupas pārstāvju (individuāli vai NVO) iesaiste jau projekta pieteikuma izstrādē.
- Konkrētās mērķgrupas pārstāvju iesaiste projekta īstenošanā, tai skaitā paredzot atbilstošu finansējumu atlīdzībai.
- Budžetā ielānoti līdzekļi konkrētā piekļūstamības risinājuma izpildei.
- Sadarbība ar mērķgrupu pārstāvošām organizācijām informācijas izplatīšanai par īstenoto projektu.

Ieteikumi Valsts kultūrkapitāla fondam piekļūstamības veicināšanai

- Piekļūstamības atbalstam VKKF ietvaros iespējami vairāki risinājumi: regulāra mērķprogramma vai visos projektu konkursos to atbalstīt kā horizontālo prioritāti.
- Projektu vērtēšanā būtiska ir mērķgrupu pārstāvju iesaiste projektu vērtēšanā kā līdzvērtīgiem ekspertiem, iespējams, atlasot ekspertus pēc līdzīgiem principiem kā citus ekspertus. Rekomendējam pārdomāt šo ekspertu skaitu, lai nodrošinātu ekspertīzi par dažādiem aspektiem un funkcionālo traucējumu veidiem, kā arī to, lai mērķgrupu pārstāvju viedoklim būtu lielāks svars kopējā lēmuma pieņemšanā.
- Vienlaikus rosinātu pārdomāt arī pārējo VKKF ekspertu apmācības par piekļūstamības jautājumiem, lai veicinātu viņu izpratni.
- Izvirzīt skaidrus vērtēšanas kritērijus, kas ņemtu vērā to, vai projekta aktivitātes sniedz būtisku ieguldījumu programmas mērķa sasniegšanā, kas saistīts ar kultūras pakalpojuma un produktu piemērošanu cilvēkiem ar FT.

- Projektu pieteikumi liecina, ka labāka izpratne par cilvēkiem ar FT ir tajos gadījumos, kas mērķgrupu iesaiste ir bijusi jau projektu pieteikumu izstrādē. Vēlams konsultācijas vai mērķgrupu iesaiste arī projekta īstenošanā, tai skaitā paredzot atbilstošu atbildību. Rekomendējam mērķgrupu iesaisti projektā vērtēt ar papildu punktu piešķiršanu.
- Pirms projektu iesniegšanas nepieciešams veikt pārdomātu skaidrojošo darbu (semināri u.tml.) par mērķgrupu specifiku. Tostarp iespējami arī citi risinājumi, projektus vērtējot vairākās kārtās, pirmajā kārtā atbalstījamiem projektiem piesaistot mentoru/ekspertu, lai precizētu projektu atbilstoši mērķgrupu vajadzībām.
- Rekomendējam neatbalstīt projektus, kas piedāvā formālu pieeju cilvēku ar FT vajadzībām vai pat rada jaunas barjeras piekļūstamībai.

GALVENIE PĒTĪJUMA SECINĀJUMI

Šajā nodaļā raksturoti galvenie pētījuma secinājumi, apkopojot ekspertu un cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem (FT) viedokļus, kultūras piedāvājuma veidotāju spriedumus, informāciju par cilvēkiem ar FT un piekļūstamību kultūras organizācijās, kā arī ārvalstīs piemērotos risinājumus.

Lai noskaidrotu, kāda ir esošā situācija ar kultūras infrastruktūras un pakalpojumu (tai skaitā pasākumu) piekļūstamību, tika īstenota kultūras un radošā sektora pārstāvju kvantitatīva aptauja (n=421). Aptaujā tika lūgti piedalīties to organizāciju/ iestāžu/ uzņēmumu pārstāvji, kuru darbs ir tiešā veidā saistīts ar klātienē auditoriju. Lai noskaidrotu cilvēku ar FT viedokli, tika īstenotas intervijas (n=8) ar ekspertiem un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem; kā arī izmantoti sekundārie dati no fokusgrupu diskusijām (n=6) ar cilvēkiem ar redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumiem (GRT). Kultūras organizāciju pieredze tika papildus pētīta, veicot intervijas (n=11) ar organizācijām, kam ir pieredze darbā ar cilvēkiem ar FT. Papildus tika veikta Valsts kultūrkapitāla fonda (VKKF) 2021. gada mērķprogrammas "KultūrELPA" atbalstīto projektu analīze.

Kultūras sektors ir ļoti daudzveidīgs gan pēc atšķirīgajām apakšnozarēm un nepieciešamajiem risinājumiem katrā no tām, gan pēc organizāciju lieluma un pieejamiem resursiem. Arī cilvēki ar FT veido dažādas apakšgrupas ar atšķirīgām vajadzībām. Līdz ar to secinājumi un ierosinājumi nav vienlaikus attiecināmi uz visu problēmu spektru, tomēr sniedz ieskatu galvenajos nepieciešamās rīcības virzienos.

1. Cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem Latvijā

Saskaņā ar VDEĀK datiem, 2023. gada septembrī Latvijā bija kopumā 202 800 personas ar invaliditāti. No tām 26,4 tūkst. ir personas ar psihiskiem un uzvedības traucējumiem, 39,9 tūkst. personas ar kustību traucējumiem, 9,9 tūkst. personas ar redzes traucējumiem, 2,2 tūkst. personas ar dzirdes traucējumiem, bet kopumā 126,6 tūkst. personas ar cita veida traucējumiem. Šie dati attiecas tikai uz tām personām, kurām ir piešķirta invaliditāte, nevis visiem, kas saskaras ar konkrētajiem FT. Tādēļ kopējais tādu iedzīvotāju skaits, kam ir dažādas pakāpes redzes, dzirdes, kustību traucējumi vai GRT, ir lielāks. Nedaudz precīzāki dati ir pieejami tikai par personām ar GRT – Slimību profilakses un kontroles centra statistika liecina, ka uzskaitē ar psihisko un uzvedības traucējumu diagnozēm ir kopumā 94,8 tūkst. personu (invaliditātes statuss piešķirts tikai 26,4 tūkst.). Par pārējiem traucējumu veidiem šādus konkrētākus datus šobrīd nav iespējams iegūt. Pasaules veselības organizācija norāda, ka no visiem pasaules iedzīvotājiem vairāk nekā 5% ir dažādas pakāpes dzirdes traucējumi, 28% dažādas pakāpes redzes traucējumi, 21% kustību traucējumi, savukārt aptuveni 12% saskaras ar dažādiem garīga rakstura traucējumiem. Tātad kopējais tādu personu skaits, kas saskaras ar dažādas pakāpes un veida FT ir būtiski lielāks, nekā invaliditātes statusu ieguvušo personu skaits.

Latvijā kopumā ir 202 800 personas ar invaliditāti (2023). Bet kopējais tādu personu skaits, kas saskaras ar dažādas pakāpes un veida funkcionāliem traucējumiem ir būtiski lielāks, nekā invaliditātes statusu ieguvušo personu skaits.

2. Organizāciju pašvērtējums par kultūras infrastruktūras piekļūstamību ir salīdzinoši pozitīvs

Kultūras un radošā sektora pārstāvji kvantitatīvās aptaujas anketā tika lūgti sniegt pašvērtējumu par ēku un telpu, kurās tiek sniegti pakalpojumi un organizēti pasākumi, piekļūstamību cilvēkiem ar FT. Vispozitīvāk pašnovērtēta telpu piekļūstamība cilvēkiem ar GRT un cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem – 69% organizāciju un iestāžu novērtējušas, ka telpas ir pilnībā vai drīzāk piekļūstamas šīm grupām. Arī par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem lielākā daļa (60%) sniedz pozitīvu pašnovērtējumu. Savukārt, viskritiskākie vērtējumi sniegti par telpu piekļūstamību cilvēkiem ar redzes traucējumiem: tikai 45% apgalvo, ka telpas ir pilnībā vai drīzāk piekļūstamas šai mērķgrupai.

Gandrīz 2/3 kultūras un radošā sektora pārstāvju uzskata, ka ēkas un telpas ir piekļūstamas cilvēkiem ar garīga rakstura, dzirdes un kustību traucējumiem. 45% apgalvo, ka telpas ir pilnībā vai drīzāk piekļūstamas cilvēkiem ar redzes traucējumiem.

3. Vidēji vienā kultūras organizācijā ieviesti 3,5 risinājumi telpu piekļūstamībai

Lai precīzāk saprastu ieviestos piekļūstamības risinājumus kultūras organizācijās, aptaujas anketā bija formulēti pavisam 15 dažādi telpu piekļūstamības risinājumi. Iegūtie dati liecina, ka vidēji viena organizācija ir ieviesusi tikai 3,5 no 15 risinājumiem. Vairāk dažādu risinājumu ir ieviesušas valsts iestādes un kapitālsabiedrības (vidēji 5,2), teātri (4,7), muzeji (3,9), Rīgā (4,7) un citās valstspilsētās (4,9). Savukārt, izteikti mazskaitlīgāki risinājumi ieviesti arhīvos (2,4), bibliotēkās (3,0), mazpilsētās (3,3), pagastos (2,9). Tai pašā laikā tieši pagastos esošās organizācijas un iestādes bija izteikti pozitīvāk novērtējušas, ka to telpas ir piekļūstamas dažādām cilvēku ar FT mērķgrupām.

Vidēji viena kultūras organizācija ir ieviesusi tikai 3,5 no 15 telpu piekļūstamības risinājumiem.

4. Visretāk ieviesti risinājumi telpu piekļūstamībai cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem

No konkrētajiem risinājumiem, kādi ieviesti piekļūstamības nodrošināšanai ēkās un norises telpās, respondenti visbiežāk (85%) norāda, ka ir iespējas saņemt personāla palīdzību nepieciešamības gadījumā, bet vienlaikus tikai 20% norādījuši, ka personāls ir apmācīts darbam ar cilvēkiem ar dažāda veida FT.

Tikai aptuveni desmitā daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus risinājumus cilvēkiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem. 11% organizāciju telpās ir izmantoti krāsu, kontrastējoši marķējumi, 10% izmantotas un norādes, kas piemērotas cilvēkiem ar GRT, 9% līdz ēkas ieejai ved vadulu sistēma, 9% telpās ir informatīvas piktogrammas.

Tikai aptuveni desmitā daļa organizāciju un iestāžu ir ieviesušas kādus risinājumus cilvēkiem ar redzes vai dzirdes traucējumiem. Visbiežāk (85%) organizācijas norāda uz iespēju saņemt personāla palīdzību.

5. Piekļūstamības risinājumiem jāatbalsta cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem neatkarība

Cilvēki ar FT pētījuma ietvaros sniegtajās intervijās uzsvēra, ka jebkuram fiziskās piekļūstamības risinājumam ideālā gadījumā būtu jābūt tādām, ko persona ar FT var izmantot patstāvīgi, bez citu palīdzības.

Kultūras organizāciju aptaujā sniegtie dati par telpu piekļūstamību liecina, ka organizāciju pārstāvji lielā mērā paļaujas uz cilvēku ar FT asistentiem vai pavadoņiem, vai arī uz kultūras organizāciju personāla palīdzību. 48% respondentu liecina, ka ēkā ir iespējas patstāvīgi bez citu personu palīdzības pārvietoties pa stāviem, iekļūt telpās. Tai pašā laikā tikai 28% apgalvojuši, ka pašā ēkā ir iespējams iekļūt patstāvīgi bez citu personu palīdzības. Šajos gadījumos papildus tika vaicāts, vai ir nodrošināti kādi risinājumi, lai cilvēks ratiņkrēslā varētu iekļūt ēkā ar citu personu (asistentu) palīdzību. Tikai 7% nodrošina mobilos pandusus un 7% ir pieejams pārvietojamais pacēlājs. Bet kopumā 63% norāda, ka nekādi papildu tehniskie risinājumi nav nepieciešami, bet tikai asistenta palīdzība.

Kultūras organizāciju pārstāvju viedokļi liecina, ka viņi galvenokārt paļaujas uz cilvēku ar FT asistentiem vai pavadoņiem, vai arī uz kultūras organizāciju personāla palīdzību.

6. Nozīmīga ir ne tikai telpu, bet arī pasākumu piekļūstamība

Kā otrs būtisks aspekts aptaujas anketā bija iekļauti vairāki jautājumi tieši par pakalpojumu un pasākumu piekļūstamību. Šie dati tika analizēti kontekstā ar vērtējumiem par telpu piekļūstamību. Tas ļauj vērtēt, vai un kā atšķiras telpu un tajās notiekošo pasākumu un pakalpojumu piekļūstamība. Dati liecina – gadījumos, kad telpu piekļūstamība vērtēta pozitīvi, tajās notiekošo pasākumu, nodrošināto pakalpojumu piekļūstamība vērtēta kritiski. Tikai 39% no tām organizācijām un iestādēm, kas savu telpu piekļūstamību personām ar dzirdes traucējumiem vērtēja pozitīvi, tāpat pozitīvi vērtē arī telpās notiekošo pasākumu piekļūstamību. Cilvēku ar redzes traucējumiem aspektā šis rādītājs ir 50%, cilvēku ar GRT – 60%. Izteikti pozitīvāks šāds vērtējums ir par cilvēkiem ar kustību traucējumiem – 82% no tām organizācijām, kas telpu piekļūstamību šai mērķgrupai vērtēja pozitīvi, pozitīvi vērtē arī telpās notiekošo pasākumu un nodrošināto pakalpojumu piekļūstamību. Šie dati kopumā liecina par to, ka telpu piekļūstamība visbiežāk nenozīmē arī tajās notiekošo pasākumu un pakalpojumu piekļūstamību, tādēļ aktuāli ir abi piekļūstamības aspekti.

Tikai daļā no piekļūstamām ēkām tiek piedāvāti arī piekļūstami pasākumi. Līdz ar to stratēģiski jādomā par abiem piekļūstamības veidiem.

7. Cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem ir kritiski zema pieklūstamība pasākumiem un pakalpojumiem

Vaicājot par konkrētiem risinājumiem pakalpojumu un pasākumu pieklūstamībai, atbildēs norādīts tikai viens risinājums, kurš tiek izmantots vairāk nekā pusē organizāciju – informācija un apraksti tiek izvietoti tādā augstumā, lai varētu saredzēt arī cilvēki ratiņkrēslā (63%). Dažādus citus risinājumus ir izmantojuši ne vairāk kā 1/3 organizāciju. 25% organizāciju nodrošina cilvēku ar invaliditāti pavadonim bezmaksas biļetes uz maksas pasākumiem (un vēl 10% norāda, ka pieejamas biļešu atlaides). Tai pašā laikā tikai 21% norāda, ka pašiem cilvēkiem ar invaliditāti tiek nodrošinātas bezmaksas biļetes uz maksas pasākumiem (vēl 13% norāda, ka ir pieejamas biļešu atlaides). 17% organizāciju mārketingā un komunikācijā izmanto vieglo valodu. 5% pasākumos izmanto titrus. Un tikai 2% pasākumos nodrošina indukcijas cilpas vai zīmju valodas tulkojumu. Šie dati liecina, ka kritiski zema ir pieklūstamība pasākumiem un pakalpojumiem cilvēkiem ar redzes un dzirdes traucējumiem.

Konkrēti risinājumi pasākumu un pakalpojumu pieklūstamībai tiek izmantoti salīdzinoši maz: 63% izvieta informāciju cilvēkiem ratiņkrēslā piemērotā augstumā; citus risinājumus izmanto ne vairāk kā 1/3 kultūras organizāciju.

8. Tikai katra piektā organizācija plāno uzlabojumus

20% aptaujas respondentu norādīja, ka tuvākajā laikā ir plānojuši veikt kādus konkrētus pasākumu/ pakalpojumu pieklūstamības uzlabojumus cilvēkiem ar FT. 37% norāda, ka šādu plānu nav, un 43% nav varējuši sniegt konkrētu atbildi. Visbiežāk tiek plānoti dažādi infrastruktūras uzlabojumi, kā arī informācijas un mārketinga materiālu pilnveidošana. Ļoti reti norādīts uz personāla apmācību plāniem. Un salīdzinoši reti tiek norādīti arī dažādi iespējami pilnveidojumi pakalpojumu un pasākumu pieklūstamībai.

Datu analīze liecina, ka pastāv korelācija starp jau šobrīd ieviestajiem risinājumiem un uzlabojumu plāniem – jo vairāk jau šobrīd ieviestu risinājumu, jo lielāka iespējamība, ka konkrētā organizācija vai iestāde plāno vēl papildu uzlabojumus. Tas, savukārt, nozīmē, ka tās organizācijas un iestādes, kas jau šobrīd ir salīdzinoši pieklūstamākas, tādas kļūs vēl vairāk. Savukārt, tās, kas nav pieklūstamas vai ir minimāli pieklūstamas, tuvākajā laikā arī neplāno nekādus uzlabojumus.

Visbiežāk tiek plānoti dažādi infrastruktūras uzlabojumi, kā arī informācijas un mārketinga materiālu pilnveidošana. Dati liecina: jo vairāk jau šobrīd ieviestu risinājumu, jo lielāka iespējamība, ka konkrētā organizācija vai iestāde plāno vēl papildu uzlabojumus.

9. Zināšanu un izpratnes trūkums par mērķgrupu vajadzībām un piemērotiem risinājumiem

Pētījuma ietvaros iegūtie dati liecina par zināšanu un izpratnes trūkumu kultūras organizācijās cilvēku ar FT iekļaušanai kultūras aktivitātēs. Kultūras un radošā sektora aptaujā katras trešās organizācijas un iestādes pārstāvji norādījuši, ka ir zināšanu trūkums par cilvēku ar FT vajadzībām. Un 30% norāda, ka trūkst arī cilvēkresursu. Par zināšanu trūkumu liecina arī būtiskās atšķirības starp kultūras organizāciju pozitīvo pašvērtējumu par piekļūstamību, bet mazskaitlīgām aktivitātēm vai piekļūstamības risinājumiem šīm mērķgrupām.

VKKF mērķprogrammā "KultūrELPA" atbalstīto projektu analīze netieši liecina par kultūras organizāciju nepietiekamo izpratni par mērķgrupu vajadzībām. Lai arī daļa no šīs programmas atbalstītajiem projektiem kalpo kā labās prakses piemēri, tomēr lielā daļā pieteikumu vērojama formāla mērķgrupu vajadzību izpratne.

Kultūras un radošā sektora aptaujā katras trešās organizācijas un iestādes pārstāvji norādījuši, ka trūkst zināšanas par cilvēku ar FT vajadzībām.

10. Zināšanas un izpratni nepieciešams uzlabot dažādiem kultūras sektora spēlētājiem

Cilvēku ar FT sniegtā informācija fokusgrupu diskusijās un ekspertu intervijās, kā arī kultūras organizāciju pārstāvju viedokļi liecina, ka zināšanu nepietiekamība attiecināma uz dažādiem kultūras piedāvājuma veidošanā iesaistīto līmeņiem: finansējuma piešķiršanā iesaistītajiem ekspertiem, kultūras organizāciju vadītājiem un dažādiem darbiniekiem, t.sk. apkalpojošo personālu, kas nonāk tiešā saskarē ar apmeklētājiem, un mārketinga speciālistiem, kuru pārziņā ir komunikācijas materiālu izstrāde (arī vieglajā valodā) un piekļūstamības informācijas ieviešanu organizācijas mājas lapā vai sociālajos tīklos.

Labākas kultūras organizāciju darbinieku zināšanas par mērķgrupām (1) ļautu uzlabot cilvēku ar FT apmeklējuma pieredzi, tai skaitā pirmo apmeklējuma pieredzi; (2) palīdzētu organizācijai atrast piemērotus risinājumus telpu, kultūras produktu, pakalpojumu vai pasākumu piekļūstamības uzlabošanai, tostarp ieviešot zemu izmaksu risinājumus kultūras produkta izstrādes posmā.

Zināšanas trūkst dažādiem kultūras sektorā iesaistītajiem: ekspertiem, kas piešķir finansējumu, kultūras organizāciju vadītājiem, apkalpojošam personālam, mārketinga speciālistiem.

11. *Saskarsmes pieredzes trūkums*

Pētījumā iegūtā informācija liecina, ka kultūras organizāciju darbiniekiem trūkst arī pieredzes saskarsmē ar cilvēkiem ar FT, līdz ar to var rasties neizpratne vai pat neiecietība, neatpazīstot atsevišķu mērķgrupu uzvedības modeļus. Kultūras organizāciju pārstāvji intervijās apliecina, ka šāda saskarsmes pieredze var veidoties tikai pamazām – gan semināros vai konsultācijās ar mērķgrupu pārstāvjiem, gan biežāk sakaroties ar cilvēkiem ar FT kā kultūras organizāciju un pasākumu apmeklētājiem.

Mērķgrupu pārstāvji fokusgrupu diskusijās un intervijās arī norāda, ka kultūras darbinieku neinformētība par piekļūstamību konkrētajā organizācijā, attieksme vai neizpratne par mērķgrupu vajadzībām var sabojāt apmeklējuma pieredzi, un tas var atstāt ietekmi uz kultūras apmeklējumu ilgtermiņā.

Saskarsme ar cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem var mazināt kultūras darbinieku neizpratni vai pat neiecietību, kas mēdz sabojāt cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem apmeklējuma pieredzi un atstāt ietekmi uz kultūras apmeklējumu ilgtermiņā.

12. *Sabiedrības attieksme – potenciāls šķērslis cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem iekļaušanai kultūras aktivitātēs*

Lai arī kultūras organizāciju aptaujā pārējo apmeklētāju neiecietība vai neizpratne par cilvēkiem ar FT tiek norādīts kā maznozīmīgs šķērslis, saskaņā ar 2022. gadā veiktās Latvijas iedzīvotāju aptaujas datiem, tikai 38% Latvijas iedzīvotāju pilnībā atbalsta cilvēku ar GRT iekļaušanu sabiedrībā, dzīvi ārpus aprūpes institūcijām. Iespējams, ka sabiedrības noraidošās attieksmes kā šķēršļa nenovērtēšana drīzāk norāda, ka līdz šim kultūras organizācijām ir bijusi neliela pieredze darbā ar šo apmeklētāju grupu. Par to liecina arī pašu cilvēku ar GRT /neirodažādību un ekspertu atklātie pieredzes stāsti par kultūras darbinieku neprasmī atpazīt un adekvāti reaģēt uz dažādiem uzvedības modeļiem.

Pētījumu dati liecina, ka sabiedrībai nav atbalstoša izpratne par cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem iekļaušanu sabiedrībā. Tāpat eksperti liecina, ka kultūras darbinieki neprot atpazīt un adekvāti reaģēt uz dažādiem apmeklētāju uzvedības modeļiem.

13. Pieejamības/pieklūstamības ekspertu loma pieklūstamības veicināšanā

Labo prakses pieredžu izpēte un ekspertu intervijas sniedza liecības, ka pieejamības/pieklūstamības eksperti, kas strādā kā ārējie konsultanti vai pastāvīgā darbā kultūras organizācijās, var palīdzēt identificēt būtiskākās pieklūstamības problēmas un piedāvāt risinājumus organizācijas iekšienē, kā arī informēt vai apmācīt citus darbiniekus par pieklūstamības jautājumiem un veidot organizācijas kopējo pieklūstamības politiku. Labās prakses šajā jomā ietver šādas līdzšinējās aktivitātes: Labklājības ministrijas, nodibinājuma "Invalīdu un viņu draugu apvienības "Apeironi"" un Eiropas Pieklūstamības resursu centra "AccessibleEU" apmācītie vides pieklūstamības eksperti; pieejamības/pieklūstamības speciālistu vai ekspertu iekļaušana kultūras organizāciju (piemēram, Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja; Latvijas Laikmetīgās mākslas centra) vai atsevišķu festivālu (Starptautiskā Jaunā teātra festivāla "Homo Novus") komandās. Šādi eksperti potenciāli varētu arī darboties tajās pašvaldību vai valsts kultūras institūcijās, kas darbojas kā reģionālie metodiskie centri.

Pieejamības/pieklūstamības ekspertiem ir nozīmīga loma pieklūstamības risinājumu ieviešanā kultūras organizācijās. Šādi eksperti potenciāli varētu arī darboties tajās pašvaldību vai valsts kultūras institūcijās, kas darbojas kā reģionālie metodiskie centri.

14. Semināri, tālākizglītības programmas un dalīšanās ar pieredzi kalpo kā nozīmīgs zināšanu avots

Dažādi īstermiņa kursi, tālākizglītības programmas, semināri, konferences un dalīšanās ar pieredzes stāstiem ir nozīmīgs zināšanu avots par pieklūstamības jautājumiem kultūras organizāciju darbiniekiem – to apliecināja kultūras organizāciju – labās prakses piemēru – pārstāvji pētījuma ietvaros. Informanti iesaka izmantot cilvēku ar FT un viņu pārstāvniecības NVO zināšanas un kompetenci šajā jomā, kā arī iesaka daļu no apmācībām rīkot uz vietas konkrētā organizācijā, kas ļauj iesaistīt plašāku darbinieku loku un veidot saskarsmes pieredzi ar mērķgrupu pārstāvjiem. Daļa informantu arī norāda, ka nepieciešams ieviest konkrētas prasības (piešķirot atbilstošu finansējumu) valsts vai pašvaldību institūciju dibinātājiem par līdzdalību apmācībuursos.

Dažādi apmācību formāti, tai skaitā uz vietas kultūras organizācijās un iesaistot cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem ir nozīmīgs zināšanu pārneses formāts kultūras organizāciju darbiniekiem.

15. Kultūras organizāciju skatījumā finansējums ir galvenais šķērslis piekļūstamības risinājumu ieviešanai

Kultūras organizāciju aptaujā finansējums tiek minēts kā visbūtiskākais šķērslis, lai ieviestu piekļūstamības risinājumus: 66% norāda uz finansējuma trūkumu infrastruktūras pielāgošanai, bet 53% uz finansējuma trūkumu pasākumu pielāgojumiem. Dažādi citi šķēršļi norādīti izteikti retāk. Arī interviju ietvaros iegūtā informācija daļēji apstiprina apgalvojumu, ka nepieciešami būtiski finanšu resursi, īpaši runājot par ēku vai telpu piekļūstamības risinājumiem, piekļuves pie ēkas sakārtošanu, autostāvvietu iekārtošanu vai tehniskiem risinājumiem (indukcijas cilpas, subtitru pārraidīšana u.tml.), piekļūstamas tīmekļvietnes izveidi, kas viss prasa finansiālu resursu ieguldījumu. Turklāt daļa no šiem risinājumiem nav kultūras organizācijas ietekmē (labiekārtojumi pilsētvidē).

66% kultūras organizāciju pārstāvji aptaujā norāda uz finansējuma trūkumu infrastruktūras pielāgošanai, bet 53% uz finansējuma trūkumu pasākumu pielāgojumiem. Lielākos ieguldījumus prasa piekļūstamības risinājumi ēkām, telpām, apkārtējai teritorijai, kā arī piekļūstamu tīmekļvietņu izveidei.

16. Finansējuma ieguldīšana formālos risinājumos nepalīdz uzlabot piekļūstamību

Tomēr cilvēku ar FT sniegtā informācija pētījuma ietvaros liecina, ka finansējuma (tai skaitā – lielu finanšu līdzekļu ieguldījumi ēku būvniecībā vai rekonstrukcijā) neatrisina piekļūstamības problēmas, ja šie risinājumi tiek ieviesti nepārdomāti (uzbrauktuves nepareizā slīpumā vai leņķī u.tml.), nekonsultējoties ar piekļūstamības ekspertiem un mērķgrupu pārstāvjiem, kā arī, ja personāls nav apmācīts darbam vai nelieto šos uzlabojumus (nestrādājoši lifti, aizslēgtas vai piekrāmētas tualetes cilvēkiem ar invaliditāti u.tml.).

Arī VKKF mērķprogrammas “KultūrELPA” atbalstīto projektu analīze liecina, ka izšķiroši ir dot līdzekļus “pārmaiņu aģentiem”, izglītēt projektu īstenotājus pirms finansējuma piešķiršanas, iesaistīt mērķgrupu pārstāvjus kā ekspertus un konsultantus. Proti, vispirms zināšanas un izpratnes veidošana, tikai tad – finansējums.

Izšķiroši ir izglītēt projektu īstenotājus pirms finansējuma piešķiršanas, iesaistīt mērķgrupu pārstāvjus kā ekspertus un konsultantus un dot līdzekļus “pārmaiņu aģentiem”.

17. Zemo izmaksu risinājumi var palīdzēt uzlabot piekļūstamību

Pētījuma intervijās un fokusgrupu diskusijās iegūtā informācija liecina, ka piekļūstamību var būtiski uzlabot ar ieinteresētību ieviest pārmaiņas un zemo izmaksu risinājumiem (daudzi no tiem ir aprakstīti šajā pētījumā vai tā pielikumā ar ārvalstu piemēriem). Regulāra, neliela finansējuma ieplānošana katra projekta budžetā vai ikgadējā institūcijas budžetā, jauna pakalpojuma (izstādes, norises vietas u.tml.) testēšana vai konsultācijas ar piekļūstamības ekspertiem, projekta māksliniecisko ieceru pārvērtēšana, izvēloties piekļūstamākus risinājumus (burtu lieluma, krāsu, kontrastu, apgaismojuma, aprakstu augstuma u. tml. risinājumu pielāgošana saskaņā ar universālā dizaina principiem) budžeta ietvaros, vai pat vienkārši sarunas ar saviem apmeklētājiem ar funkcionāliem traucējumiem vai viņu asistentiem var ilgtermiņā nest būtiskas izmaiņas kultūras piekļūstamībā.

Izpratne par zemo izmaksu risinājumiem var būtiski uzlabot piekļūstamību. Piemēram, atbilstošu marķējumu un norāžu izvietojums telpās un mājas lapā, norises vietas vai jauna pakalpojuma testēšana projekta izstrādes laikā (lai piemērotu uzrakstu augstumu, burtu lielumu, apgaismojumu), universālā dizaina principu izmantošana u.tml.

18. Risinājumi noderīgi plašākām sabiedrības grupām

Kā norādījām secinājumu sākumā, kopējais tādu iedzīvotāju skaits, kam ir dažādas pakāpes redzes, dzirdes, kustību traucējumi vai GRT, ir lielāks nekā tikai cilvēku ar invaliditāti skaits. Arī pētījuma ietvaros veiktā izpēte (intervijas, FGD, projektu analīze) liecina, ka daudzi ierosinājumi piemēroti ne tikai vienai konkrētai mērķgrupai – cilvēkiem ar pastāvīgiem FT. Risinājumi, kas ir piemēroti cilvēkiem ar kustību traucējumiem, vienlīdz svarīgi būs arī tiem, kas ir guvuši īslaicīgu traumu, vecāka gadagājuma cilvēkiem, jaunām ģimenēm ar bērnu ratiņiem u. tml. Līdzīgi arī var runāt par pārējām grupām – bieži vien dzirdes traucējumi ir daudziem gados vecākiem cilvēkiem, bet vieglās valodas principi, skaidras norādes, norises vietas vizuāls plāns vai t.s. relaksētie pasākumi var palīdzēt dažādām sabiedrības grupām justies drošāk un pārliecinošāk, apmeklējot kultūras organizācijas.

Ieviesti risinājumi cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem var būtiski uzlabot arī citu apmeklētāju pieredzi – tie būs atbalstoši vecāka gadagājuma cilvēkiem, ģimenēm ar bērniem, neurodažādiem cilvēkiem u.tml.

19. Mērķgrupu iesaiste, sadarbība un atgriezeniskā saite

Pieredzes stāsti un VKKF "KultūrELPA" projektu analīze liecina, ka plānotie risinājumi ir jēgpilnāki, ja projektu un pakalpojumu izstrādē tiek iesaistīti cilvēki ar FT vai viņu pārstāvošās interešu aizstāvības organizācijas, ja viņi līdzdarbojas projekta īstenošanā, ja notiek regulāra sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām vai izglītības iestādēm, kas pārstāv cilvēkus ar FT, un ja tiek saņemta atgriezeniskā saite, lai uzlabotu ieviestos pakalpojumus vai risinājumus. Būtiski atcerēties par atbildību šiem cilvēkiem, kas sniedz savas eksperta zināšanas, jo viņi parasti darbojas kā indivīdi vai pārstāv nevalstiskas organizācijas.

Cilvēki ar FT pētniekiem sniegtajās intervijās arī atgādināja, ka sadarbība ar mērķgrupu pārstāvjiem palīdz saprast auditorijas vajadzības, interesi un gatavību apmeklēt konkrēto pasākumu vai kultūras organizāciju, kā arī var kalpot par informācijas izplatīšanas veidu specifiskajām grupām, kas savā starpā komunicē citos kanālos.

Mērķgrupu iesaiste viņiem piemērotu pasākumu plānošanā palīdz izstrādāt jēgpilnus piekļūstamības risinājumus, kā arī var palīdzēt izplatīt informāciju tādos informācijas kanālos, kas kultūras organizācijām nav pieejami.

20. Informācijas pieejamības nozīme auditorijas sasniegšanā

Informācijas trūkums par kultūras infrastruktūras un pasākumu piekļūstamību cilvēku ar FT skatījumā ir būtisks šķērslis kultūras apmeklējumam, jo visbiežāk informācija par piemērotiem pasākumiem nenonāk pie mērķgrupas vai arī ir ļoti grūti atrodamā kultūras organizāciju mājas lapās un pasākumu programmās. Tāpat arī cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir grūtības atrast izsmeļošu un precīzu informāciju par ēku un norišu vietu piekļūstamību, kā arī par biļešu atlaidēm cilvēkiem ar invaliditāti un viņu pavadoņiem. Visu cilvēku ar FT grupu pārstāvji dod priekšroku viegli atrodamai, skaidrai un izsmeļošai informācijai, vēlams vizuālā formā (foto, video, starptautiski atpazīstamu simbolu lietojums u. tml.), kas palīdzētu sagatavoties apmeklējumam vai pieņemt informētu lēmumu par kultūras organizācijas apmeklēšanu. Informanti uzsver arī vieglās valodas nozīmi komunikācijā ar mērķgrupām, kas īpaši būtiski saziņā ar cilvēkiem ar GRT, bet var būt atbalstoši arī citām mērķgrupām (ar redzes un dzirdes traucējumiem).

Kultūras organizāciju aptaujā 18% respondentu apgalvo, ka mājas lapā ir iekļauta viegli saprotama informācija par ēkas un telpu piekļūstamību, 10% organizāciju savās mājas lapās par katru pasākumu norāda informāciju par tā piekļūstamību cilvēkiem ar FT, 14% – ka mājas lapa ir piemērota cilvēkiem ar GRT (tiek izmantoti vieglās valodas principi).

Izpēte liecina, ka kultūras organizācijas nesniedz informāciju par telpu un pasākumu piekļūstamību, pat ja ēkas vai konkrēti pasākumi ir piemēroti atsevišķām grupām. Kultūras organizāciju aptaujā tikai 18% respondentu apgalvo, ka mājas lapā ir iekļauta viegli saprotama informācija par ēkas un telpu piekļūstamību, tikai 10% organizāciju savās mājas lapās par katru pasākumu norāda informāciju par tā piekļūstamību cilvēkiem ar FT, 14% – ka mājas lapa ir piemērota cilvēkiem ar GRT (tiek izmantoti vieglās valodas principi).

21. Informācijas piekļūstamība

Ir būtiski nodrošināt ne tikai informāciju par piekļūstamību, bet arī informācijas piekļūstamību dažādām mērķgrupām ar FT. Kultūras organizācijas aptaujā tika lūgtas novērtēt, cik piekļūstama ir viņu tīmekļvietnes dažādos aspektos. Dati liecina, ka ne vairāk kā katrā piektajā kultūras sektora tīmekļvietnē ir ieviesti kādi piekļūstamības risinājumi. 22% norādījuši, ka mājas lapa ir piemērota cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, tikai 8% tīmekļvietņu ir pielāgotas cilvēkiem ar redzes traucējumiem.

Ne vairāk kā katrā piektajā kultūras sektora organizāciju tīmekļvietnē ir ieviesti kādi piekļūstamības risinājumi.

IETEIKUMI

1. Informētības līmeņa celšana un izpratnes veidošana par cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem

Veicināt kultūras sektora informētību un izpratni par cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem (FT) vajadzībām un nepieciešamajiem risinājumiem kultūras piedāvājuma piekļūstamības veicināšanai, tai skaitā izstrādājot metodiskos materiālus un vadlīnijas par atsevišķām piekļūstamības jomām (vides piekļūstamība, saskarsme ar personām ar FT, informācijas pieejamība un piekļūstamība, vieglās valodas principu izmantošana kultūras organizācijās, kultūras satura piekļūstamības risinājumi cilvēkiem ar redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumiem u.c.) vai kultūras apakšsektoriem.

Izpratnes veidošanu varētu arī veicināt vai nu atsevišķas kultūras piekļūstamības apbalvojuma izveide, vai atsevišķas kategorijas integrēšana jau esošajos nozaru apbalvojumos.

2. Vienotu principu izstrāde biļešu tirdzniecībā un vienotu pasākumu/pakalpojumu grafisko apzīmējumu ieviešana

Veidot kultūras sektorā vienotu pieeju par biļešu cenu atlaidēm personām ar invaliditāti, biļešu iegādei personām ar invaliditāti un viņu asistentiem/pavadoņiem. Ieteikums Kultūras ministrijai sadarbībā ar citām ministrijām un cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem pārstāvošajām organizācijām izstrādāt un ieviest vienotus standartus un grafiskos apzīmējumus kultūras norišu vietu un satura piekļūstamības apzīmēšanai personām ar redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumiem.

3. Apmācības

Veidot sistēmisku pieeju (t.sk. izvirzot prasības valsts vai pašvaldību institūciju dibinātājiem un monitorējot izpildi (sniedzot datus)) un atbalstu apmācībām vai piekļūstamības tēmu integrēšanai dažādos izglītības līmeņos: augstākās izglītības programmās, tālākizglītības programmās, semināros u.tml. Izskatīt iespēju sagatavot kultūras piekļūstamības ekspertu tīklu. Iesaistīt apmācību veidošanā personu ar FT pārstāvētās nevalstiskās organizācijas, kā arī izmantot viņu ekspertīzi apmācību nodrošināšanā.

4. Integrēt piekļūstamības jautājumus kultūras apakšnozaru attīstībā

Uzsākt dialogu ar dažādām kultūras apakšnozarēm par iespējām integrēt piekļūstamības prasības vai pakāpenisku uzlabojumu ieviešanu nozaru stratēģiskās attīstības dokumentos, kā arī sasaistīt ar iestāžu (piemēram, muzeju) akreditācijas procesu.

5. Ekspertīze un konsultācijas

Pakāpeniski nodrošināt kultūras ēku un telpu piekļūstamības izvērtējumu (auditu), lai konstatētu nepieciešamos uzlabojumus.

Iesaistīt personas ar FT un/vai viņu intereses pārstāvošās nevalstiskās organizācijas kā ekspertus Valsts kultūrkapitāla fondā, kā arī citos finanšu instrumentos un konsultatīvajās padomēs. Apsvērt iespēju slēgt Kultūras ministrijas līdzdarbības līgumus par ekspertīzes vai apmācību nodrošināšanu.

6. Finansējums aktivitātēm un uzlabojumiem

Rekomendējam izvērtēt iespējamus finansēšanas un atbalsta mehānismus piekļūstamības risinājumu ieviešanai kultūras organizācijās, tai skaitā veidojot sadarbību ar pašvaldībām, kuru pārziņā ir nozīmīgs skaits kultūras institūciju. Izskatīt VKKF lomu kultūras piekļūstamības risinājumu finansēšanā – ieviešot to kā horizontālu prioritāti visos VKKF projektu konkursos un/vai turpinot mērķprogrammu “KultūrELPA”.

7. Starpnozaru sadarbība

Kultūras ministrijai uzņemties iniciatīvu starpnozaru sadarbības veidošanai kultūras piekļūstamības veicināšanai – iesaistot Labklājības ministriju, Veselības ministriju, Izglītības un zinātnes ministriju, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju, tostarp konsultatīvi iesaistot arī personu ar FT un personu ar invaliditāti interešu aizstāvības organizācijas.

PATEICĪBAS

Paldies visiem, kas atvēlēja laiku sarunām ar pētniekiem!

Paldies ekspertiem un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kas sniedza intervijas un konsultēja pētniekus!

Latvijas cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija "Sustento"; Invalīdu un viņu draugu apvienība "Apeirons"; Rīgas Vājredzīgo un Neredzīgo biedrība "Redzi mani"; Radošā apvienība "Colorize"; Fonds "Nāc līdzās"; Vieglās Valodas aģentūra; Latvijas Epilepsijas slimnieku asociācija; Latvijas Nedzirdīgo savienība, Vājdzirdīgo atbalsta asociācija "Sadzirdi.lv", Mazsalacas Amatu mājas roku darbu darbnīcas vadītāja.

Paldies kultūras organizāciju pārstāvjiem, kas sniedza intervijas!

Latvijas Nacionālā bibliotēka, biedrība "Sajūtu teātris", Rakstniecības un mūzikas muzejs, Latvijas Nacionālais teātris, koncertzāle "Lielais dzintars", Latvijas Leļļu teātris, Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs, Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, Rīgas cirks, Latvijas Televīzija un Rīgas Starptautiskais kino festivāls (RIGA IFF), kā arī individuāls režisors.

Paldies fokusgrupu diskusiju dalībniekiem, kas tika organizētas LKA finansēta pētniecības projekta "Ceļā uz iekļaujošu kultūru" (2023.–2024.; projekta vadītāja Kristīne Freiberga) ietvaros, šajā pētījumā izmantoti kā sekundārie dati!

Fokusgrupu diskusijās piedalījās: cilvēki ar redzes traucējumiem; cilvēki ar kustību traucējumiem; nedzirdīgi un vājdzirdīgi cilvēki, kuri ikdienā sazinās zīmju valodā; cilvēki ar viegliem dzirdes traucējumiem; Sociālās rehabilitācijas un aprūpes centra "Saule" klienti un darbinieces; bērnu ar autiskā spektra traucējumiem vecāki.

Paldies kultūras un radošā sektora organizāciju pārstāvjiem, kas aizpildīja aptaujas anketu!

Paldies Valsts kultūrkapitāla fonda pārstāvjiem par sniegto informāciju!

Paldies darba grupai par veltīto laiku, enerģiju un zināšanām:

Dr.art. Baiba Tjarve, projekta vadītāja (intervijas ar kultūras organizāciju pārstāvjiem, nodaļas: "Ievads", "Metodoloģija", "Līdzšinējie pētījumi", "Kultūras nozares ekspertu interviju dati un labās prakses piemēru izpēte", "VKKF mērķprogrammas "KultūrELPA" projektu analīze", "Galvenie pētījuma secinājumi", "Ieteikumi")

Mg.sc.soc. Gints Klāsons (Latvijas kultūras un radošā sektora pārstāvju kvantitatīvas aptaujas īstenošana, nodaļas: "Personas ar funkcionāliem traucējumiem Latvijā: raksturojums", "Kultūras un radošā sektora pārstāvju kvantitatīvas aptaujas dati")

Dr.sc.soc. Anda Laķe (konsultācijas)

Mg.art. Kristīne Freiberga (intervijas ar kultūras organizāciju un mērķgrupu pārstāvniecības NVO pārstāvjiem; FGD; nodaļas: "Cilvēku ar redzes traucējumiem pieredze", "Cilvēku ar kustību traucējumiem pieredze", "Kultūras nozares ekspertu interviju dati un labās prakses piemēru izpēte").

Mg.art. Dita Pfeifere (intervijas ar mērķgrupu pārstāvniecības NVO pārstāvjiem, FGD, nodaļas: "Cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem pieredze"; "Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem pieredze – Kopsavilkums")

Bc.art. Egija Salaciete (intervijas ar mērķgrupu pārstāvniecības NVO pārstāvjiem, FGD, nodaļa "Cilvēku ar dzirdes traucējumiem pieredze")

Ance Bergmane (FGD, transkripciju koordinēšana, ārvalstu piemēru un vadlīniju apkopojums)

Transkripcijas veica:

Latvijas Kultūras akadēmijas bakalaura studiju programmas “Mākslas” apakšprogrammas “Kultūras socioloģija un menedžments” 3. kursa studentes: Arta Tīna Leimane, Amanda Mārtinsone, Rebeka Japiņa, Una Filipoviča.

Latvijas Kultūras akadēmijas bakalaura studiju programmas “Mākslas” apakšprogrammas “Kultūras socioloģija un menedžments” 1. kursa studentes: Diāna Mierture, Roberta Vītoliņa, Unda Preimane, Anete Katrīna Breikša, Anete Liepiņa.

Daina Podziņa (adaptēja vieglajā valodā fokusgrupas diskusijas vadlīnijas un sniedza konsultācijas par cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem mērķgrupu)

Sigita Sniegs (pielikumu dizains)

ANOTĀCIJA

<p>Pētījuma mērķis, uzdevumi un galvenie rezultāti</p>	<p>“Pētījums par kultūras infrastruktūras un pakalpojumu pieklūstamību Latvijā” tika īstenots pēc Latvijas Republikas Kultūras ministrijas pasūtījuma laika posmā no 2023. gada 21. septembra līdz 2024. gada 1. martam. Tā mērķis ir izstrādāt pētījumu par Latvijas kultūras pakalpojumu pieklūstamību saskaņā šādiem darba uzdevumiem:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mērķauditorijas kultūras pieklūstamības vajadzību izpēte. 2. Kultūras pakalpojumu pieklūstamības izpēte. 3. Risinājumu identificēšana kultūras pieklūstamības uzlabošanai. <p>Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem (FT) tiesības pilnvērtīgi piedalīties kultūras dzīvē izriet no cilvēka pamatiesībām, kas cita starpā iekļauj arī kultūras tiesības. Pamatojums pētījuma par kultūras pakalpojumu pieklūstamību nepieciešamībai rodams arī galvenajā vidēja termiņa kultūras attīstības plānošanas dokumentā “Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2022.–2027.gadam „Kultūrvalsts””.</p>
<p>Galvenās pētījuma tēmas</p>	<p>Pētījuma ietvaros tiek analizēta kultūras piedāvājuma (kultūras infrastruktūra un pasākumi) pieklūstamība Latvijā. Ziņojumā sniegts pārskats par īstenotajām izpētes aktivitātēm: cilvēku ar FT pieredze, kultūras un radošā sektora organizāciju viedokļi un apkopojums par Latvijas kultūras organizācijās pieejamajiem un plānotajiem risinājumiem; kopējie secinājumi un ieteikumi. Kā atsevišķi pielikumi sagatavota informācija ar ārvalstu kultūras organizāciju piemēriem, raksturojot pieklūstamības risinājumus dažādās kultūras apakšnozarēs, un Latvijā un ārvalstīs apkopotās vadlīnijas un ieteikumus par dažādām pieklūstamības praksēm.</p>
<p>Pētījuma pasūtītājs</p>	<p>Latvijas Republikas Kultūras ministrija.</p>
<p>Pētījuma īstenotājs</p>	<p>Latvijas Kultūras akadēmija</p>
<p>Pētījuma īstenošanas gads</p>	<p>2024.</p>
<p>Pētījuma finansēšanas summa un finansēšanas avots</p>	<p>9 990,00 EUR, neieskaitot pievienotās vērtības nodokli. Finansētājs: Latvijas Republikas Kultūras ministrija.</p>
<p>Pētījuma klasifikācija</p>	<p>Padziļinātas ekspertīzes pētījums.</p>
<p>Pētījuma ģeogrāfiskais aptvērums</p>	<p>Visa Latvija.</p>
<p>Pētījuma mērķa grupa/-as</p>	<p>Personas ar funkcionāliem traucējumiem (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura); Latvijas kultūras un radošā sektora organizācijas.</p>
<p>Pētījumā izmantotās metodes atbilstoši informācijas ieguves veidam</p>	
<p>1) tiesību aktu vai politikas plānošanas dokumentu analīze</p>	<p>Jā</p>
<p>2) statistikas datu analīze</p>	<p>Jā</p>
<p>3) esošo pētījumu datu sekundārā analīze</p>	<p>Jā</p>
<p>4) padziļināto/expertu interviju veikšana un analīze</p>	<p>Jā</p>
<p>5) fokusa grupu diskusiju veikšana un analīze</p>	<p>Nē</p>
<p>6) gadījumu izpēte</p>	<p>Jā</p>
<p>7) kvantitatīvās aptaujas veikšana un datu analīze</p>	<p>Jā</p>
<p>8) citas metodes (norādīt, kādas)</p>	<p>Nē</p>

Kvantitatīvās pētījuma metodes:	
1) aptaujas izlases metode	elektroniskā (interneta) aptauja
2) aptaujāto/anketēto respondentu/vienību skaits	421
Kvalitatīvās pētījuma metodes:	
1) padziļināto/ekspertu interviju skaits	19
2) fokusa grupu diskusiju skaits	-
Izmantotās analīzes grupas (griezumi)	-
Pētījuma pasūtītāja kontaktinformācija	Kultūras ministrijas Kultūrpolitikas departamenta direktores vietniece Baiba Mūrniece; e-pasts: baiba.murniece@km.gov.lv ; +371 26566953
Pētījuma autori (autortiesību subjekti)	Baiba Tjarve, Gints Klāsons, Anda Laķe, Kristīne Freiberga, Dita Pfeifere, Egija Salaciete, Ance Bergmane